

Ett titthål i Göteborgs Historia

Kyrkogårdsmur och handelsbod i "Titthålet" på Korsgatan i Göteborg
Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs kommun och socken,
Inom Vallgraven 701:27, Göteborg 216:1

Carina Bramstång Plura

UV RAPPORT 2014:176

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING SAMT UNDERSÖKNING

Ett titthål i Göteborgs Historia

Kyrkogårdsmur och handelsbod i "Titthålet" på Korsgatan i Göteborg
Västra Götalands län, Västergötland, Göteborgs kommun och socken,
Inom Vallgraven 701:27, Göteborg 216:1

RAÄ dnr 3.1.1-03569-2011

SHMM dnr 5.1.1-01522-2015

Carina Bramstång Plura

Riksantikvarieämbetet,
arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Väst)
Kvarnbygatan 12
431 34 Mölndal
Tel.: 010-480 80 00
Fax: 010-480 82 13

e-post: uvvast@raa.se
e-post: fornamn.efternamn@raa.se
www.arkeologiuv.se

Den 1 januari 2015 övergick Riksantikvarieämbetets
arkeologiska uppdragsverksamhet till Statens historiska
museer. Vi heter nu Arkeologerna. Vår webbplats hittar
du på adressen: www.arkeologerna.com.

© 2014 Riksantikvarieämbetet
UV Rapport 2014:176

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2012. Medgivande I 2012/0744.
Kartor är godkända från sekretessynpunkt för spridning.

Bildredigering Lena Troedson

Layout Lena Troedson

Omslag

Framsida: Målning av Alejandro de Loarte, Cocina, Rijksmuseum Amsterdam (Wikimedia, Public Domain,
Baksida: På bilden syns en mynningsskära av fajans med kineseriinspirerat motiv
funnen vid förundersökningen i lager 1. Foto: Carina B. Plura.

Tryck/utskrift Arkitektkopia, 2016

Innehåll

Inledning 5

Kunskapsläget 5

Korsgatan och närområdet 8

Från Brädekyrkan till Svenska Kyrkan till Domkyrkan 10

Tidigare arkeologiska iakttagelser 12

Förundersökning 12

Undersökning 13

Syfte och frågeställning 13

Metod, dokumentation och genomförande 15

Beskrivning och resultat 16

Dokumentering av 1800-talets lämningar 16

Fasindelning, lager 1–6 18

Kyrkogårdsmur 22

Etableringsfasen 27

Tolkning och resonemang 27

Artefakter – typologisk datering 27

Osteologisk dokumentation 27

Lagerföljd och fasindelning 28

Vilka bodde i området utmed Korsgatan? 32

Korsgatan och området kring Domkyrkan på 1800-talet 45

Sammanfattning 46

Referenser 47

Figurer från webben 47

Administrativa uppgifter 48

Bilagor 49

Bilaga 1a. Fyndtabell 49

Bilaga 1b. Osteologisk tabell 56

Bilaga 2. Dendrokronologisk analys 62

Bilaga 3. Osteologisk analys 63

Figur- och tabellförteckning 75

Figurer 75

Tabeller 78

Figur 1. Läget för undersökningen markerat på utsnitt ur Översiktskartan, blad 253 Göteborg (skala 1:250 000), och Sverigekartan.

Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska uppdragsverksamheten (numera Arkeologerna, Statens historiska museer) har utfört en arkeologisk förundersökning och en direkt därpå följande särskild undersökning i Korsgatan i Göteborg. Orsaken var "Titthålet" i Korsgatan, direkt öster om Domkyrkan, inom vilken information om stadens ledningsnät visualiseras. En del av den gamla kyrkogårdsmuren, byggd 1644, återfanns vid undersökningen. Flera lager intill muren undersöktes innehållande fajanser, porslin, krus, kritpipor, tegel, skor, latrin, gödsel, huggspån, matrester i form av grytbitstora ben av ko, får, gris och hönsfågel, liksom ostron- och musselskal. Förutom ovan nämnda fynd förekom rikligt med huggspån i vissa delar av lagren vilket vi tolkar som olika byggnadsfaser. Vi har kunnat knyta viss handelsverksamhet i handelsbodas till gatumiljön. Särskilda föremål har kunnat knytas till specifika handlare som slaktare och skomakarfamiljer boende utmed Korsgatan.

Inledning

Riksantikvarieämbetet UV Väst (numera Arkeologerna, Statens historiska museer) har utfört en förundersökning och en direkt därpå följande särskild undersökning i Korsgatan i Göteborg. Anledningen var att Göteborgs stad, Fastighetskontoret, har ansökt om tillstånd att ta bort del av fornlämning 216:1, som består av befästningsanläggningar och stadslager. Orsaken till ingreppet var "titthålet" i Korsgatan, direkt öster om Domkyrkan, inom vilken information om stadens ledningsnät visualiseras.

I och med att titthålet medvetet placerats på en del av Korsgatan där det inte fanns ledningar och rör sedan tidigare, var chanserna goda att äldre lämningar och kulturlager fanns bevarade under mark från det äldre Göteborg.

Våren 2012 grävdes de lämningar som påträffades i titthålet. Därefter har en kuliss byggts upp utmed väggarna i titthålet, som förutom ledningarna, visualiserar hur profilerna såg ut i schaktet vid den arkeologiska undersökningen. Även den äldre kyrkogårdsmurens placering är betonad. Föremål som betecknas som lösfynd tillvaratagna i dumpmassor har använts som dekor klustrade på väggen markerande de fyndförande lagren. Även huggspån och kvistar har applicerats på väggen där lager med dylika lämningar påträffats.

Kunskapsläget

Etableringsfasen av Göteborg skedde på 1620-talet. Indelningen genom gator och kanaler ser i princip ut idag som den gjorde efter att staden grundlagts enligt "rutnätsplanen" 1624. Denna plan präglar till stor del fortfarande Göteborg utseende innanför vallgraven. Mellan de raka gatorna bildades oftast rektangulära småkvarter. Rutnätsplanen följdes, det var förbjudet att självväldigt bryta genom tomtgränsändringar (Lilienberg 1928).

Staden indelades i roten. Därutöver indelades staden i kvarter, vilka i sin tur bestod av flera tomter. En av stadens fem första tomter, var den som senare blev *Domkyrkoplanen* (som dagens domkyrka står på). Tomten avgränsas av Kungsgatan–Västra Hamngatan–Kyrkogatan och Korsgatan.

Figur 2. Undersökningsområdet markerat på utsnitt ur Fastighetskartan, blad 63D9BN Älvsborg (Sweref 99).
Skala 1:10 000.

Figur 3. Undersökningsområdet markerat i Korsgatan öster om Domkyrkan. Skala 1:2000.

Figur 4. Foto från tillverkningen av kulissen på Dekorsnickeri i Lerum, där väggarna utformades så att de i görligaste mån skulle efterlikna lagerföljden så som den såg ut i profil i schaktväggen. På bilden placeras en av de små skyltarna med årtal som daterar lagerföljden till vissa händelser som kunnat tolkas i schaktet. Foto: Michael Plura.

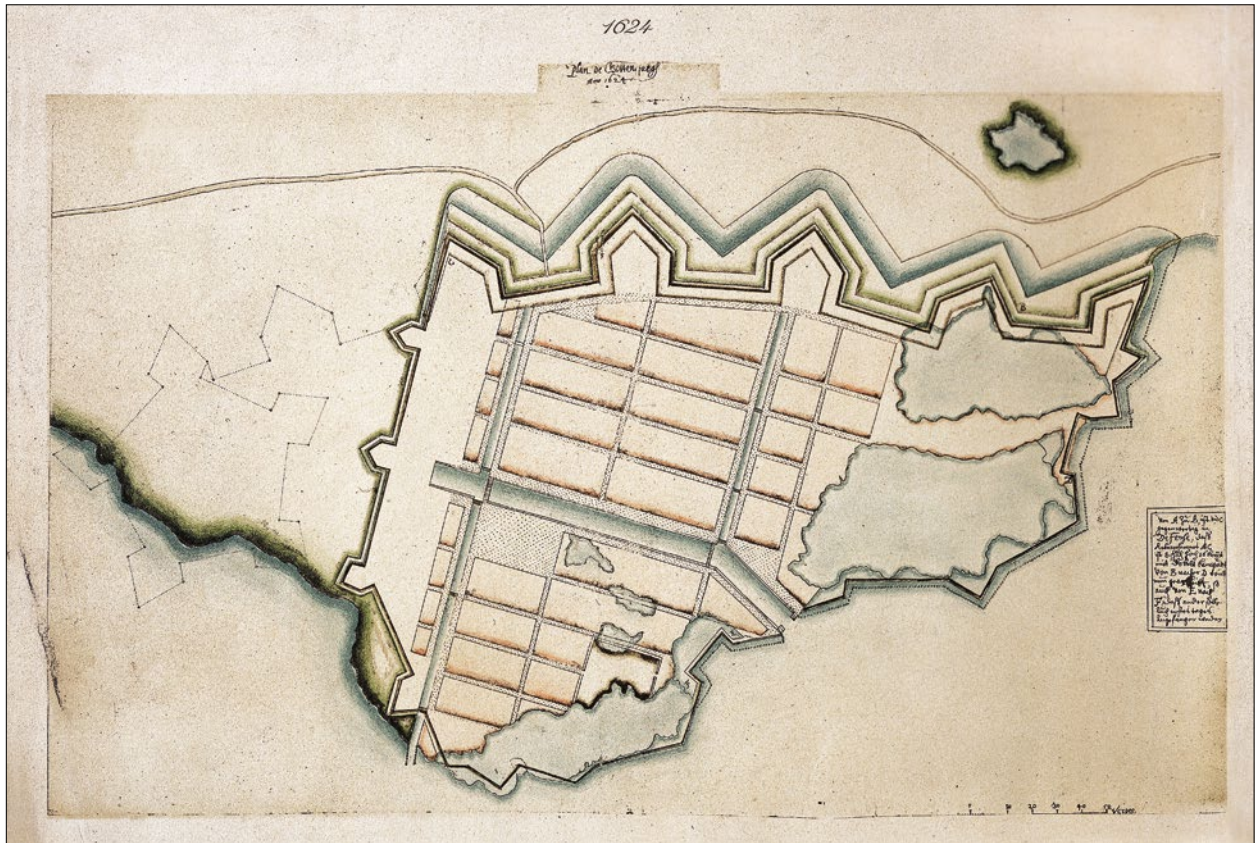
Den undersökta ytan i Korsgatan hamnar mellan två kvarter i den tredje roten, mellan kvarteren Domkyrkan i väster och Snusmalaren i öster. Dagens namn på kvarteren har i många fall tillkommit i senare tid.

En karta över Göteborgs tomter gjordes 1810, genom H. Hallbergers "Tomte-Chartebok av 1810" (Göteborgs Stadsarkiv). Men Olga Dahl har i ett omfattande arbete gjort en genomgång av Göteborgs äldsta roteindelning och funnit en "Charta öfver alle stadsens Tompter", på Krigsarkivet i Stockholm. Kartan var osäkert daterad till 1650, men Dahl menar att den kan vara äldre än så. Genom ett upprättat köpekontrakt från 30 april 1629, leder Dahl i bevis att Kartan bör ha ritats före, då Carl Bock och Jacob Herwegh skrev under nämnda köpekontrakt. Kartan ger inga mått på tomtstorlekarna utan är en förhandsskiss före uppmätning (Dahl 1986).

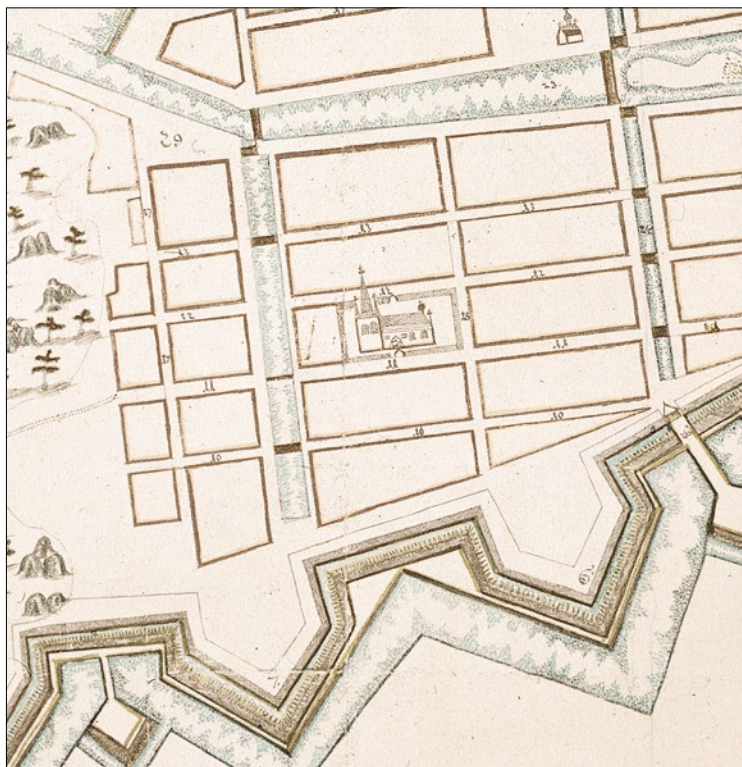
Göteborg blev utan mantalslängder efter 1655. Längderna 1637–55 förvaras i Älvsborgs läns arkiv och är indelade i 28 rotar. 1657 övergick man till ett 16-rotars system och 1671 hade man övergått till ett tiorotars-system (Dahl).

Korsgatan och närområdet

Den aktuella ytan i Korsgatan har således utgjort gata sedan rutnätsplanen 1624. Namnet Korsgatan fastslogs 1739, men det är troligen äldre än så. En källa hävdar att namnet förekom 1681 och i den tyska formen "Creutzstrasse" redan 1629, då en Simon Huelt (Welt?) sålde sitt hus till Johan

Figur 5. Göteborg grundlades efter planritning från 1624, vilken visar indelningen med gator, tomter och kanaler. Handritade kartverk vol. 12. Krigsarkivet.

Figur 6. Utsnitt ur Kiettil Klassons karta från 1644 som tydligt markerar den då nylagda kyrkogårdsmuren i sten runt Domkyrkan. På denna karta markeras Korsgatan som Werds gatan. Göteborgs Stadsmuseum.

Meyer. Omkring 1644 var Werdsgatan mer känd som Korsgatan, då gatan korsar/korsas av de historiskt viktigaste av stadens långgator – Kungsgatan och Drottninggatan (se figur 6). I äldre nordiska städer förekommer samma namn för gator med liknande sträckning. Det parallella namnet Werdsgatan kommer sannolikt av den nederländske byggnadskonduktören Jost van Werd (Weertz?), vilken tillsammans med landsmannen J van Arents utstakade tomter och övervakade stadens första bebyggelse (Baum 2001, s. 167).

Från Brädekyrkan till Svenska Kyrkan till Domkyrkan

Staden byggdes till stor del på fuktiga strandängar och sand och ris ska ha körts ut för att ha något torrare att bygga på. En av de första byggnaderna var stadens första kyrka, den s.k. ”Brädekyrkan”. Brädekyrkan stod klar 1621 på samma tomt som dagens domkyrka står på, *Domkyrkoplanen*. Brädekyrkan låg utmed den södra långsidan av tomten vid Kungsgatan och var redan från början tänkt som ett provisorium till dess en stenkyrka kunde uppföras. Den första permanenta kyrkan började byggas 1626 i gråsten med ytterbeklädnad av holländskt tegel. År 1633 stod den så kallade svenska kyrkans huvudbyggnad klar och invigdes 1633 i Gustav II Adolfs namn, året efter hans död i slaget vid Lützen (Almqvist 1929, s. 304f, Reyde 1962, s. 81–89, Larsson 1975, s. 8).

Den första begravningsplatsen i Göteborg låg vid foten av Kvarnberget i centrala staden mellan åren 1620–1643. Ytan runt svenska kyrkan började användas som begravningsplats år 1645. Fyllnadsmassorna här gjorde att gravarna klarade sig från grundvattnet (Lilienberg 1928, s. 150, 176f). Den första kyrkogårdsmuren runt kyrkan uppfördes 1644 i sten, men lades om 1769 (Lagerberg och Thulin 1923, s. 70).

De omfattande bränder som staden i omgångar härjats av har lämnat tydliga arkeologiska spår i stadslagren. Mellan åren 1669 till 1813 brann staden 11 gånger och kvarteren runt domkyrkan drabbades hårt. Våren 1721 brann domkyrkan, gymnasiet på Domkyrkoplanen och 211 bostadshus ner. Kyrkans murar stod dock kvar och det var därför möjligt att ganska snart återställa kyrkobyggnaden. Den 25 maj 1722 kunde den andra kyrkans huvudbyggnad invigas med samma mått som den tidigare kyrkan (Larsson 1975, s. 8–9).

År 1769 uppfördes ett benhus (likhus) på Domkyrkoplanens nordvästra del, vid hörnet av Kyrkogatan och Västra Hamngatan, med utrymme för fyrtio likkistor (Fröding 1922, s.174). Samma år som benhuset uppfördes, stod även den nya kyrkogårdsmuren klar. Det var en 469 alnar (cirka 278 meter) lång mur kring Domkyrkoplanen, där foten var av gråsten och själva muren av tegel som täckts av stor huggen ölandssten. I muren fanns fem rymliga portar, byggda i klinkert och täckta med bly. Materialet från tre av dessa portar flyttades efter branden 1802 över till den nya begravningsplatsen vid fattighusängen, Stampen (Tidningen *Göteborgs Aftonblad* N:o 52, år 1818).

Domkyrkan brann återigen ner den 20 december 1802 tillsammans med 179 bostadshus. Vid den omfattande branden förstördes begravningsplatsen kring domkyrkan. Gravarna på kyrkogården förstördes så kraftigt att dom-

Figur 7. I korsningen Kyrkogatan och Västra Hamngatan sågs ett stenfundament vid kyrkogårdens nordvästra hörne vid en arkeologisk schaktkontroll inför negrävning av Fjärrkylaledningar för några år sedan. Detta fundament bedömdes vara fundamentet till kyrkogårdsmuren och eventuellt benhuset från 1769 runt kyrkan. Foto: Carina Bramstång Plura.

kyrkogården helt måste överges som begravningsplats. Denna gång förstördes även själva kyrkobyggnaden så svårt att murarna inte kunde återanvändas. En helt ny kyrka fick alltså uppföras, med start år 1804. Den gamla kyrkans grund kunde dock användas på nytt i den utsträckning den sammanföll med den gamla (Fredberg 1921, s. 770). Området väster om Domkyrkan, med ett flertal byggnader i första kvarteret, ödelades i en av de svåraste bränderna 1 november 1804.

Efter dessa stora bränder förvandlades den forna kyrkogården till ett torg, Kyrkotorget, och 1822 belades hela området runt kyrkan med kullersten (Baum 2001, s. 79, Lagerberg 1923, s. 70). År 1851 planterades platsen med träd och buskar kring kyrkan och omgavs med järnstaket omkring år 1860.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

I samband med senare års anläggning av fjärrkyleledningar utfördes arkeologiska schaktningsövervakningar i framförallt gator, bland annat i området runt Domkyrkan. I öppna schakt i Kungsgatan och Kyrkogatan, på vardera sida om Domkyrkan, kunde inga arkeologiska iakttagelser göras. En stor del av gatorna hade man redan innan schaktat i och därmed förstört kulturlagren som ofta ersatts med nytt fyller och bärlager i form av grus och sand. Däremot sågs ett stenfundament vid kyrkogårdens nordvästra hörn i korsningen Kyrkogatan och Västra Hamngatan. Platsen sammanfaller med placeringen för det benhus som uppfördes vid hörnet av Kyrkogatan och Västra Hamngatan på domkyrkoplanens nordvästra del. Benhuset byggdes samtidigt som kyrkogårdsmuren lades om. Det synliga fundamentet bedömdes vara det som fanns kvar av kyrkogårdsmuren från 1769 runt kyrkan och möjligtvis en del av benhusets fundament (se figur 7). Inga andra arkeologiska iakttagelser har gjorts i nära anslutning till nu undersökt yta.

Förundersökning

En förundersökning i form av schaktningsövervakning utfördes i titthålet i Korsgatan i februari och mars 2012. Schaktet, som mätte knappa 4×5 meter, skulle spontas med järnbalkar ner i marken. Den första halvmetern ner i backen schaktades bort av arbetsföretaget med vårt godkännande, då dessa massor enbart bestod av senare tiders asfalt och grusbärlager för gata. Sponten slogs ner närmast Domkyrkan utan problem, men sedan avstannade arbetet då större sten tog emot och omöjliggjorde spontning. Resterande schaktning skedde under arkeologisk schaktningsövervakning. En stenmur blev synlig i schaktets nordvästra kant vilandes på en rustbädd uppbyggd av plankor och dessa lämningar mättes in. Mur och rustbädd bröts sönder något i kanterna så att spontning kunde utföras, detta för att undersökningen över huvud taget skulle kunna genomföras under säkra förhållanden i Göteborgsleran.

Tidigt antogs det vara Domkyrkans östra kyrkogårdsmur och dess rustbädd som påträffats och delvis frilagts. Kyrkogårdsmuren ska ha uppförts 1644, men lagts om 1769. Därutöver påträffades kulturlager på upp emot 1 meter i tjocklek, bevarat på en yta på omkring 6 kvadratmeter. Lagerföljdens mäktighet kunde dokumenteras i den profil som skapades vid schaktningen för sponten (senare skulle dessa kulturlager delas upp i sex skilda lager, speglade specifika händelseförlopp). I ytan av kulturlagret syntes rester efter brand vilket antogs vara en reminiscens efter de stora bränderna i området 1802 och 1804, vilket daterar översta delen av kulturlagret till främst sent 1700-tal. Fynd i ytan och i schaktets profil, av fajanser, kritpipsskaft, kinesiskt porslin och ett sigill med stämpel från en mossgrön glasflaska samlades in. På sigillet står ½ Stop BIÖRKNÄS tillverkad vid Björknäs glasbruk på Värmdö, Uppland, åren 1736 till 1780-talet, vilket bekräftar antagandet och gav en datering till senare delen av 1600- och hela 1700-talet. En hel del djurben av nöt, får, gris och hönsfågel förekom också i lagret liksom ostron- och musselskal. Benen signalerar att det är matrester vi funnit, då de till stor del utgjordes av styckade grytbitsstora delar. Förutom ovan nämnda föremål

förekom rikligt med huggspån i ytan, samt enstaka tegel. Inga tydliga gatunivåer kunde ses i kulturlagret vid förundersökningen.

Då intressanta antikvariska iakttagelser kunde göras i titthålet kontaktades länsstyrelsen för samråd. Vid detta samråd beslutades att förundersökningen skulle avslutas och ytan täckas över för att återkomma för en fullständig arkeologisk undersökning av lämningarna inom en snar framtid.

Undersökning

Syfte och frågeställning

En tydlig horisont i marken som låser lagren till före och efter den stora stadsbranden 1802 kunde dokumenteras vid förundersökningen. Detta brandlager var täckt med ett upp emot 0,3 meter tjockt lager vit sand, ett overtäckningslager. Slutundersökningen ägnades främst åt de kulturlager som låg under, det vill säga föregick branden.

En viktig frågeställning rörde kyrkogårdsmurens datering. Två möjliga dateringar finns upptecknade, den första etableringen av muren 1644 och omläggningen av muren 1769. Rustbädden under muren var uppbyggd med plank på omkring en halvmeters bredd varför en dendrodatering ansågs möjlig. Det intilliggande kulturlagret skulle också indirekt kunna datera muren. Murens uppbyggnad, rustbädd och kulturlagret skulle dokumenteras grundligt och resultatet skulle synliggöras i profil på den västra väggen i det planerade titthålet.

Figur 8. Vid förundersökningen påträffades ett fyndförande kulturlager. I en profil kunde kulturlagret följas och det begränsades av ett tydligt brandlager som sedan täckts över med sand. Kulturlagret var upp emot 1 meter tjockt på en yta upp emot 6 kvadratmeter. Foto: Carina Bramstäng Plura.

Figur 9. Kyrkogårdsmuren är borttagen och brädorna, som utgjort det fundament vilken muren vilat på, rensas fram av Johannes Nieminen. Nils Wattman (ÅF) mäter in lämningarna. I bakgrunden kan man skönja Domkyrkan och järnstaketet från omkring 1860. Grävningssmetodiken som tillämpades var främst handgrävning med skärslöv. Murstenen lyftes bort med hjälp av maskin och rustbädden frilades och dokumenterades. Lämningarna fotograferades digitalt och mättes in med DGPS och behandlades därefter i ett Intrasisprojekt. Foto: Carina Bramstäng Plura.

De minst 1 meter tjocka fyndförande lagren låg ansamlade direkt mot murens utsida. Så långt det går att tolka de historiska kartorna så ska ytan här alltid ha varit gatumiljö. En uppgift var därför att utreda om det fanns några gatunivåer i lagren och vad de i så fall innehöll och bestod av. Resultatet efter förundersökningen visade att de fyndförande kulturlagrens sammansättning snarare antydde typiska utkastlager med avsatt hushållsavfall, vilket i sig är anmärkningsvärt på en gata direkt utanför domkyrkans mur. Därför var en frågeställning inför undersökningen hur gatumiljön hade sett ut på den historiska Korsgatan.

Avfallslager innehåller generellt i sig en hel del information, inte minst ur renhållningssynpunkt. Men hur förhöll man sig till sin närmaste omgivning, med sophögar så nära kyrkan? Vad berättade soporna? Förekom matavfall endast på vissa nivåer? Hade avfallet ansamlats under lång tid, representerade det flera skilda händelser och kunde vi i så fall förstå vilka händelser?

Senare års forskning kring tidigmoderna urbana handelsstäder som Göteborg har givit intressant ny kunskap. I bakvattnet av den internationella handelskommersens förändras den materiella kulturen i och med att tidigare okända nymodigheter importeras. Införandet av bland annat lyxiga kolonialvaror, kom att förändra måltidsvanorna för de besuttna. Måltiden är en grundläggande social ritual, ofta tungt traditionsbärande, som kan manifesteras och upprätthålla kulturell samhörighet och sociala positioner, men också uppvisa kännedom om nya varor. De mer välbeställda Göteborgarna hade i princip första tillgång till alla dessa nymodigheter och kunde servera exotiska ingredienser på importerat kinesiskt porslin. Tomterna närmast Domkyrkan beboddes i perioder av flera av de familjer som skulle kunna ha haft råd och möjlighet att ta till sig dessa nymodigheter, alternativt fört med sig nymodigheterna till Sverige från hemlandet.

Ytterligare en frågeställning är hur lagren med huggspån ska tolkas, motsvarar de en nyetablering, ombyggnadsfas efter någon av storbränderna i området?

Metod, dokumentation och genomförande

Som tidigare nämnts var ytan inför undersökningen redan spontad och frilagd. Grävningsskärningen som nu tillämpades, på den omkring 10 kvadratmeter stora ytan, var handgrävning med skärlev. Med särskild noggrannhet rensades primärdeponerade ytor, såsom avsatta lager, detta för att om möjligt få fram markhorisonter som kan ha utgjort gatunivå. Dessa lager dokumenterades som kulturlager på en yta av upp emot 6 kvadratmeter. Fynd samlades in och dokumenterades för att specifikt ge information om avfallsets sammansättning. En osteologisk analys har utförts på benmaterialet.

Murstenen lyftes bort med hjälp av maskin och rustbädden frilades och dokumenterades. Dendroprov togs från rustbädden. Ytan undersöktes därefter först för hand och sedan ner genom siltigt marklager med grävmaskin.

Kulturlagren, kyrkogårdsmuren och rustbädden fotograferades digitalt och mättes in med DGPS och bearbetades i ett Intrasisprojekt. En dokumentation gjordes av lämningar och lagerföljder, med en beskrivning av bevaringsgrad, innehåll, djup och typ. Intrasisprojektet inkluderar alla data och arkiveras på UV (från 2015 SHMM), vilket innebär att de finns tillgängliga för Intrasisanvändare världen över.

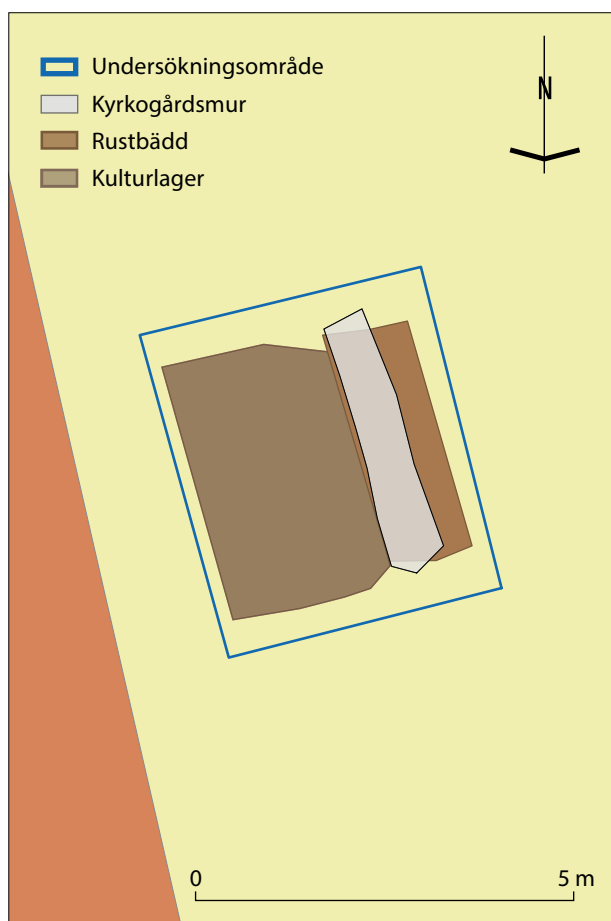
Beskrivning och resultat

Då titthålet medvetet placerats på en del av Korsgatan där det inte fanns ledningar och rör sedan tidigare, var detta en av anledningarna till att kulturlager och den relativt välbevarade kyrkogårdsmuren kunde dokumenteras. Som tidigare nämnts var den första metern jordmassor redan borttagna inför undersökningen. Det som hade tagits bort var framför allt senare tiders markbearbetning, men också ett lager innehållande kullersten och ett sandlager. Detta beskrivs kortfattat under rubriken, *Dokumentering av 1800-talets lämningar*.

Måtten som anges fortsättningsvis är antal meter under mark. Måtten på marknivån som vi utgick ifrån var dock omkring 4,3 meter över havet.

Dokumentering av 1800-talets lämningar

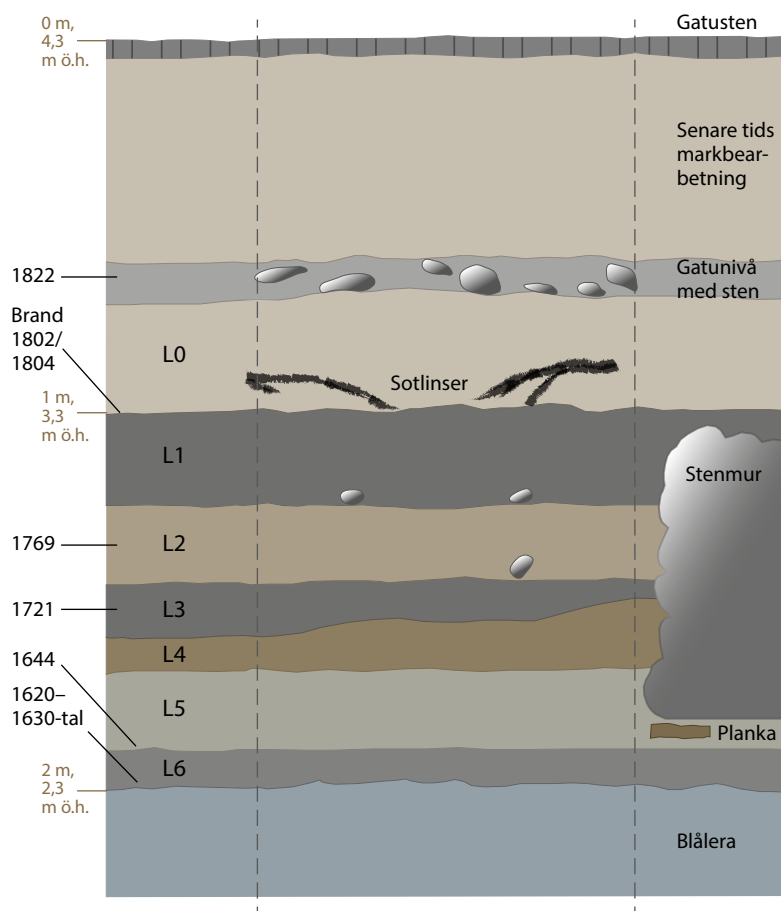
Under de moderna lagren från senare tiders markberedning iaktogs en gatunivå från 1800-talet med enstaka kullersten på 0,6–0,7 meters djup.

Figur 10. Undersökningsområdet är markerat i blått. Inledningsvis rensades ytan och synliga förekomster mättes in. Planen visar det knappa sex kvadratmeter stora kulturlagret i brunt. Kyrkogårdsmuren är markerad i grått och därunder kan rustbädden skönjas i brunt. Skala 1:100.

Figur 11. Fotot, taget mot söder, visar den framrensade ytan. Kulturlagret, med den mycket sotiga ytan, syns i förgrunden och kyrkogårdsmuren syns som en stenrad där bakom. Rustbädden var delvis synlig i övre delen av bilden närmast spanten. Foto: Carina Bramstäng Plura.

Figur 12. Profiliritning uppritad från norra schaktväggen. Nivån vid undersökningen räknades från markytan som 0 och ner till dryga 2 meters nivå i orörd lera. Markytan motsvarar dock 4,3 meter över havet och det fyndförande kulturlagrets bottennivå dokumenterades på 2,3 meter över havet. Skala 1:40.

Tabell 1. Tabellen visar de lager som dokumenterades med dess storlek och innehåll.

Lager/Fas	Kontext	Nivå från markytan (m)	Jordmån	Innehåll och iakttagelser
0	Övertäckning ≤1822	0,7–1	Vit sand	Sotlinsor
1	Kulturlager, brandlager ≤1802/1804	1–1,3	Humus	Sot, kol, artefakter (1600–1700-tal)
2	Kulturlager 1769?	1,3–1,45	Sandig, grusig humus	Enstaka stenar, få artefakter
3	Kulturlager, brandlager ≤1721	1,45–1,5/1,6	Humus	Sot, artefakter
4	Kulturlager	1,5/1,6–1,7	Sandig, grusig humus	Artefakter
5	Kulturlager	1,7–1,9	Sandig humus	Artefakter
6	Kulturlager, etableringsfas 1620-tal	1,9–2	Mjällig humus	Huggspån, ris, enstaka stenar

Då området kring Domkyrkan, det vill säga kyrkogården, skulle ha belagts med kullersten år 1822, gjordes tidigt bedömningen att det var sten från denna beläggning som dokumenterats (se figur 12).

Direkt under kullerstenslagret anträffades ett lager med fin sand, som dokumenterats som lager 0. Lagret var solid sand och fyndtomt, endast några svarta sotsträngar kunde ses i nedre botten på den gula sanden. Detta sandlager var omkring 0,3 meter tjockt och låg på omkring 0,7–1 meters nivå under markytan. Sanden var påförd i ett specifikt skede efter de stora bränderna 1802 och 1804. Därmed kan även detta lager dateras på några år när. Någon gång mellan åren 1802 och 1822 har platsen täckts med ett 0,3 meter tjockt lager fin sand. Sandlagret läste därmed de fyndförande kulturlagren därunder till senast före 1802 (se figur 12).

Metoden att täcka ytor med sjösand inför etablering är ett känt förfarande. Detta skapade en ren, torr och plan yta att anlägga på. Ett förfarande som även ska ha utförts redan vid nyetableringen på de fuktiga strandängarna på 1620-talet. Vi utgick ifrån att området mest troligt täcktes strax efter bränderna. Men fynd av obrända huggspån och kvistar i ytan på lager 1 direkt på det brända materialet och bitvis nedtrampat, talar för att ytan låg öppen en tid medan man påbörjat nybyggnation i området.

Tidigt beslutades att undersökningen skulle koncentreras till de underliggande 1600- och 1700-talets händelseförlopp som återspeglas i kulturlager 1–6 och ingen tid skulle ägnas åt 1800-talets nivåer. Därmed grävdes kullerstenslagret och sandlagret 0 bort inför undersökningen då vi konstaterat dess ursprung och utfört en dokumentation.

Fasindelning, lager 1–6

Direkt öster om kyrkogårdsmuren dokumenterades fyndrika lager, på upp emot 1 meters tjocklek, på en yta om cirka 6 kvadratmeter. Lagren indelades i särskilda kontexter utifrån innehåll och mer eller mindre tydliga markskikt dem emellan. Därmed dokumenterades sex skilda faser med kulturlager som belyser skönjbara händelser på platsen. Dessa lager grävdes framförallt med skärslöv och fynden samlades in för hand.

Lager 1

Efter att den fina sanden, lager 0, grävts bort frilades lager 1 på 1–1,25/1,3 meters djup under markytan. Direkt på toppen av ytan på lager 1 fanns obrända huggspån och enstaka kvistar. Men lagret uppvisade främst rester efter brand, ett brandlager som med all sannolikhet härrör från den omfattande branden i området 1802. Detta faktum läser lagrets yta i tid. Jorden, i det 0,3 meter tjocka lagret, bestod i det närmaste av svart humus som innehöll rikliga mängder sot och kol. Enstaka träbitar i form av brända plankbitar förekom i ytan, liksom de obrända huggspånen och kvistarna. Tämmligen ytligt i lagret fanns också en ansamling med vit kalk på en yta om cirka 0,4 kvadratmeter, samt enstaka röda tegelstenar.

Vid rensning av ytan blev de första stenarna synliga, vilka bildade ett övre lager med sten tillhörande kyrkogårdsmuren. Vissa av dessa stenar tillhör, dels en äldre kontext med den första kyrkogårdsmuren anlagd 1644, dels

har de också ingått i den omlagda kyrkogårdsmuren från 1769. Den senare muren stod på plats fram till den stora branden 1802.

Artefakter

Vid en första rensning av lagret framkom en hel del artefakter. I lagret påträffades skärivor från fat, kärl och krus, varav främst fajanser och yngre rödgods, liksom kritpipor, tegel, läder, skor, glas och huggspån. Typologiskt daterade fynd, som tillvaratogs i lager 1, är fajansfat, fajanskärl och yngre rödgodsfat från främst 1700-talet.

Matrester i form av grytbitstora ben domineras av nöt, följt av får/get och tamgris, liksom en ansenlig mängd ostron- och musselskal. Ett fåtal fragment av (höns)fågel och fisk återfanns.

Tolkning

Vid en första anblick gjordes bedömningen att de brända träbitarna, planken och kalket var rester efter någon form av byggnad. Mindre troligt är dock att det funnits någon större byggnad direkt på plats, då skulle mängden byggnadsavfall ha varit mer omfattande. En annan möjlig hypotes är att vid städning efter branden har rester hamnat på gatan upp mot kyrkogårdsmuren och att det är det vi ser i lagret. Det skulle dock visa sig att byggnadsresterna kommer från nedbrända bodar som stått på plats utmed kyrkogårdsmuren. Med tanke på att den tegelklädda kyrkogårdsmuren revs efter branden och delar av portarna forslades till Stampens begravningsplats, så kan mycket väl de enstaka tegelstenar vi iakttagit härröra från denna nedmontering av muren.

Huggspånen och kvistarna kan komma från en återuppbyggnadsfas efter branden 1802. Uppbyggnaden av hus i området, liksom det påbörjade arbetet 1804 att bygga en helt ny kyrka, kan mycket väl ha lämnat spår efter sig i form av huggspån. Detta skulle betyda att ytan låg öppen en tid efter branden innan allt täcktes med den 0,3 meter tjocka sanden (lager 0). En möjlighet är att sandlagret 0 tillkom först inför stenläggningen av området 1822. Därmed bildade sandlagret den grund varpå man stenlade, och utgjorde därmed samma kontext som en del av det kullerstenslagda Kyrkotorget.

Lager 2

Det upp emot 0,2 meter tjocka lager 2 kom på mellan 1,25/1,3–1,45 meters nivå under mark. Jorden var brun/beige till färgen och bestod av sandig humus. Enstaka sten förekom i lagret och bitvis var det något grusigt.

Få artefakter iakttoogs, endast ett kakel med växtdekor hänfördes till detta lager vid undersökningen.

Tolkning

Kyrkogårdsområdet genomgick en upprustning 1769 med en omläggning av kyrkogårdsmuren. Foten behölls och var fortsättningsvis av gråsten, men själva muren byggdes upp av tegel som täckts av stor huggen ölandssten. I muren fanns fem rymliga portar, byggda i klinker och täckta med bly. Frågan

är om det är i samband med denna renovering som det grusiga och sandiga lager 2 tillkom. Man kan tänkas sig att när den nya muren uppfördes påverkades även marken runtomkring och mycket möjligt är att lager 2 påfördes markytan för att bereda en snygg byggbar yta invid muren. Något som talar för det är avsaknaden av föremål i lagret. Detta faktum tyder på att lagret inte avsatts under lång tid utan påförts vid ett särskilt moment under en begränsad tid. Efter att undersökningen var slutförd hittades arkivmaterial som anger att bodar byggts i anslutning till kyrkogårdsmuren på Korsgatan och att det är grundläggningen till dem vi ser i lager två (se figur 24).

Lager 3

Kulturlager tre kom på 1,45–1,5/1,6 meters djup under marknivån och var mellan 0,05–0,15 meter tjockt. Innehållet bestod av humus och rymde en hel del sot, varför lagret var mörkgrått till svart i färgen och särskildes därför tydligt från lager 2 och 4. Påtagligt var att detta humuslager starkt påverkats av bränt material som sot och aska.

Artefakter

Fem daterande artefakter tillvaratogs i detta lager; tre skärvor från fajansfat från 1600-talet, varav en av dem tidigt 1600-tal, samt ett kritpipshuvud med tudorros daterad till 1600-tal.

I det osteologiska fyndmaterialet förekom nöt, får och get frekvent. Tamgris förekom, men var inte lika vanlig. Ett kraniumben från fisk påträffades.

Tolkning

Området har drabbats av brand ett flertal gånger och kvarteren runt domkyrkan drabbades särskilt hårt våren 1721. Då brann domkyrkan, gymnasiet på domkyrkoplanen och 211 bostadshus ner. Kulturlager 3 uppvisar med all sannolikhet effekten av branden 1721. Det som särskiljer lager 3 från lager 4 är soten och askan. Därmed låser denna eldpåverkade markhorisont lager 3 och underliggande lager till äldre än 1721.

Lager 4

Sandig, grusig humus 1,5/1,6–1,7 mellan 0,1–0,2 meter tjockt.

Artefakter

I lager 4 tillvaratogs två daterande artefakter, en damsko som typologiskt dateras till 1600-tal, samt en skärva från ett fajansfat från 1600-talet.

I det osteologiska fyndmaterialet förekom nöt, får och get frekvent. Tamgris förekom också, men mer sparsamt. Även ett fåtal fragment av fågel och fisk tillvaratogs.

Tolkning

Lagret bedöms ha avsatts under senare halvan av 1600-talet och fram till 1721, då stadsbranden lämnat tydliga spår i form av sot och aska i lager 3. Lager 4 innehöll mer grus än det underliggande lager 5.

Lager 5

Grå sandig humus på mellan 1,7–1,9 meters djup och således cirka 0,2 meter tjockt. Övergången mellan lager 4 och 5 kunde tydligt ses genom en färgskiftning, och lager 5 var dessutom något hårdare packad.

Kyrkogårdsmuren byggd 1644 bedöms ha tillkommit under det att lager 5 avsatts. Murens rustbädd vilade direkt på lager 6.

Artefakter

Ett antal artefakter tillvaratogs i lagret med en typologisk datering. Ett yngre lergodskärl från 1500–1600-talet, skärivor från ett fajansfat samt en trebensgryta från 1600-talet och ett yngre rödgodsfat som kan härledas till 1600–1700-talet.

Det osteologiska fyndmaterialet dominerades av nöt, men också får och get förekom.

Tolkning

Tillkomsten av kyrkogårdsmuren daterar indirekt lager 5 tillkomst till omkring 1644, och fram till senare delen av 1600-talet. Gränsen mellan lager 4 och 5 tillkomst kan inte dateras närmare än till senare delen av 1600-talet.

Lager 6

Lagret direkt under kulturlagret 5, samt under kyrkogårdsmuren, innehöll i princip enbart huggspån i ett mjältigt humuslager, vilket bedöms motsvara etableringsfasen och den första byggnadsfasen i området. Lagret kom mellan 1,9–2 meters djup och var alltså upp emot 0,1 meter tjockt.

Artefakter

Lagret innehöll rikliga mängder huggspån. Inga daterande artefakter tillvaratogs. De osteologiska fynden bestod av tre fragment från nöt och ett obestämt revbensfragment. Mycket möjligt är att dessa ben trampats ner i lagret, varför vi inte oproblemiskt kan tolka in dessa i kontexten.

Tolkning

Den händelse som lagret speglar är, dels etableringsfasen på 1620-talet då de fuktiga markerna fylldes ut, dels vittnar huggspån och ris om den första byggnadsfasen.

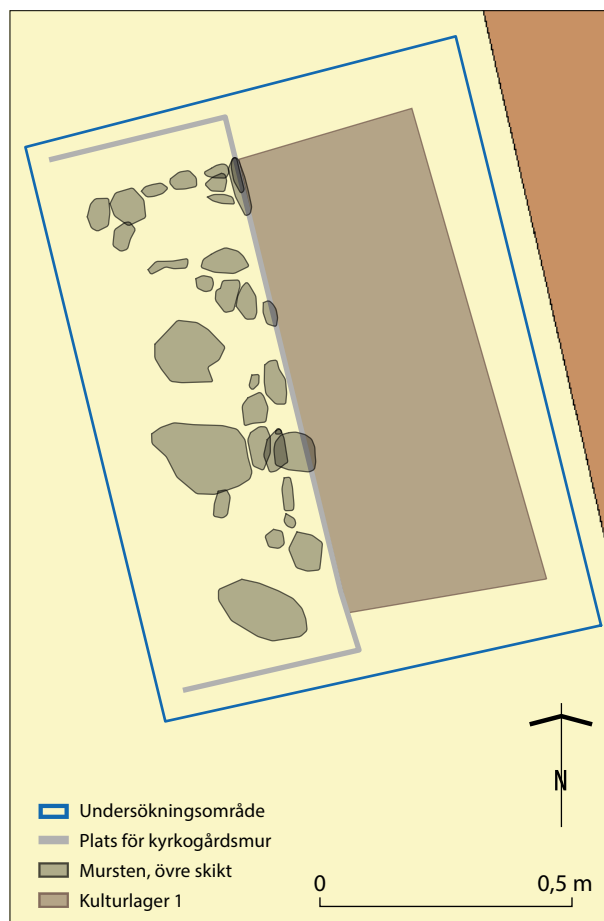
Kyrkogårdsmur

Sten tillhörande kyrkogårdsmuren återfanns i schaktets nordvästra kant vilandes på en rustbädd uppbyggd av breda plankor.

Den undersökta muren var 3,7 meter lång, avgrävd inför spontning i båda ändar, men som tidigare nämnts fortsätter murens sträckning i både norr och söder. Murens bredd varierade mellan 1–1,3 meter. Där murstenen förekom upp till 1,3 meters bredd tolkar vi detta som att mursten rasat ner från muren, alternativt att basen på muren bitvis varit något bredare. Resterna av muren var bevarad i upp till 3 skikt, uppbyggd av större, mot utsidan plana stenar och däremellan mindre sättstenar. I basen av muren förekom 4 större stenar som mätte mellan 0,5–0,7 meter i diameter.

Figur 13. Inledningsvis grävdes det första kulturlagret. I samband med det framkom kanten på muren tydligare. Ytan på muren rensades på lös jord och det övre skiktet på murstenen frilades. Foto, mot norr: Carina Bramstång Plura.

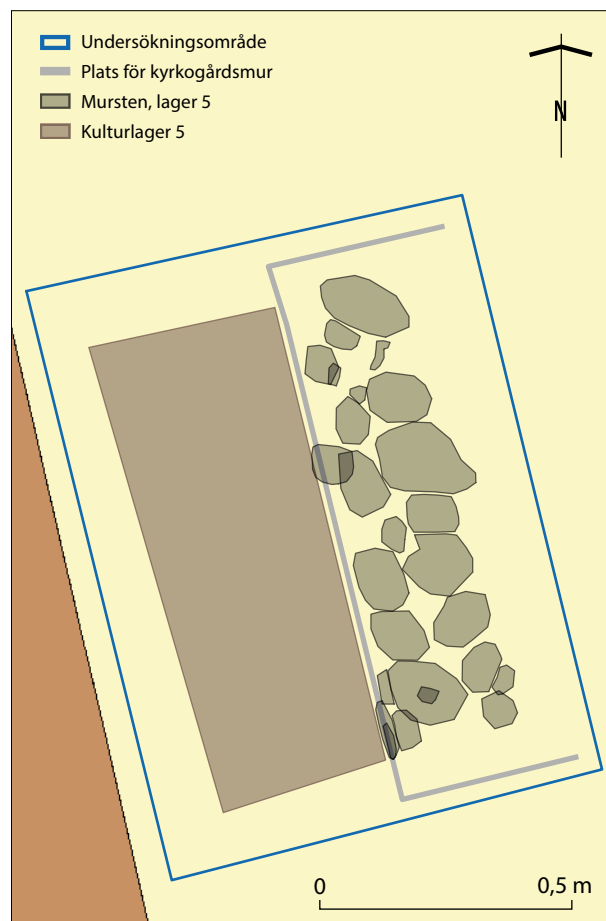
Figur 14. De synliga stenarna i den framrensade muren mättes in i ett övre skikt. Några av stenarna var stora och visade sig efter ytterligare rensning vila direkt på rustbädden. Skala 1:60.

Då muren rensades fram dokumenterades muren i två faser. En första rensning frilade ett antal gråstenar som mättes in i en första fas (se figur 13 och 14). Vid framrensningen tillvaratogs de artefakter som kom i dagen. De artefakter som kan ges en typologisk datering är skärvor från kruka av yngre rödgodstyp samt skärvor av Westwaldkrus i stengods, vilka dateras till 1700-tal.

När större delen av kulturlagret intill handgrävts så syntes den framrensade muren tydligt. De ytligaste stenarna låg inte kvar på plats, då de rasade ner och togs bort vid framrensningen. Vid ytterligare rensning frilades ett antal stenar som mättes in i en andra fas (se figur 15 och 16). De två faserna motsvarar inte murens uppbyggnad utan snarare grävteknisk metodik.

Figur 15. När större delen av kulturlagret handgrävts så syntes den framrensade muren tydligt. Foto, mot söder: Carina Bramstång Phura.

Figur 16. De synliga murstenarna mättes in i en andra fas, då lösa stenar och jord rensats bort. Ett par stenar påträffades utanför muren, en hypotes är att de någon gång har rasat ned från muren, alternativt utgjort en bredare bas på muren. Murstenen bedöms ha tillkommit vid ungefär samma tid som kulturlager 5 avsatts. Skala 1:60.

Rustbädd

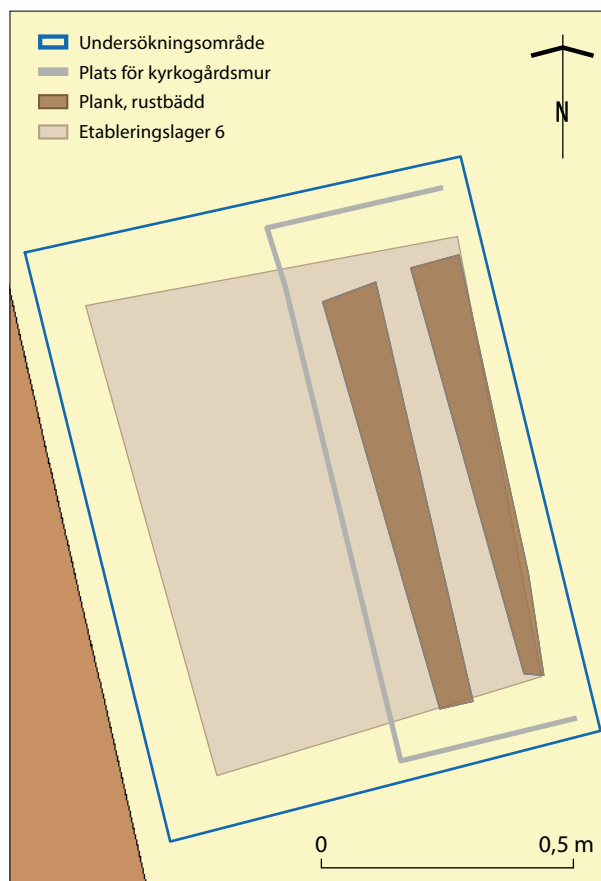
Muren var grundlagd vilandes på gedigna plankor på upp emot 0,5 meters bredd och drygt 2 centimeters tjocklek. Båda plankorna mätte omkring 3,5 meter i längd. Den västra var sönderbruten i dess norra ände och kunde således ha varit längre. Den östra plankan var bevarad i sin fulla längd. Vid spontning grävde vi sönder virke i kanterna av muren, varför vi utgår ifrån att muren var grundlagd på samma vis med plankor även i murens fortsatta stäckning både i norr och söder.

Ett prov sågades av från den bredaste delen på den östligaste plankan. Denna hade det bäst bevarade ytskiktet, lämpligt för dendrokronologisk analys. Trädslaget i virket var tall och trädets egenålder när det fälldes uppskattades vara mellan 230–250 år. De gedigna plankorna är därmed också speciella då det är ovanligt med upp emot 250 år gamla tallar.

Det gick inte säkert att datera fällningstiden för provet. Med en lägre statistisk säkerhet gav provet en fällningstid till vinterhalvåret 1466/67. Stämmer fällningstiden innebär detta att virket är återanvänt, då murens rustbädd tidigast ska ha byggts 1644. Virket från det 230–250 år gamla trä-

Figur 17. Murstenen plockades bort med hjälp av maskin. Därefter rensades rustbädden, som muren vilat på, från lös jord och gyttja. Rustbädden bestod av två plank intill varandra. Den västligaste mot kyrkan var något skadad, vilket troligen skett vid spontningen. Foto, mot sydväst: Carina Bramstång Plura.

Figur 18. Ritningen visar de inmätta planken i brunt vilka utgjorde grund varpå kyrkogårdsmuren vilade, en slags rustbädd. Den grå markeringen visar murens utbredning. Intill och direkt under är kulturlager 6 markerat i beige, som bedömts utgöra ett etableringslager.

det kan därför ha haft en annan funktion i 178 år innan det hamnade som rustbädd under kyrkogårdsmuren (t.ex. i Gamla Älvsborg eller Nya Lödöse).

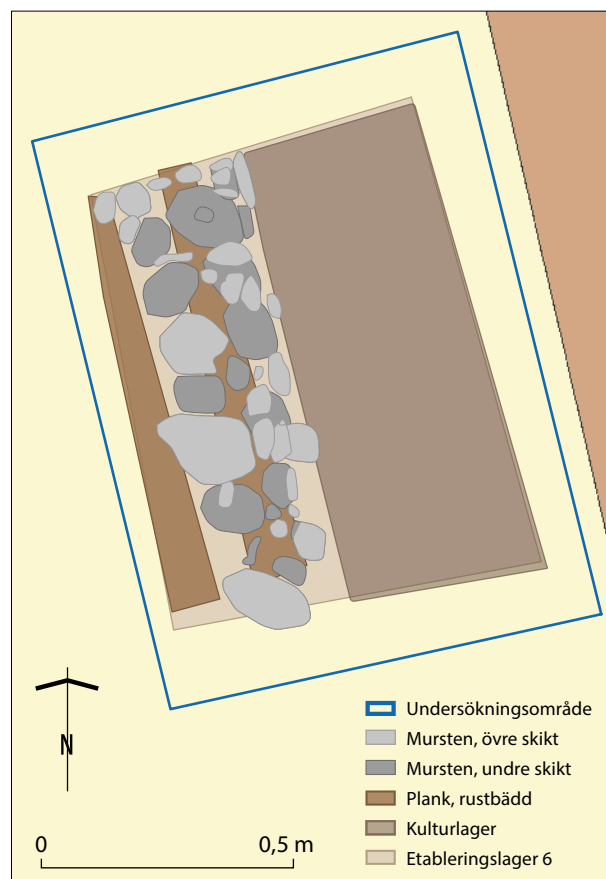
En viktig frågeställning rörde kyrkogårdsmurens datering. Som tidigare nämnts finns två möjliga dateringar upptecknade, antingen till den första etableringen av muren 1644 eller till omläggningen av muren 1769.

Sträckningen på kyrkogårdsmuren i Korsgatan överensstämmer med både 1644 och 1769 års murplacering. Muren byggdes först i gråsten 1644. Vid omläggningen 1769 behölls foten av gråsten, men muren byggdes upp av tegel som sedan täckts av stor huggen ölandssten. I muren gjordes då också fem rymliga portar, byggda i klinker och täckta med bly.

Med säkerhet är att gråstensmuren som nu dokumenterats är resterna efter den 1644 grundlagda muren. Virket i rustbädden kunde inte datera tillkomsten, då virket med all sannolikhet är återanvänt. Däremot daterar fynd som tillvaratagits i lagerföljden indirekt murens tillkomst. Förutom enstaka exemplar av tegel så saknades murmaterial i form av tegel och huggen ölandssten, vilket visar att nedmonteringen av den yngre murens konstruktion var grundlig. Däremot har den gemensamma, och återanvända grundläggningen i gråsten lämnats kvar.

Figur 19. Johannes Nieminen sågade av ett prov från en av plankorna för en dendrokronologisk analys. Det visade sig dock att provet inte med säkerhet kunde dateras. En statistisk osäker datering till fällningstid vinterhalvåret 1466/67 angavs. Foto: Carina Bramstång Plura.

Figur 20. Ritningen visar murstens två faser visualiserade i två nyanser av grått. Murstens övre skikt är ljusgrå och de mörkgrå stenarna var tydligt grundlagda i lager 5. Plankorna i brunt, varpå kyrkogårdsmuren vilade, var placerade på lager 6 yta. Intill och direkt under är kulturlager 6 markerat i beige, som bedömts utgöra ett etableringslager.

Figur 21. Etableringsfasen av det äldsta Göteborg (från 1620-talet) syns två meter ner i marken i titthålet. På detta djup finns fynd av huggspån och ris i ett lager vilandes på och delvis uppblandat med gyttjig silt. Foto: Carina Bramstång Plura.

Figur 22. Vi grävde till dryga 3 meters djup. I den gyttjiga silten fanns en del organiskt material som rottrådar och vassrötter; inga andra förekomster kunde konstateras. Vid cirka 3 meters djup övergick lagret i lera. Foto: Carina Bramstång Plura.

Etableringsfasen

Etableringsfasen av det äldsta Göteborg (från 1620-talet) syns två meter ner i marken i titthålet. På detta djup finns fynd av huggspån och ris i ett sandlager vilandes på och delvis uppblandat med silt. Huggspånen är rester efter de tidiga byggnadsarbeten som gjorts i området. En av de första byggnaderna, sedan stadsplanen fastställs, är Brädekyrkan. Brädekyrkan stod klar 1621 och bör ha resulterat i att stora mängder huggspån ansamlades runt byggplatsen.

Med grävmaskin grävde vi ner till knappt 3 meters djup. I den gyttjiga silten fanns en del organiskt material i form av rottrådar och vassrötter, inga andra förekomster kunde konstateras. Vid cirka 3 meters djup upphörde det organiska materialet och lagret bestod av enbart gyttja som övergick i lera.

Då staden till stor del byggdes på fuktiga strandängar ska sand och ris ha körts ut för att ha något torrare att bygga på. De sank partierna fylldes upp med ett par meter sand på platsen där Domkyrkan ligger (Lilienberg 1928, s. 150, 176f). Beroende på hur mycket det påförda sandlagret har tryckts ihop under markytan, så bör den ursprungliga marknivån med strandängar påträffas inom 2–4 meters djup under dagens marknivå. Påförd sand kunde inte ses i lagerföljden i schaktet. På dryga 2 meters djup kom ett lager med gyttjig silt. Mindre troligt är att nämnda sandlager påträffas djupare än vad vår skopa nådde. Möjligt är att sanden blandats upp så pass med den ursprungliga strandängens gyttja och lera att den inte syns särskilt tydligt annat än som gyttjig silt, uppblandad med organiskt material i form av rottrådar och vassrötter.

Tolkning och resonemang

Artefakter – typologisk datering

De artefakter som typologiskt kan dateras är främst skärvor från fat, kärl och krus, samt kritpipor, glasföremål och en sko. Däremot är det svårt att få en typologisk datering närmare än till 1500-, 1600- eller 1700-tal.

De daterade artefakterna överensstämmer med lagerföljdens datering, men belyser också tolkningen av lagrens sammansättning, vilken i flera fall kunnat hänvisas till kända specifika händelser som till exempel stadsbränderna. Några exempel tas upp under rubriken *Vilka bodde i området utmed Korsgatan?*

Osteologisk dokumentation

En analys av insamlad osteologisk data från materialet anger att benfragmenten kommer från de köttjur som konsumerats i området, i form av både mat- och slaktrester från hela kroppen. Vi kan också utläsa att artfördelningen mellan lagren är jämn. Nöt dominerar i alla lager följt av får/get och tamgris, vilket är trenden för materialet som helhet. En ansenlig mängd ostron- och musselskal återfanns också.

Matrester i form av grytbitstora ben av nöt, får och get förekom frekvent. Tamgris uppträdde, men var inte lika vanlig. Hos får/get förekommer till exempel många fragment från strålbenet, ett av de mer köttrika benen i kroppen.

En försiktig åldersbedömning har gjorts på materialet. Trenden tycks vara att djuren slaktats unga, i första hand för köttets skull och inte för deras sekundära produkter.

Förutom slaktspåren är benen mycket välbevarade, endast ett fåtal uppvisar spår av vädring och inga gnagspår har kunnat påvisas (generellt kan det sägas att Lager 1 uppvisar flest vädrade ben, dock är detta troligen endast ett resultat av att flest ben förekommer i detta lager.) Detta tyder på att benen, snart efter att de kasserats, täckts över och varit utom räckhåll för väder och vind, hundar, råttor och andra djur som kan tänkas vilja gnaga på benen. Detta faktum talar emot att avfall kasserats direkt ut på gatan mot kyrkogårdsmuren som en avfallslösning. Materialet har med all sannolikhet förvarats eller kastats i avfallsbingar, där de varit skyddade mot väder och gnag, för att i så fall sekundärt tömmas ut vid specifikt tillfälle på platsen utanför kyrkogårdsmuren.

Endast ett fåtal fragment av fisk och (höns)fågel återfanns. Förekomsten av välbevarade fisk- och fågelben är en indikator på att materialet som helhet är välbevarat. Fiskbenen är intressanta då inga kotor förekommer, utan enbart ben från kranium och fenor, det vill säga delar av kroppen som rensats bort. Vi får dock ha i beaktande att då materialet inte sällats så kan avsaknaden av kotor inte definitivt förklaras.

Lagerföljd och fasindelning

Rester efter ett flertal specifika händelseförlopp har kunnat avläsas i den avsatta lagerföljden. Lagren har dessutom kunnat hänföras till kända och väl dokumenterade specifika skeden i Göteborgs innerstad. Därmed har olika faser kunnat dateras, ibland på år när. Lagerföljdens innehåll har väckt några frågeställningar. Hur har ansamlingen skett på platsen och speglar materialet en allmän gatumiljö eller specifik verksamhet? Varifrån kommer det avsatta avfallet? Kommer det från närliggande fastigheter, eller har det ansamlats direkt på plats?

Gatumiljön i Korsgatan

Något förvånande var att inga tydliga gatunivåer kunde ses i de avsatta lagren 1–5 i form av stenläggningar eller annan gatubeläggning. Anmärkningsvärt är att inom Göteborgs mer ”fina” område, som kvarteren runt stadens största kyrka ju får anses vara, så tycks gatan endast ha bestått av trampad jord under de två första århundradena. Svaret på detta kan vara att det varit gräsbeväxt eller att annan form av plantering förekommit invid kyrkogårdsmuren och att avfallet då använts som jordförbättrare eller kompost. En annan förklaring kan vara att marktäckande sten så grundligt plockats bort att inga tecken finns efter dylik. Mest troligt är dock att gatumiljön, även utanför kyrkogårdsmuren, endast bestod av trampad jord under 1600- och 1700-talet.

Skriftliga uppgifter gör gällande att de första vägarna i Göteborg var så dåliga att vagnar knappast kunde framföras. Man var hänvisad till att ta sig fram till fots eller till häst. Flera samtida klagomål finns nedtecknade om svårigheterna att ta sig fram, bland annat översvämmades årligen gatorna

Figur 23. Tomternas indelning i roten varierade inledningsvis på 1600-talet för att från 1671 vara ordnat efter ett tiorotarssystem innanför vallgraven. De intilliggande tomterna öster om Korsgatan i kvarteret Snusmalaren ingick i rote 3 med tomt 28, 29 och 30, samt i rote 2 med tomt 129. Kvarternamnerna tillkom först under 1900-talet och passar därför inte hundra procentigt på kvartersindelningen som den såg ut under 1600- och 1700-talen (Dahl).

närmast hamnområdet vid höststormarna. Inför kända besök av dignitärer i staden gjordes vissa försök till upprustning, vilket bland annat inbegrep stenläggning av paradgator, som till exempel utanför Tyska kyrkan under 1660-talet. Men denna anmärkning ger också en hint om tillståndet för övriga centrala gator.

Hur nyttjades då den undersökta delen av Korsgatan?

I kämnärsrätten i januari 1657 omtalas, att "guldsmeden Jöns Matthesson fordrade en gatubod i sin sal faders hus" (senare tomt 28 i kvarteret Snusmalaren) (Gbg hj II:149). Denna fordran talar dels först och främst om för oss att bodar för handel fanns utmed gatorna här, dels att rätten att nyttja dem var knuten till tomternas ägare, deras arvingar och dem som bodde på gårdarna vid mitten av 1600-talet.

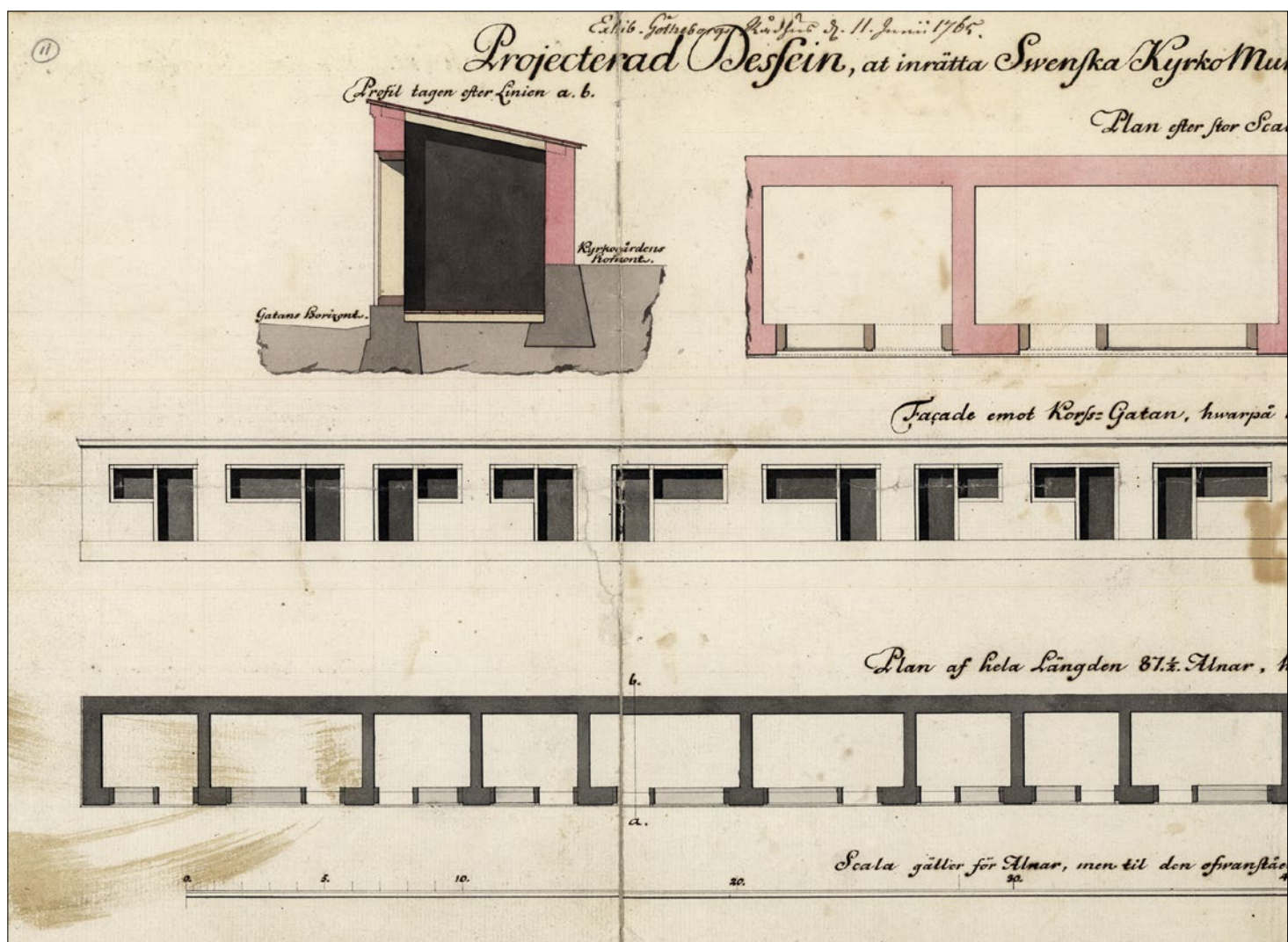
Dryga hundra år senare upprättas en ritning av Bengt Wilhelm Carlberg 1/6 1765, för inrättning av nya bodar för handel i Korsgatan mot kyrkan (se figur 24). På en länga om drygt 50 meter utmed kyrkogårdsmuren planerade man uppföra 18 sammanhängande bodar i två olika storlekar för uthyrning. Två profilritningar visar att den bakre väggen mot kyrkogården förefaller ha byggts samman med muren, eller att mursockeln i vart fall utnyttjats i

grundläggningen av bodarna. Marknivån var högre på kyrkogården i jämförelse med gatunivån i Korsgatan, på andra sidan bodarna, som var omkring 0,6–0,7 meter lägre. Bodarna skulle ha ett mot kyrkogården lutande tak med en högre front mot gatan, vilket lämnade utrymme för en dörr i varje bod, samt en nedfällbar lucka som då fick funktionen varubänk.

Kyrkogårdsmurens renovering var ju klar 1769 och förmodligen har handelsbodarna utmed Korsgatan byggts i samband med denna. Kyrkogårdsmurens fot var av gråsten och här har undersökningen visat att det är den gamla muren som återanvänts. Den nyuppförda muren som vilade på gråstensfoten var av tegel, vilken täckts av stor huggen ölandssten. Det förefaller som om bodarnas vägg mot kyrkogården i viss mån överensstämmer med beskrivningen av den nyrenoverade tegelmuren. Till exempel verkar det som om den bakre bodväggens höjd anpassats så att den samspelade med kyrkogårdsmuren.

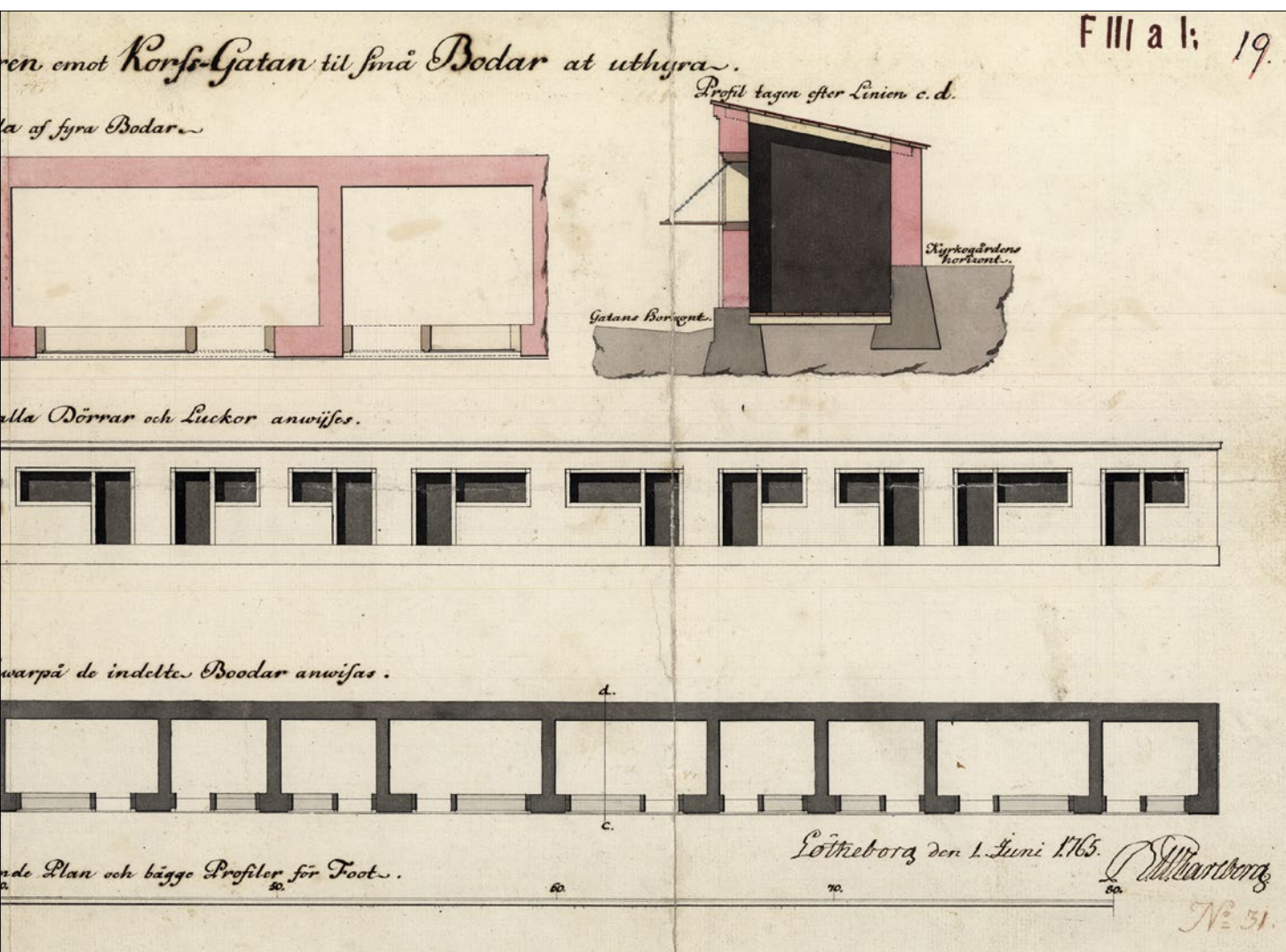
De nybyggda bodarna kunde brukas i 33 år fram till den omfattande branden strax innan jul 1802. Bodarna bör ha totalförstörts, inklusive even-

Figur 24. Kartan från 1/6 1765, visar ritningen över de planerade varubodarna som skulle uppföras för handel i Korsgatan mot kyrkan. (F IIIa Stadsarkivet i Göteborg 1-19 ritning till svenska kyrkan mot Korsgatan 1/6 1765).

tuella varor som förvarats däri, samtidigt med att hela begravningsplatsen kring domkyrkan förstördes så kraftigt att domkyrkogården helt måste överges som begravningsplats. En viss del av materialet från kyrkogårdsmurarnas portar flyttades efter branden över till den nya begravningsplatsen vid fattighusängen, Stampen. Det förefaller som om nedmonteringen av resterna efter kyrkogårdens tegel och den huggna ölandsstenen helt plockades bort samtidigt.

Således kan vi sannolikt utgå ifrån att handelsverksamhet har idkats utmed Korsgatan, utmed tomterna och på andra sidan gatan nära kyrkogårdsmuren, i närmare 150 år. Handeln har varit så pass stationär, med bodar, att varor har kunnat förvaras på plats. Handeln har framförallt bedrivits av boende på tomterna utmed Korsgatan, alternativt har handlarna haft en koppling till ägare i fastigheterna. Rätten att idka handel i bodarna som uppfördes 1765 kunde hyras och dessutom beskattades detta per bod. En Carl Didrik Svensson som ägde gård på tomt 28 skattade till exempel ”för dubbel bod” år 1787.

Figur 25. Karta från 1790. Någon slags byggnad är markerad utmed Korsgatan mot kyrkogården till.

Figur 26. På ett utsnitt av karta från 1820 noteras att tomterna utmed Korsgatan brann 1802.

Avfall

En märklig kuriositet är att diverse hushållsskräp förefaller ha dumpats utmed kyrkogårdsmuren, vilket i och för sig väl stämmer in på skriftliga beskrivningar om stadens bristande hygien med en illaluktande och skräpig miljö. Den osteologiska analysen av detta material har visat att mat- och slaktrester från hela djurkroppen sannolikt kastats i avfallsbingar där de varit skyddade mot väder och gnag, för att sekundärt tömmas ut. Materialet har antingen tömts ut medvetet när avfallsbingen varit fylld och man har inte bemödat sig med att forsla bort avfallet från platsen invid kyrkogårdsmuren, alternativt har materialet blivit kvar på plats efter brand eller annan händelse.

Den osteologiska analysen angav att artfördelningen domineras starkt av nöt i alla lager och då särskilt i lager 5 som avsatts från 1640-talet och några årtionden framåt. Vid en genomgång av vilka som samtidigt bebodde de intilliggande tomterna öster om Korsgatan, så finner vi en slaktarfamilj. På platsen för det som lite senare blev rote 3, södra delen av tomt 29 samt tomt 30, bodde slaktaren Per Eriksson i Trädgården 1637–66, samt dennes son, Erik Pedersson till och med 1667 (Dahl). Här kan vi ha en förklaring till varför vi finner slaktavfall som bland annat koskallar i lager 5, precis på motsatt sida av gatan från där slaktaren ska ha bott.

Är det då slaktaren Per Eriksson och hans familjs övriga avfall som vi tillvaratagit i lager 5? Kan vi också koppla övriga fynd som fajans, yngre rödgoods och kakel till familjen Erikssons hushåll?

Vilka bodde i området utmed Korsgatan?

I kvarteret som kom att kallas Snusmalaren finns fyra tomter som angränsar till Korsgatan. Den norra hörntomten 28 tillhörande rote 3 i korsningen Kyrkogatan–Korsgatan (östra delen av 3.28 bör tidigt hört till rote 10, sedan rote 9) och i söder hörntomten 129 i korsningen Korsgatan–Kungsgatan, i rote 2. Däremellan fanns tomterna 29 och 30, tillhörande rote 3 (se figur 23). Titthålet återfinns på motsatt sida av Korsgatan närmast tomterna 29

Figur 27. I lager fem tillvaratogs fynd som kakel, fajans och yngre rödgods. Till exempel gulorange gods med trolig datering till tidigt 1600-tal, samt tre fragment från ett nordeuropeiskt kärl, ett fragment från ett litet kärl i form av en trefotsgryta, fragment från en nordeuropeisk trebensgryta i vitt gods med krumt ben daterad till 1600-talet, liksom ett fragment av ett fajanskärl av gråvitt gods med brandskadad glasyr. Även ett fragment av ett fat i gulorange gods med bred fotring återfanns i lager fem, med trolig datering till tidigt 1600-tal. Foto: Lena Troedson. Keramikskärvan, F66, är cirka 72 mm bred.

Figur 28. Den holländske målaren Jan Josef Horemans den äldre (1682–1759), har framställt en interiör som visar en handelsbod samt verkstadsbod som saluför allt från skor, kött och spets. Mycket talar för att det är rester efter den handelsverksamhet som skett utmed Korsgatan vi funnit spår efter. Försäljningen utmed gatan har troligen varit en viktig del av de boendes försörjning. Wikimedia, Public Domain.

och 30. Det ligger närmast tillhands att utgå ifrån att boende handlare på dessa tomter saluförde sina varor i handelsbod närmast ägda gård.

I magistratens registratur och i framförallt mantalslängderna och husförhörslängderna, kan vi följa vilka personer som ägt samt bott i gårdarna. Det är särskilt intressant att följa sysselsättning enligt yrkesregistret och ibland är personens härkomst angiven eller kan anas genom deras namn. Olga Dahl har genomfört ett gediget arbete med omkring 900 tomter i Göteborg och deras ägare under perioden 1637–1807 och hennes resultat är presenterat på en webbsajt (Dahl). Följande uppgifter om tomtägare kommer till stor del från hennes forskning.

Boende utmed Korsgatan under de första 100 åren

Då vi kunnat avläsa i lagerföljden en tydlig fas och ett händelseförlopp i och med branden 1721, har vi också kunnat datera innehållet i lagren till före eller efter 1721. Därmed kan det vara intressant att lista de boende utmed Korsgatan som finns upptagna i registren fram till och med 1721, samt boende från 1721 fram till 1802, då nästa storbrand skedde.

Tabell 2. Boende, tomt 28.

Årtal	Boende
1637–1649	Skräddaren Matthias Jute
1647–1655	Bryggare Mårten Mattsson
1657	Guldsmeden Jöns Matthesson fordrade gatubod
1638–	Hökare och barberare Frantz Barker
1658–1674	Hattmakaremästaren Jörgen Graff, änka –1675
1674?–1679	Hattmakare? Herman Sponsetzer
1680–1681	Organisten Henrik Sylvius
1681–1703	Handelsmannen Anders Bengtsson Hising
1703–	Burchard Runge, maka Annika Andersdotter Hising
1717	Expediten Fredrik Bernhard Baltzar
1717	Handelsmannen Johan Fredrik Bruuns

Tabell 3. Boende, tomt 29, norra delen.

Årtal	Boende
1637–1652	Erich Bödeker med maka
1637–1640	"Accisupsyneman" Jacob Kinnerdt, maka Ingebor
1640-talet	Jacob Kinnairds änka
1646	Marit
1649–1650	Herman Ersson
	Lars smed
1652	Mårten Mattsson
1654	Jacob Kraddepool
1663	Guldsmed Herman
1659–1670	Hattemaker Jöran Graff
1670	Bakare Abraham Lambertsson från Mecklenburg
1669–	Skomakare Claes Lohman, makan Anna Rasmusdotter

Årtal	Boende
1683–	Skomakare Carl Olufsson, maka ¹ Anna Rasmusdotter (skomakaren Claes Lohmans änka), maka ² Susanna Schmitt
1713–1734	Carl Olufssons änka Susanna Schmitt, omgift med skomakaremäster Anders Wettling
1717	Gesällerna Johan Lindström, Erik Biörk och Lars Öjer

Tabell 4. Boende, södra delen (tomt 30?).

Årtal	Boende
1637–1666	Slaktaren Per Eriksson i Trädgården
1656–1667	sonen Erik Pedersson
1638–1650	Handelsmannen Jörgen Ersson i Trädgården
1654	Jörgen Ersson änka "Barbro Jörans" och mågar Sigfrid Persson och Olof Jönsson
1651	Peder Erisson
1661	Anders Kramer
1669–1718	Handelsman Gustaf Fistulator, maka Elisabeth Schmitter

Tomt 30

Få uppgifter finns om tomt 30 och de uppgifter som belyser boende på tomt 30 förefaller överensstämma med boende på södra delen av tomt 29. Olga Dahls arbete var inte helt överfört till digital form vid hennes bortgång och hon kände sig aldrig helt klar med sitt livsverk. Varför vi förmodligen kan utgå ifrån att enstaka uppgifter behöver beskrivas vidare. Det kan vara så att den södra tomt 29 kan överensstämma med tomt 30.

Tabell 5. Boende, tomt 30.

Årtal	Boende
1637–1666	Per Eriksson i Trädgården, varav 1656–1666 med sonen.
1646–1647	Jöns skrädder, inneboende
1661–1662	Erik Persson, inneboende (kan vara Per Erikssons son som äsyftas här)
1659	Halfwert, inneboende
1663, 1665–1666	Olof Persson, inneboende

Tabell 6. Boende, hörntomten 129.

Årtal	Boende
1643–1681?	Båtsman Olof Styfvert, maka Botilla och fyra barn bor kvar (inkl. sonen Jonas Styfvert)
1647	Mantalskrivna hos Olof Styfver var Rasmus Mikaelsson, samt ...
1643	Anders Andersson
1645	Sven skräddare
	Flera inneboende och hyresgäster nämns förutom skräddare, som en tysk präst-hustru med tre barn, huskvinna, nålmakare och konterfejare
1715	Inneboende rådman Simmings änka och kapten Wagner
	Stadsfiskalen Jonas Styfvert
1717	Inneboende jungfru Maria Florander med sin piga
1718?–1723	Räntmästare Olof Styfvert

Boende utmed Korsgatan efter 1721

Tabell 7. Boende, tomt 28.

Årtal	Boende
1717–1755	Handelsmannen Johan Fredrik Bruuns
?–1759	Änkan Anna Beata Runge
1759–1759	Murmästareålderman Johan Samuel Rancke, hustru
1759–?	Handelsman Carl Didrik Svensson
?–1801	Svenssons änka

Tabell 8. Boende, tomt 28, efter branden 1802.

Årtal	Boende
1807–1820	Handlare, stadsmäklare Joseph Hall
1821–1862?	Magister Birger Wadström
1862–1869	Prostinnan M E Wadström
1869–	Fabriksarbetaren J.G. Ohlsson

Tabell 9. Boende, tomt 29, norra delen.

Årtal	Boende
1713–1734	Skomakaremäster Anders Wettling, maka Susanna Schmitt
1723	Wettlings gesäller Petter Vogelberg, Petter Ström, Martin Schultz och Jonas Lidvall. Wettlings hyresgäster bokbindaren Johan Georg Lang med gesällen Christian Winkelman och lärgossen Jean Hasselgren
1730	Hos Wetterling boende garvaregesällen Anders Fallsten och fem skomakaregesäller: Peter Hök, Peter Ingelberg, Jöns Mattsson Örnberg, Lars Scharberg och Lars Kiällström
1738–1747	Skomakaremästare Lars Hansson Ek, gift med Susanna Schmitt
1747–1768	Guldsmeden Johan Wennerwall med maka Anna Margareta Wettling –1771
≤1753–	Källaremästare Johan Edel Stipp
1768–?	Vice häradshövding Daniel Klint från Småland, fru Margareta Poppelman –1781
1768	Sockerbagare Herman Gieseke, maka Johanna Catharina Ruth
1764–1775	Kämnären Enoch Anders Grönlund, maka Maria Elisabeth Hallman
1775–	Bokbindare Ernst Gislo Bohlin
1775–	Sara Elisabeth Grönlund, gift med handlanden Rutger Ludvig Blidberg
1768–?	Guldsmedsälldermannen Anders Reutz

Tabell 10. Boende, södra delen (tomt 30?).

Årtal	Boende
1722	Skomakaren Anders Wettling första gången uppbjuda den avbrända ödetomten. Denna tomt del kom därefter att dela öde med resten av 3.29

Tabell 11. Boende, tomt 129.

Årtal	Boende
1723–1724	Madame Elisabeth Voltzer, från Hamburg
	Regementsfältskären Johan Clemens Friedleben, maka Maria
	Räntmästaren Olof Styfvert
1728–1733	Landskamrer Anders Mallmér, maka Catharina Poppelman
1733–1744	Theologie lektor Sven Jacobsson, maka Catharina Poppelman (2 gifte)

Årtal	Boende
1744–	Cornelius Levedsson
–1774	Tolagsbokhållaren Christian Graff, maka Lena Maria Torsson
1775–1802	Handelsmännen Eric Törnsten d.y.
1775–?	Johan Hult
1790–	Handelsbokhållare Eric Törnsten d.y. bosatt i 1/4 2.129.
1796–	Handelsmannen Pehr Dyrén

Yrkeskategorier

Under de första 100 åren beboddes tomterna utmed Korsgatan av yrkesutövare som skräddare, bryggare, guldsmed, hattmakarmästare, hattmakare, hökare, barberare, organist, handelsmän, expedit, accisupsynesman, smed, bakare, skomakare, skomakarmäster, skomakargesäller, slaktare, båtsman, kapten, stadsfiskal och räntmästare.

Slaktare 1637–67

Som tidigare nämnts bodde slaktaren Per Eriksson i Trädgården på södra delen av tomt 29 samt på tomt 30 mellan åren 1637–66. Hans son Erik Pedersson fanns kvar på gården till 1667. Av övriga boende, som förmodligen är familjemedlemmar, så omtalas handelsmannen Jörgen Ersson i Trädgården 1638–50, samt hans änka ”Barbro Jörans” och mågarna Sigfrid Persson och Olof Jönsson i kämnärsrätten 1654. 1651 omtalas en Peder Erisson. Förutom Erik är troligen även Jörgen Ersson och Peder Erisson söner till Per Eriksson. Dessutom nämns också en Anders Kramer 1661.

Slaktarfamiljen nämns i en handling rörande ett mål i underrätten. År 1666, slaktaren Pers sista år i livet, klagade Jon Olufsson över att Per överskred den fastställda månadstaxan. Ibland sålde han köttet för 6 öre marken, ibland billigare. Per försvarade sig med att andra slaktare sålde sitt färska oxkött lika dyrt. Han menade att han inte kunde sälja billigare, då boskapen var dyr i inköp och ofta svår att finna, då han fick bege sig vida kring att söka. Rätten dömde ändå Per i Trädgården att ”till de fattigas nytta” böta den summa med vilken han överskridit månadstaxan.

I december 1667 bestämdes det i överrätten, att Erik Pedersson i Trädgården skulle ”hålla sin sal faders gård fahl till kreditorernas avbetalning genom en sedels anslående på husen”. Enligt en köpehandling 1669 köpte Gustaf Fistulator gården, ”Trädgården” för 420 riksdaler.

Troligen har vi här förklaringen till varför vi finner slaktavfall som bland annat koskallar i lager 5, precis på motsatt sida av gatan från där slaktaren Per Eriksson i Trädgården har bott mellan åren 1637–66.

Vid undersökningen tillvaratogs en hel del djurben i lager 5, som avsatts från omkring 1640 och några årtionden framåt. Den osteologiska undersökningen visade att fyndmaterialet dominerades av nöt, men att också får och get förekom. Mat- och slaktrester från hela djurkroppen förekommer. Statistiken visa att alla typer av köttstycken har använts, vilket tyder på att djuren slaktats i närområdet. I materialet är kotorna fragmenterade då majoriteten av dem visar spår efter slakt och styckning till behändig storlek.

*Figur 29. På den flamländske målaren David Teniers den yngres oljemålning från 1642 ser vi en interiör från en slaktare. Målningen visar hur det kan ha sett ut i det samtida hushållet hos slaktaren Per Eriksson i Göteborg. David Teniers the Younger (Flemish, 1610–1690) *Butcher Shop*, 1642, Museum of Fine Arts, Boston.*

En försiktig åldersbedömning har gjorts på materialet. Trenden tycks vara att djuren slaktats unga, för köttets skull.

Förutom djurbenen fann vi också en del yngre rödgods i lager 5 från skålar, fat och kärl. Bland annat tre fragment från ett nordeuropeiskt kärl, ett fragment från ett litet kärl i form av en trefotsgröta, fragment från en nordeuropeisk trebensgröta i vitt gods med krumt ben daterad till 1600-talet, samt ett fragment av ett fajanskärl av grävitt gods med brandskadad glasyr. Även ett fragment av ett fat i gulorange gods med bred fotring återfanns i lager fem, med trolig datering till tidigt 1600-tal (se figur 27).

Skomakarfamiljerna mellan 1666–1747

Ett fragment av ett skikt till läderklack med pligghål, samt ett fragment av sko tillvaratogs i lager 3, liksom spill av läder. Även i lager 4 påträffades läderspill, men här återfanns också en damsko av 1600-talstyp med bred tåform i oxmule med en längd av drygt 21 centimeter. Med dagens mått mätt motsvarar en fot som mäter 21 centimeter en skostorlek på cirka 33–34, passande en person med en kroppslängd på mellan 134–140 centimeter. Lager 3 daterades till äldre än år 1721, då påverkan av kraftig eld syntes i lagret. Därmed borde lager 3 motsvara tiden kring år 1700, samt fram till våren 1721. Lager 4 har bedömts vara avsatt under andra halvan av 1600-talet. Det var en rad skomakarfamiljer som bebodde tomt 29 och 30 under andra halvan av 1600-talet och första delen av 1700-talet. De har med all sannolikhet salufört sina varor i verkstad och stuga eller bodar utmed Korsgatan framför sina gårdar. Vem av dem kan då ha tillverkat klackskon?

Skomakaren Claes Lohman omskrivs som skomakaregesäll i kämnärsrätten 1666, då han var involverad i ett handgripligt okvädingsgräl med andra skomakaregesäller. Allvarigare var när han anklagades vid kämnärsrätten 1669 för att ha dödskjutit en annan skraddare, Börge Olufsson. En dryg

Figur 30. Fotot visar damskon av 1600-talstyp med bred tåform i oxmule som tillvaratogs i lager 4 (F83). Skon har krympt något sedan den först registrerades, på grund av torkning; vid fototillfället var den cirka 184 mm lång. Foto: Lena Troedson.

Figur 31. Oljemålningen, gjord omkring 1660 av den holländske målaren Quiringh Gerritsz van Breckelenkam (1622–1668), visar hur en skomakares handelsbod kan ha sett ut (Shoemaker's Shop, Pasadena, Norton Simon Museum).

månad senare gifter han sig med Anna Rasmusdotter och köper därefter bagaren Albrecht Lambertssons gård på tomt 29. Han hade då arbetat som skomakare i Göteborg sedan han anlände för 18 år sedan. I en supplik till magistraten (EIIa:3 1670) beklagar han sig att hur väl han än lärt hantverket, så ville förtjänsten inte räcka till. Nu hade han köpt sig en liten gård, där det fanns ett tidigare upprättat brännvinsbränneri. Han begärde att få komplettera sin inkomst med bränning mot accis (historiskt en vanlig beteckning på skatter, som togs ut på varor som tillverkades eller omsattes inom landet). Han avled av slag och begravdes 46 år gammal 1681.

Hans änka Anna Rasmusdotter gifte om sig 1683 med en annan skomakare, Carl Olufsson, som också övertog gården. Skomakarmästaren Claes Lohmans och Anna Rasmusdotters son Ernst Lohman ärvde skomakaryr-

Figur 32. I lager fyra tillvaratogs yngre rödgods, fajans och kritpipor. Bland annat fragment från ett Kraakfat med kinesiserad dekor i blå vitt både in- och utvändigt, samt fragment av mynning (F14), fragment från ett brätte till större fajansfat med invändigt blå/gul/grön dekor i cirklar och våglinjer och utvändigt blyglasyr i gult gods (F13), samt buk och ben till stekpanna med gulgrön glasyr invändigt (F21), liksom mynning och brätte till fajansfat ett gult gods daterat till tidigt 1600-tal med blå/gul målad dekor invändigt och utvändigt blyglasyr (F12), samt ett brandskadat bukfragment från ett fajansfat i gulvitt gods med invändig blåvit dekor. Mycket tyder på att det är rester efter skomakarfamiljernas husgeråd vi funnit. Foto: Lena Troedson. Skala cirka 1:2.

Figur 33. Förutom kritpipsdelar och skärvor av yngre rödgods från bland annat trefotsgrytor, tillvaratogs kärl och fat i fajans i lager tre. Till exempel bukfragment från ett holländskt fajanskärl med blåvit dekor utvändigt, eventuellt albarello från 1700-talet (F53), samt fragment från ett fajansfat med blågul dekor utvändigt och blyglasyr daterad till 1600-talet (F54). Foto: Lena Troedson. Skala cirka 1:2.

ket. Styvfadern Carl Olufsson, borgaren och mästaren av skomakargillet i Göteborg, skickade styvsonen 1690 till Hamburg för att lära skomakaryrket. Carl Olufsson kvarstår som tomtägare 1710, men har blivit änkeman och gift om sig med en Susanna Schmitt, dotter till en fällberedarmäster.

I ett brev till magistraten 1712 dementerar Susanna Schmitts far kännedom om någon förlovning mellan hans dotter, Carl Olufssons änka Susanna Schmitt, och gesällen Nils Lundh från Stockholm. Tydligen hade Susanna hunnit bli änka och redan erhållit frieri, men ville dra sig ifrån ett oförsiktigt givet äktenskapslöfte, då Lundh ville veta hur det förhöll sig med framtidsutsikterna, innan han lämnade Stockholm för Göteborg.

Året efter, 1713, fick dock gården en ny ägare, då Susanna Schmitt gifte om sig med Anders Wettling. Wettling fick burskap 1716 och blev senare älderman. Skomakarmästare Anders Wettling köpte efter branden 1721 den avbrända granntomten av änkan Elisabeth Fistulator för köpesumman 500 daler silvermynt. 1722 lånade Wettling 400 daler silvermynt av kommerserådet Sebastian Tham för att bygga ett nytt hus i stället för det avbrända. Han pantsatte hus och gård på Korsgatan intill räntmästare Olof Styfwerts hus söder om och madame Runges hus på norra sidan. Skomakarmäster Anders Wettlings verksamhet var omfattande. 1717 hade han gesällerna Johan Lindström, Erik Biörk och Lars Öijer. 1723 talar längden om hans gesäller Peter Vogelberg, Petter Ström, Martin Schultz och Jonas Lidvall. Som hyresgäst hade han då bokbindaren Johan Georg Lang med gesällen Christian Winkelman och lärgossen Jean Hasselgren. Hos Wetterling bodde 1730 garverigesällen Anders Fallsten och fem skomakargesäller, Peter Hök, Peter Ingelberg, Jöns Mattsson Örnberg, Lars Scharberg och Lars Kiällström. Vid bouppteckningen efter Wettling 1735 översteg skulderna dock tillgångarna.

Ännu en gång bytte gården ägare genom omgifte, då Susanna Schmitt 1738 gifte om sig med skomakarmästare Lars Hansson Ek, som när han avled i vattusot 1747 var barnlös och efterlämnade hus och gård vid Svenska kyrkan bestående av två tomter. Hans styvdotter Anna Margareta Wettling, var första gången gift 1735 med bokhandlare Didrik Petter Schellhammar, som dog samma år 1735. Hon gifte sig med sin andra make guldsmeden Johan Wennerwall 1737. Därmed var skomakareran avslutad på tomten. Guldarbetaren Johan Wennerwall avled barnlös 1768. Enligt makens testamente fick hustrun behålla all egendom så länge hon levde under släktingarna Herr Swante Wettlings och Herr Cornelius Linds förmyndarskap. Hans änka Anna Margareta Wennerwall, avled 1771, 53 år gammal.

Lager tre motsvarar enligt grävningens resultat den tiden kring år 1700, samt fram till våren 1721, och lager fyra har bedömts vara avsatt under andra halvan av 1600-talet. I lager fyra tillvaratogs yngre rödgods, fajans och kritpipor med bland annat dekor av romber med franska liljor. Bland annat fragment från ett Kraakfat med kinesiserad dekor i blå vitt både in- och utvändigt, samt fragment av mynning, buk och ben till stekpanna med gulgrön glasyr invändigt, liksom mynning och brätte till fajansfat ett gult gods daterat till tidigt 1600-tal med blå/gul målade dekor invändigt och utvändigt blyglasyr (se figur 32).

Förutom kritpipsdelar, som bland annat huvud med tudorros från 1620–1790, samt skärvor av yngre rödgods från bland annat trefotsgrutor, tillvaratogs kärl och fat i fajans i lager tre. Till exempel tre bukfragment från ett holländskt fajanskärl med blåvit dekor utvändigt (eventuellt albarello från 1700-talet), fragment från ett fajansfat med blågul dekor utvändigt och blyglasyr daterad till 1600-talet, liksom ett fragment från ett fajansfat med bred fotring i rödorange gods och utvändig blyglasyr, daterad till tidigt 1600-tal, samt ett brandskadat bukfragment från ett fajansfat i gulvitt gods med invändig blåvit dekor.

Förutom fragment från diverse hushållskärl så kan en del av skärvorna som påträffats i lager fyra direkt kopplas till matlagningsmetod. Till exempel har buk- och benfragment tillvaratagits från en panna med en gulgrön glasyr invändigt och där utsidan är sotig (F15). Både mynning-, buk- och benfragment från en stekpanna i yngre rödgods tillvaratogs också med gulgrön glasyr (F21, se figur 32).

Kvinnors sociala status, sysselsättning och yrkesutövning

I skomakarexemplet framgår med all tydlighet hur skräämbetet har ärvts och att kvinnorna genom änkepositionen utgör eftertraktade äktenskaps-partier, i detta fall i egenskap av skomakaränkor. De förblir inte ogifta änkor mellan makar i mer än ett par år. Trots den borgerliga position de upprätthållit som änkor efter skräets ämbetsmän och deras tillsynes åtrådhet på äktenskapsmarknaden, står de likväl under förmyndarskap av sina manliga släktingar hela livet.

Det är i huvudsak männens yrke som anges i de bevarade handlingarna. Framförallt nämns borgerskapets kvinnors civilstånd regelbundet, om de är jungfru, maka eller änka. Bara i undantagsfall antecknas också kvinnornas sysselsättning. De idkar handel, som till exempel handelsman Gustaf Fistulators mor Catelena Josten. Änkan handlade med apoteksvaror efter maken fältskären Benedictus Fistulators död 1651. Kvinnors sysselsättning framgår oftare indirekt, som i handlingar rörande rättsliga prövningar vid kämnärsrätten eller underrätten. Underförstått framgår där att borgerskapets kvinnor ofta är verksamma och involverade i familjens handelsverksamhet på hemmaplan, men de äger inte ansvar enligt lagliga dokument och handlingar, eller förestår verksamheten utåt.

Inneboende kvinnor och tjänstefolk anges oftast namnlöst som tysk prästhustru med tre barn, huskvinna, piga och enstaka gång med bara förnam.

Boende mellan åren 1721 fram till 1802

Under åren mellan 1721 och nästa storbrand 1802 bodde handelsmän, murmästarålderman, skomakarmästare, bokbindare, lärgosse, gesäller som garvargesäll och skomakargesäller, guldsmed, guldsmedsålderman, källarmästare, häradshövding, sockerbagare, kämnär och bokbindare på tomterna.

Det är betydligt svårare att knyta insamlade fynd från grävningen till samtida specifikt hushåll under denna period. Om vi utgår från att det är mer sannolikt att boende på tomt 29 och 30 innehade bod där undersökningen

gjorts, så är det de tidigare nämnda skomakarfamiljerna som bor kvar ända fram till och med 1747, och deras släkting guldsmeden Wennerwall till och med 1771, samt källarmästaren Johan Edel Stripp med maka Ebba Lundelia från 1753. Johan Edel Stipp sålde undervåningen i sitt hus till sockerbagare Herman Gieseke och hans hustru Johanna Catharina Ruth. Vi finner också en ämbetsman i rättskipningens tjänst på tomt 29, kämnären Enoch Anders Grönlund med makan Maria Elisabeth Hallman, mellan åren 1764–1775. Johan Edel Stipp sålde också sin övervåning 1764 till Enoch Anders Grönlund, som 1768 blev ägare till hela gården då han köpte undervåningen av Gieseke och hans hustru. Enoch Anders Grönlunds änka överlät hälften i gården till bokbindare Ernst Gislo Bohlin år 1775. Hennes kvarvarande del av gården ärvdes av dottern Sara Elisabeth Grönlund, gift med handlanden Rutger Ludvig Blidberg.

Smälänningen och vice häradshövdingen Daniel Klint med fru Margareta Poppelman bodde på tomt 29 från 1768. Daniel Klint hade i september 1764 utsetts till stadsfiskal i Göteborg och i juni 1768 till rådman. Han avled 1774 och hans änka bodde kvar ytterligare några år. Inte förrän 1781 uppbjöds köpet av fastigheten av Daniel Klints änka fru Margareta Poppelman tillsammans med guldsmedsälldermannen Anders Reutz, som 1768 hade köpt nedervåningen av gården för 2300 daler silvermynt på villkor, att Reutz i övervåningen fick nyttja såväl de vindar, som guldsmeden Wennerwall förut innehaft som det visterhus, som låg näst intill rådman Klints bod tillika med gesällkammare. Rådman Klint skulle få nyttja hälften av källaren liksom, brygghuset och mangelboden (Dahl). På denna beskrivning förstår man att nyttjandet av utrymmen tillhörande fastigheten noga specificerades och att ett visthus legat intill rådman Klints bod. Ett visthus eller visthusbod är en enklare byggnad framförallt avsedd för förvaring av matvaror. På landsbygden var visthusboden ofta placerad en bit från en gårds övriga byggnader för att undvika att även gårdens matförråd brann upp om gården i övrigt drabbades av eld. Detta görs svårigen i en stadsbebyggelse.

Som tidigare nämnts så uppfördes nya handelsbodar på Korsgatan samtidigt med att kyrkogårdsmuren renoveras 1769 och denna händelse kan vi också utläsa i de bevarade lagren. Det sandiga och grusiga lagret 2, med så få artefakter, har troligen påförts den gamla markytan i konstruktionssyfte att fungera som grund för handelsboden, vars bakre vägg byggts ihop med den nya kyrkogårdsmuren. Därmed bör lager 1 innehålla rester efter den verksamhet som skett på platsen mellan åren 1769 och 1802 och då bodarna står i 33 år innan de brinner, bör handelsverksamheten vara den huvudsakliga aktiviteten. Så i egentlig mening utgör den undersökta ytan ingen gata, utan upptas helt av en bodbyggnad. Därmed bör Korsgatans trampyta återfinnas strax utanför undersökt område.

Vad som därmed är intressant i sammanhanget är innehållet i lager 1 och den stora mängd föremål som påträffades. Tämigen ytligt i lagret fanns trä i form av brända plankbitar och en ansamling med vitt kalk på en yta om cirka 0,4 kvadratmeter, samt enstaka röda tegelstenar. Vi har uppfattat att plank och kalk var återstoden av de nedbrunna bodarna och att teglet

hörde till den nedmonterade kyrkogårdsmuren som också utgjorde en del av bodväggen.

En stor mängd djurben påträffades i form av grytbitstora delar som domineras av nöt, följt av får/get och tamgris, liksom ett fåtal fragment av (höns)fågel och fisk återfanns. Även en ansenlig mängd ostron- och mus-selskal förekom.

Kakel och tegel tillvaratogs liksom en del föremål i läder, som till exempel ovanläder till sko, del av mindre klack med pligghål, del av klack i flera lager, läderrem med sömhål, läderfragment med vändsöm runt kanten, läder i en oval form med sömhål runt kanten, dessutom redskapsskaft i horn och trä.

Förutom fönsterglas och fragment från buken till en rektangulär glasflaska daterad till 1600–1700-tal, så tillvaratogs flera fragment av glaskärl, samt krus med pålagda vita trådar, dekorknopp i klart glas från 1700-talet och skaft med pålagda noppor daterad till 1600-talet.

En mängd fragment av yngre rödgods tillvaratogs från kärl, pannor, grytor, och trebensgrytor samt fajans och kärl från Rörstrand från 1700-talet. Några fragment av fajansfat kan dateras till 1600-tal, men flertalet fragment av fajansfat, med blåvit eller blå/gul/vit dekor, dateras till 1700-tal. Fragment av stengodskrus av westerwaldtyp daterad till 1600-talet förekommer också.

En del kritpipdelar tillvaratogs och flera uppvisade dekor, som kritpip-huvud med rullstämpeldekor vid kant från 1600-talet, huvud med tudorrosor på sidorna från 1620–1650, samt huvud från 1600-talet med stämpel på klacken. Det är lite anmärkningsvärt att de delar av kritpipor som kunnat dateras har det gemensamt att de är daterade till 1600-talet, då kritpipor i regel har en mycket kortare brukstid än många andra föremål. Kritpipor är ofta ett användbart kronologiskt hjälpmedel för en snävare datering av kulturlager. Särskilt yngre rödgods, men också kakel, fajans och i viss mån porslin har det gemensamt att brukningstiden kan vara lång, formerna mångskiftande och långlivade. Tillverkningstiden och tidpunkten för depositionen är vanligen svår att bestämma noggrannare än inom en 50-års period. Myntfynd och kritpipor ger en närmare datering. Kritpiporna har dock det försprånget att de i regel är vanligare i 1600- och 1700-tals lager än borttappade mynt.

Från 1630-talet var holländska och engelska kritpipor olika formmässigt. Pipornas huvuden varierar i form och storlek och förändringarna skedde tämligen snabbt och är kända (Åkerhagen 2006, s. 17). Kritpipornas omloppstid bestod dels av omsättningstiden, dels av brukningstiden. Brukningstiden var kort för en så bräcklig tingest som en kritpipa. En brukningstid om cirka ett år har föreslagits som rimlig och en omsättningstid på omkring fem år (Gulløv och Kapell 1979, s. 20, 145, 235, Skre 1981, s. 300). Om kritpipornas omloppstid i genomsnitt var sex år och kritpipor från 1620–1650 förekom tillsammans med föremål från både 1600- och 1700-tal, så begränsar detta möjligheten att tolka i vilket sammanhang lager 1 avsatts. Därmed är det omöjligt att förklara ett specifikt förlopp, eller läsa kontexten till en specifik händelse eller hushåll. Om inte någon haft en vurm för gamla kritpipor på slutet av 1700-talet, kan vi bara konstatera att ett varierat material ansamlats, förmodligen vid ett flertal tillfällen. Ett mindre troligt

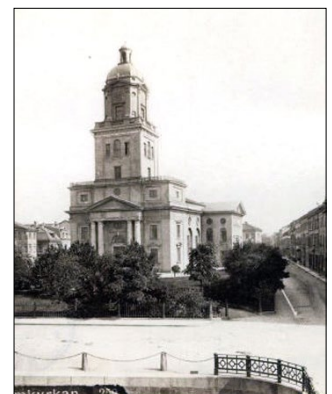
Figur 34. Planen omkring kyrkan användes ända till år 1802 som begravningsplats. Efter de omfattande stadsbränderna blev den utjämnad och stenlagdes 1822. På en tavla av Johan Leonard Björkfeldt, från 1837, syns att hela domkyrkoplanen är belagd med kullersten. I förgrunden skönjer vi kanalen i Västra Hamngatan. Göteborgs Stadsmuseum. Foto: Uno Lindström.

alternativ är att den nedbrunna varuboden som stått på platsen innehållit en så stor mängd divergerande varor. En mer trolig hypotes är då att lager 1 anhopats i samband med en grundlig uppsnygning efter brand i området, då lagret uppvisar att det är mycket påverkat av eld. De huggspån som också förekommer på toppen av lager 1 antyder en stor återuppbyggnadsaktivitet.

Korsgatan och området kring Domkyrkan på 1800-talet

Av de två omfattande bränder som ödelade hela kvarteret inklusive Domkyrkan, så gjorde branden den 20 december 1802 mest skada runt Korsgatan. Denna händelse, ger oss en tidpunkt som daterar lagerföljden på ett mycket effektivt sätt, och det brandpåverkade lager 1 med huggspån på ytan efter återuppbyggnaden av kvarteren runtom täcktes med sand. Först på 1800-talet ser vi att gatan stenlagts. Efter bränderna förvandlades den forna kyrkogården till ett torg, Kyrkotorget, och 1822 belades hela området runt kyrkan med kullersten. År 1851 planterades platsen kring kyrkan och omgavs därefter med järnstaket omkring år 1860. På figur 34 illustreras hur det kullerstensklädda området kring Domkyrkan såg ut under de dryga 30 år innan platsen kring kyrkan planterades år 1851 (se figur 35).

På hörntomten 28 bodde handlaren och stadsmäklaren Joseph Hall (1754–1820), mellan åren 1807–1820. Josef Hall var yngre släkting (bror-

Figur 35. År 1851 planterades platsen kring kyrkan, som förseddes med gräsmattor samt träd- och blomsterplanteringar och omkring år 1860 omgärdades den med ett järnstaket. Fotografi 1880, Göteborgs Stadsmuseum.

son?) till den rike John Hall d.ä., och ägare av flera sillsalterier och trankokerier i Bohuslän, exempelvis Stenviken på Klädesholmen eller Koholmen och Djupviken på Tjörn. 1807 var Joseph Hall i USA och under några år var han superkargör på US-amerikanska fartyg. Från 1811 var Joseph Hall göteborgsrepresentant för Bostonhandelsmannen och järnimportören William Gray. 1813 blev sonen Olof Hall hans kompanjon i grosshandlarfirman i Göteborg. Deras firma var en av de större järnexportörerna i Göteborg vid denna tid, mycket tack vare de goda kontakterna Joseph Hall hade i USA.

År 1821 flyttade Magister Birger Wadström in och fanns kvar på adressen troligen ända fram till 1862, då Prostinnan M E Wadström bodde där till och med 1869 då läget togs över av Fabriksarbetaren J.G. Ohlsson. Exemplet visar tydligt den utveckling och förändring som skedde i staden under 1800-talet. Området genomgår en betydande upprustning efter storbränderna 1802 och 1804, med bland annat kullerstenslagt torg. Detta sammanfaller också med upprättandet av H. Hallbergers nya tomtkarta från 1810. Personer som äger fastigheter vid Korsgatan kommer från väl etablerade och besuttna familjer i staden. Området påvisas som en del av stadens finrum och 1800-talets stenstad.

Sammanfattning

I och med att flera specifika skeden i Göteborgs historia är väl dokumenterade, som storbränderna, så har vi kunnat hänföra kulturlager och föremål till dessa skeden och dateringen av dem ibland på år när. På den cirka 6 kvadratmeter stora ytan med kulturlager tillvaratogs yngre rödgoods, fajanser, porslin, kritpipor, kakel, tegel, skor, latrin, gödsel, huggspån, matrester i form av grytbitstora ben av nöt, får, gris och hönsfågel, liksom ostron- och musselskal. Förutom ovan nämnda fynd förekom rikligt med huggspån i vissa delar av lagren vilket vi tolkar som olika byggnadsfaser.

Främst återfanns den gamla kyrkogårdsmuren, byggd 1644, vid undersökningen. Vi har också kunnat dokumentera kyrkogårdens ombyggnadsfas 1769 och med kyrkogårdsmuren sammanhängande varubod.

Flera lager intill kyrkogårdsmuren dokumenterades, och de representerar specifika faser. På omkring två meters djup under marken påträffades etableringslagret innehållande bland annat huggspån från främst 1620-talets byggnadsfas. Vid tiden omkring och efter kyrkogårdsmurens uppförande avsattes kulturlager vars innehåll, med stora mängder djurben, antas kunna härledas till den slaktare som bott på tomten på motsatt sida Korsgatan. Därefter har en skomakarfamilj lämnat spår efter sig med till exempel föremål som damsko, läderspill och klackar. Gatumiljön förefaller ha varit skräpig och inga stenbeläggningar har kunnat dokumenteras förrän 1822 i området. En handelskommers tycks ha förekommit utmed Korsgatan under alla tider, dels i varubodar utmed kyrkogårdsmuren dels i bottenvåningen på de byggnader som låg på tomterna på östra sidan Korsgatan.

Mycket talar för att befolkningen i närområdet under 1600-talet och en bit in på 1700-talet påvisade ett samhällsskikt med en brokig skara borgare med divergerande bakgrund, varav flera med förankringar på kontinenten, samt deras inneboende tjänstefolk. Många av borgarna hade medel nog

och kännedom om nymodigheter och varor och de kunde upprätthålla en borgelig materiell kultur. Det är i dessa samhällsskikt och sociala grupper som utbredningen av nya kulturyttringar sker.

Referenser

- Almqvist, H. 1929. Göteborgs historia. Grundläggningen av de första hundra åren. Förra delen. Från grundläggningen till enväldet (1619–1680). Band I – Göteborgs Jubileumspubl. Göteborg.
- Baum, G. 2001. Göteborgs gatunamn 1621 t o m 2000. Göteborg: Tre böcker.
- Dahl, O. 1986. Kvarteret Artilleristallet fram till branden 1804. Göteborgs Hembygdsförbunds skriftserie, 1986
- Dahl, O. <http://www.gbgtomter.se/roteindelning.htm>
- Gulløv, H.C. och Kapell, H. 1979. Haabetz Colonie 1721–1728. Publications of the National Museum. Ethnographical series vol XVI. Köpenhamn.
- Fredberg, C.R.A. 1921. Det gamla Göteborg del II. Göteborg.
- Fröding, H. 1922. Berättelser ur Göteborgs Historia under Gustavianska tiden (Göteborgske Spionen N:o 48, 1769). Wald. Zachrissons Boktryckeri, Göteborg.
- Lagerberg, C. och Thulin, O. 1923. Göteborg under 300 år. Göteborg.
- Larsson, E. 1975. Gustavi domkyrkas klockor. En historisk återblick. Göteborg.
- Lillienberg, A. 1928. Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälvens mynningsområde från äldsta tider till omkring adertonhundra. Skrifter utg. till Göteborgs stads trehundraårsjubileum, 7. Göteborg.
- Reyde, F. 1962. ”Brädekyrkan – Göteborgs första småkyrka” från Göteborg förr och nu, band II, Göteborgs Hembygdsförbund.
- Skree, D. 1981. Kritpiper. Fra Christianias Bygrunn. Ed. E Schia. Oslo.
- Åkerhagen, A. 2006. Datera en kritpipa. Tidningen Göteborgs Aftonblad N:o 52, år 1818.

Figurer från webben

- Omslagets framsida: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alejandro_de_Loarte_Cocina_Rijksmuseum.jpg.
- Figur 28: https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Josef_Horemans#/media/File:Jan_Josef_I_Horemans_Workshop_with_shoemaker_butcher_lacemaker.jpg.
- Figur 29: <http://www.mfa.org/collections/object/butcher-shop-31000>.
- Figur 31: <http://images.nortonsimon.org/viewer/index.php?id=M.1977.28.P>

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: FU och SU 3.1.1-03569-2011.

Länsstyrelsens dnr: FU 431-23342-2011, SU 431-10646-2012.

SHMMs dnr: 5.1.1-01522-2015.

Riksantikvarieämbetets projektnr: 12107, 12216.

SHMMs projektnr: A12216.

Intrasisprojekt: UV2011:211.

Undersökningstid: FU 29/2– 2/3 och SU 16–24/4 2012.

Exploateringsyta: 16 kvadratmeter.

Läge: Fastighetskartan, blad 63D9BN Älvsborg.

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: –.

Fynd: F1–195, samt osteologiska fynd 1–162 förvaras på Arkeologerna, Statens historiska museer, i väntan på beslut om fyndfördelning.

Bilagor

Bilaga 1a. Fyndtabell

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000012	Ben L1	Obränt ben	1	Ben		0		0	L1	
1000013	Ben L3	Obränt ben	2	Ben		0		0	L3	
1000014	Ben L4	Obränt ben	3	Ben		0		0	L4 skikt 0,5–0,6	
1000015	Ben L4	Obränt ben	4	Ben		0		0	L4 skikt 0,6	
1000016	Ben L5	Obränt ben	5	Ben		0		0	L5	
1000017	Ben L6	Obränt ben	6	Ben		0		0	L6	
1000018	Yngre rödgods L4	Föremål	7	Keramik	Kruka	1	Fragment	0	L4 0,5–0,6	Inv. klar/grön glasyr
1000019	Kritpipa L4	Föremål	8	Bränd lera	Kritpipa	6	Fragment	0	L4 0,5–0,6	Odekorerat
1000020	Kritpipa L4	Föremål	9		kritpipa	1	Fragment	0		Med dekor av romber med franska liljor
1000021	Kakel L1	Kakel	10	Keramik	Front	1	Fragment	0	L1 0,2–0,3	Formpressad dekor bladverk, brunsvart glasyr
1000022	L1	Tegel	11		murtegel	3	Fragment	0	L1 0,2–0,3	Gultbränt
1000023	Fajans L4	Föremål	12	Keramik	Fat	2	Fragment	17	Mynning, brätte till fajansfat med blå/gul målad dekor invändigt utvändigt blyglasyr, gult gods tidigt 1600-tal L4 0,6–	Fajans
1000024	Fajans L4	Föremål	13	Keramik	Fat	1	Fragment	44	Brätte till större fajansfat med inv blå/gul/grön dekor i cirklar och våglinjer. Urvändig blyglasyr gult gods L4 0,6–	Fajans
1000025	Fajans L4	Föremål	14	Keramik	Fat	1	Fragment	7	Brätte till s.k. kraakfat med kinesiserad dekor i blå vitt både in- och utv.	Kraakfat
1000026	Yngre rödgods L4	Föremål	15	Keramik		3	Fragment	84	Utv sotning, inv. gulgrön glasyr	Panna buk och ben
1000027	Yngre rödgods L4	Föremål	16	Keramik	Kruka	2	Fragment	15	Mynning 2 fragm. till kruka inv. klar glasyr	Mynning
1000028	Yngre rödgods L4	Föremål	17	Keramik		1	Fragment	7		Buk
1000029	Kakel L4	Kakel	18	Keramik	Övrigt	1	Fragment	59	Formpressad dekor, del av figur L4 0,6–	Grönsvart glasyr
1000030	Kritpipa L4	Föremål	19		Kritpipa	1	Fragment	0	Odekorerade L4 0,6–	Skaft
1000031	Fajans L4	Föremål	20	Keramik		1	Fragment	8	Fajansfat med inv. blåvit dekor utv. blyglasyr delvis sek. bränd gult gods L4 0,5–0,6	Fajans, holland buk
1000032	Yngre rödgods L4	Föremål	21	Keramik	Stekpanna	3	Fragment	159	Mynning, buk ben till stekpanna. Inv. gulgrön glasyr L4 0,5–0,6	Mynning, ben panna
1000033	Yngre rödgods L4	Föremål	22	Keramik	Kruka	1	Fragment	23	Ben L4 0,5–0,6	Inv. gulgrön glasyr

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000034	Yngre rödgods L4	Föremål	23	Keramik	Skål/fat	1	Fragment	30	L4 0,5–0,6	Plan botten inv. fläckig gulgrön glasyr
1000035	Kakel L4	Kakel	24	Keramik	rump	1	Fragment	19	L4 0,5–0,6	
1000036	Yngre rödgods L4	Föremål	25	Keramik	Fat	2	Fragment	16	L4 0,5–0,6	Brätte med piplerdekor cirklar
1000037	Yngre rödgods L4	Föremål	26	Keramik	Trebensgryta	4	Fragment	40	L4 0,5–0,6	Buk
1000038	Yngre rödgods L4	Föremål	27	Keramik	Kärl	4	Fragment	18	L4 0,5–0,6	Tre olika kärl
1000039	Yngre rödgods L4	Föremål	28	Keramik	Kruka	1	Fragment	4	L4 0,5–0,6	Utv rullstämpelsdekor och in- och utv. glasyr
1000040	Stengods L4	Föremål	29	Keramik	Krus	1	Fragment	3		Buk grått gods och glasyr tyskt
1000041	Stengods Mur	Föremål	30	Keramik	Krus	1	Fragment	4	Från murens yta	Westerwald 1700-t
1000042	Fajans mur	Föremål	31	Keramik	Kruka	1	Fragment	5	På murens yta	1700-t utv. blåvit dekor buk
1000043	Fajans mur	Föremål	32	Keramik	Kruka	1	Fragment	8	På murens yta	1700-t utv. gul/lila dekor trol. holland, buk
1000044	Fajans mur	Föremål	33	Keramik	Skål	1	Fragment	25	På murens yta	Mynning, vit glasyr odekorerat
1000045	Lergods mur	Föremål	34	Keramik	Kärl	1	Fragment	4	På murens yta	Grön in- och utv. glasyr, gulvitt gods, Tyskland, buk
1000046	Yngre rödgods mur	Föremål	35	Keramik	Fat	2	Fragment	116	På murens yta	Inv. engobe under glasyr grovt gods
1000047	Yngre rödgods mur	Föremål	36	Keramik	Kruka	1	Fragment	198	På murens yta	Mynning med hank grovt gods
1000048	Yngre rödgods mur	Föremål	37	Keramik	Kruka	1	Fragment	51	På murens yta	Plan botten
1000049	Yngre rödgods mur	Föremål	38	Keramik	Kärl	1	Fragment	28	På murens yta	Botten med spår av ben
1000050	Yngre rödgods mur	Föremål	39	Keramik	Kruka	1	Fragment	26	På murens yta trol. 1700-tal	Hank till "barselkruka" engobe grön glasyr
1000051	Yngre rödgods mur	Föremål	40	Keramik	Kärl	1	Fragment	11	På murens yta	Buk
1000052	Kritpipa mur	Föremål	41	Bränd lera	kritpipa	2	Fragment	0	På murens yta	Skaft odekorerat
1000053	Trä L1	Föremål	42	Trä	Lock	1	Intakt	0	L1	
1000054	Läder L1	Föremål	43	Läder	Spill	1	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,2	
1000055	Läder L1	Föremål	44	Läder	förmål	1	Defekt	0	L1 skikt 0,15–0,2	Flätad knut
1000056	Glas L1	Föremål	45	Glas	Fönsterglas	5	Fragment	0	L1	Grönt
1000057	Glas L1	Föremål	46	Glas	pokal	1	Fragment	0	L1	Fot, grönt
1000058	Glas L1	Föremål	47	Glas	kärl	3	Fragment	0	L1	Buk, grönt
1000059	Glas L1	Föremål	48	Glas	Flaska	1	Fragment	0	L1	Buk, kvadratisk flaska, klart
1000060	Glas L1	Föremål	49	Glas	kärl	1	Fragment	0	L1	Fot, skaft till glaskärl vridet, klart 1700-tal
1000061	Kritpipa L3	Föremål	50	Bränd lera	kritpipa	1	Defekt	0	L3 skikt 0,45–0,6 innehållet i pipan bevarat	Huvud med tudorros, 1620–1790
1000062	Kritpipa L3	Föremål	51	Bränd lera	kritpipa	4	Fragment	0	L3 skikt 0,45–0,6	Skaft odek.

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000063	Yngre rödgods L1	Föremål	52	Keramik	Kruka	1	Fragment	104	L1 0,25–0,35	Hank till stor kruka nupen dekor, grön glasyr
1000064	Fajans L3	Föremål	53	Keramik	Kärl	1	Fragment	5	L3 skikt 0,45–0,6 holland	Buk utv. blåvit dekor ev. albarello 1700-tal
1000065	Fajans L3	Föremål	54	Keramik	F	1	Fragment	13	L3 skikt 0,45–0,6	Blågul dekor utv. blyglasyr 1600-t
1000066	Fajans L3	Föremål	55	Keramik	Fat	1	Fragment	20	L3 skikt 0,45–0,6 bred fotring, röd-orange gods, tidigt 1600-t	Bott orange gods utv. blyglasyr 1600-t
1000067	Fajans L3	Föremål	56	Keramik	Fat	1	Fragment	5	L3 skikt 0,45–0,6 gulvitt gods	Buk, brandskadat inv. blåvit dekor
1000068	Yngre rödgods L3	Föremål	57	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	96	L3 skikt 0,45–0,6	Ben, stort kärl
1000069	Yngre rödgods L3	Föremål	58	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	24	L3 skikt 0,45–0,6	Ben, litet kärl
1000070	Yngre rödgods L3	Föremål	59	Keramik	Trebensgryta	2	Fragment	65	L3 skikt 0,45–0,6	Rörskaft buk
1000071	Yngre rödgods L3	Föremål	60	Keramik	Skål	2	Fragment	45	L3 skikt 0,45–0,6	
1000072	Yngre rödgods L3	Föremål	61	Keramik	Fat	1	Fragment	16	L3 skikt 0,45–0,6	Brätte odekorerat
1000073	Yngre rödgods L3	Föremål	62	Keramik	Fat	1	Fragment	15	L3 skikt 0,45–0,6	Mynning
1000074	Yngre rödgods L3	Föremål	63	Keramik	Fat	1	Fragment	10	L3 skikt 0,45–0,6	Mynning
1000075	Yngre rödgods L3	Föremål	64	Keramik	Kärl	4		43	L3 skikt 0,45–0,6 4 olika kärl	Buk
1000076	Yngre rödgods L3	Föremål	65	Keramik	Kärl	1	Fragment	6	L3 skikt 0,45–0,6	Buk sek. bränt
1000077	Fajans L5	Föremål	66	Keramik	Fat	1	Fragment	56	L5 bred fotring gulorange gods trol. tidigt 1600-t	Blå, gul, grön dekor, utv. blyglasyr, 1600-t
1000078	Yngre lergods L5	Föremål	67	Keramik	Kärl	3	Fragment	9	L5 nordeuropeiskt	Vitt gods gul glasyr 1500–1600-t
1000079	Yngre lergods L5	Föremål	68	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	37	L5 nordeuropa	Vitt gods krumt ben 1600-t
1000080	Fajans L5	Föremål	69	Keramik	Kärl	1	Fragment	7	L5 gråvitt gods brandskadad glasyr	Hankfäste litet kärl
1000081	Yngre rödgods L5	Föremål	70	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	66	L5 litet kärl	Rörskaft buk
1000082	Yngre rödgods L5	Föremål	71	Keramik	Skål	1	Fragment	100	L5	Mynning vertikal hank
1000083	Yngre rödgods L5	Föremål	72	Keramik	Fat	1	Fragment	67	L5	Stort fat
1000084	Yngre rödgods L5	Föremål	73	Keramik	Fat	1	Fragment	28	L5	Mynning inv. piplederdekor 1600–1700-t
1000085	Yngre rödgods	Föremål	74	Keramik	Kärl	1	Fragment	48		Brätte fat/skål tjockt gods
1000086	Yngre rödgods L5	Föremål	75	Keramik	Fat	1	Fragment	15	L5	Inv. piplederdekor
1000087	Yngre rödgods L5	Föremål	76	Keramik	Kärl	7	Fragment	63	L5	Olika kärl
1000088	Yngre rödgods L5	Föremål	77	Keramik	Kärl	1	Fragment	21	L5	Botten

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000089	Yngre rödgods L5	Föremål	78	Keramik	Kärl	1	Fragment	3	L5	Mynning litet kärl
1000090	Kakel L5	Föremål	79	Keramik	Kakel	1	Fragment	15		Rump
1000091	Läder L3	Föremål	80	Läder	Spill	1	Fragment	0	L3 skikt 0,45–0,6	
1000092	Läder L3	Föremål	81	Läder	klack	2	Fragment	0	L3 skikt 0,45–0,6	Skikt till läderklack med pligghål
1000093	Läder L3	Föremål	82	Läder	Sko	3	Fragment	0	L3 skikt 0,45–0,6	Ovanläder
1000094	Läder L4	Föremål	83	Läder	Sko	1	Defekt	0	L4 skikt 0,6 bred tåform – oxmule längd 21 ca – damsko 1600-talstyp	Sula med del av ovanläder
1000095	Kritpipa L1	Föremål	84	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0		Huvud 1600-t med stämpel på klack
1000096	Kritpipa L1	Föremål	85	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0		Huvud 1600-t
1000097	Kritpipa L1	Föremål	86	Bränd lera	kritpipa	2		0		Huvud 2 st
1000098	Kritpipa L1	Föremål	87	Bränd lera	kritpipa	57	Fragment	0		Skaft
1000099		Föremål	88		snäcka	1		0		Obearbetad
1000100	Bränt ben	Bränt ben	89			2	Fragment	0		
1000101	Spik	Föremål	90	Järn	Spik	1	Defekt	0		105 mm handsmidd
1000102	Kritpipa	Föremål	91	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0		Huvud med tudorrosor på sidorna 1600-t
1000103	Kritpipa	Föremål	92	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0		Huvud 1600-t
1000104	Kritpipa	Föremål	93	Bränd lera	kritpipa	22	Fragment	0		Skaft
1000105	Kakel L2	Föremål	94	Keramik	Kakel	1	Defekt	0	L2 skikt 0,35 växtdekor	Krönkakel triangelform, brungrön glasyr
1000106	Kritpipa L1	Föremål	95	Bränd lera	kritpipa	8	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,25	Skaft med dekor
1000107	Kritpipa L1	Föremål	96	Bränd lera	kritpipa	45	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,25	Skaft odekorerade
1000108	Kritpipa L1	Föremål	97	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,25	Huvud med tudorrosor, 1620–1650
1000109	Kritpipa L1	Föremål	98	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,25	Huvud med rullstämpeldecor vid kant 1600-t
1000110	Kritpipa L1	Föremål	99	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,25	Huvud med stämpel på klack
1000111	Kritpipa L1	Föremål	100	Bränd lera	kritpips	2	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,25	Skaft med klack
1000112	Kritpipa L1	Föremål	101	Bränd lera	kritpipa	1	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,25	Huvud
1000113	Bränt ben L1		102	Ben	Bränt ben	1		0	L1 skikt 0,15–0,25	
1000114	Stengods	Föremål	103	Keramik	Krus	1	Fragment	10		Westerwald 1700-talstyp
1000115	Fajans L1	Föremål	104	Keramik	Fat	1	Fragment	0		Blåvit dekor utv blyglasyr 1600-t
1000116	Fajans L1	Föremål	105	Keramik	Fat	1	Fragment	7		Blåvit dek 1700-t
1000117	Fajans L1	Föremål	106	Keramik	Fat	1	Fragment	5		Botten krakkfat 1700-t
1000118	Fajans L1	Föremål	107	Keramik	Kärl	1	Fragment	4		Inv gul-lila dekor 1700-t
1000119	Yngre lergods L1	Föremål	108	Keramik	Kärl	1	Fragment	4		Vitt gods inv. gul utv. grön glasyr
1000120	Yngre rödgods	Föremål	109	Keramik	Fat	1	Fragment	25	1600–1700-t	Botten inv. engobe polykrom glasyr samt scraffitti

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000121	Kakel L1	Kakel	110	Keramik	ugnskakel	1	Fragment	0		Front, brun glasyr
1000122	Yngre rödgods L1	Föremål	111	Keramik	Fat	1	Fragment	2		Inv. piplerdekor
1000123	Yngre rödgods L1	Föremål	112	Keramik	Skål	1	Fragment	21		Vertikal bandhank till skål
1000124	Yngre rödgods L1	Föremål	113	Keramik	Fat	1	Fragment	14		Mynning, inv. klar/grön glasyr på piplerdekor
1000125	Yngre rödgods	Föremål	114	Keramik	Skål	1	Fragment	23		Buk
1000126	Yngre rödgods L1	Föremål	115	Keramik	Kärl	1	Fragment	9		Botten litet kärl
1000127	Yngre rödgods L1	Föremål	116	Keramik	Kärl	2	Fragment	13		Mynning 1 kärl
1000128	Yngre rödgods L1	Föremål	117	Keramik	Trebensgryta	5	Fragment	203		Ben, 5 olika kärl
1000129	Yngre rödgods L1	Föremål	118	Keramik	Kärl	13	Fragment	137		Buk, olika kärl
1000130	Fajans L1	Föremål	119	Keramik	Fat	1	Fragment	4	L1 skikt 0,15–0,2	Botten krakfat 1700-t
1000131	Fajans l1	Föremål	120	Keramik	Fat	1	Fragment	3	L1 skikt 0,15–0,2	Buk rörstrand? 1700-t
1000132	Fajans L1	Föremål	121	Keramik	Fat	1	Fragment	4	L1 skikt 0,15–0,2	Mynning blåvit dekor 1700-t
1000133	Fajans L1	Föremål	122	Keramik	Kärl	2	Fragment	24	L1 skikt 0,15–0,2	Gråvitt gods, slutet kärl odekorat
1000134	Yngre rödgods L1	Föremål	123	Keramik	Kärl	1	Fragment	11	L1 skikt 0,15–0,2	Mynning litet kärl
1000135	Yngre rödgods L1	Föremål	124	Keramik	Fat	1	Fragment	24	L1 skikt 0,15–0,2 grovmagrat gods	Inv. piplerdekor rutmönster klar/grön glasyr
1000136	Yngre rödgods L1	Föremål	125	Keramik	Kruka	1	Fragment	68	L1 skikt 0,15–0,2	Bandhank grön glasyr tumdekor
1000137	Yngre rödgods L1	Föremål	126	Keramik	panna	3	Fragment	208	L1 skikt 0,15–0,2 inv. fastbränd slicker under glasyr – krukmake-risill?	Ben, botten mynning
1000138	Yngre rödgods L1	Föremål	127	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	15	L1 skikt 0,15–0,2	Buk rörskaft fäste
1000139	Yngre rödgods L1	Föremål	128	Keramik	Kärl	1	Fragment	27	L1 skikt 0,15–0,2	Bandhank vertikal
1000140	Yngre rödgods L1	Föremål	129	Keramik	Trebensgryta	2	Fragment	54	L1 skikt 0,15–0,2	Ben
1000141	Kakel L1	Föremål	130	Keramik	Kakel	1	Fragment	19	L1 skikt 0,15–0,2	
1000142	Läder L4	Föremål	131	Läder	Spill	2	Fragment	0	L4 skikt 0,5–0,6	
1000143	Läder L4	Föremål	132	Läder		1	Defekt	0	L4 skikt 0,5–0,6	Sömhål runt kanten oval form
1000144	Läder L1	Föremål	133	Läder		1	Fragment	0	L1 skikt 0,25–0,35	Vändsöm runt kanten
1000145	Träföremål L1	Föremål	134	Trä	träskiva	1	Defekt	0	L1 skikt 0,25–0,35 ev. botten till litet laggekärl, ev. lock? Lövträ	Rund skiva 132 mm i diam 5 mm tjock
1000146	Läder L1	Föremål	135	Läder	Sko	1	Fragment	0	L1 skikt 0,25–0,35 22 mm tjock	Del av klack i flera lager

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000147	Glas L1	Föremål	136	Glas	kärl	1	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,2 del av skaft med hallonformade pålagna noppor 1600-talstyp	Skaft med pålagna noppor 1600-t
1000148	Glas L1	Föremål	137	Glas	Flaska	2	Fragment	0	L1 skikt 0,15–0,2	Buk till rektangulär flaska 1600–1700-t
1000149	Glas	Föremål	138	Glas	kärl	1	Fragment	0	L1 skikt 0,25–0,3 pålagna noppor formpressade 16–1700-t	Skaft med pålagna noppor 1600–1700-t
1000150	Glas L1	Föremål	139	Glas	kärl	1	Fragment	0	L1 0,25–0,3	Dekorknopp klart glas 1700-t
1000151	Horn L1	Föremål	140	Horn	redskapsskaft	1	Defekt	0	L1	
1000152	Trä L1	Föremål	141	Trä	Kil	1	Defekt	0	L1	140Mm
1000153	Trä L1	Föremål	142	Trä		1	Defekt	0	L1 ev. redskapsskaft	107Mm 205 i diam. ihåligt föremål
1000154	Läder L1	Föremål	143	Läder	Sko	1	Fragment	0		Ovanläder
1000155	Läder L1	Föremål	144	Läder	Spill	1	Defekt	0		
1000156	Läder L1	Föremål	145	Läder	rem	1	Fragment	0		20 mm br. med sömhål
1000157	Läder	Föremål	146	Läder		3	Fragment	0		Oidentifierat föremål i flera skikt
1000158	Läder L1	Föremål	147	Läder	klack	1	Fragment	0		Del av mindre klack, med pligghål
1000159	Nötskal		148	Organiskt material	valnötskal	0	Fragment	0		Valnötskal
1000160	Glas L1	Föremål	149	Glas		1	Fragment	0		Glasfragment tj. 15
1000161	Glas L1	Föremål	150	Glas	kärl	1	Fragment	0		Klart glas med pålagna vita trådar
1000162	Stengods L1	Föremål	151	Keramik	Krus	1	Fragment	2		Westerwald
1000163	Horn	Föremål	152	Horn		1	Fragment	0		Oidentifierat
1000164	Musselskal L1		153	Organiskt material	musselskal	1	Fragment	0		
1000165	Fajans L1	Föremål	154	Keramik	albarello	3	Fragment	202		Botten, buk 88 mm i diam., blåvit dekor
1000166	Fajans L1	Föremål	155	Keramik	Fat	1	Fragment	18		Inv blå, gul, vit dekor 1700-t
1000167	Fajans L1	Föremål	156	Keramik	Fat	1	Fragment	21		Mynning inv. blåvit dekor 1700-t
1000168	Fajans L1	Föremål	157	Keramik	Fat	1	Fragment	36		Mynning inv blå/vit dekor 1700-t
1000169	Fajans L1	Föremål	158	Keramik	Fat	4	Fragment	103		Inv blåvit dekor 1700-t holland
1000170	Fajans L1	Föremål	159	Keramik	Fat	2	Fragment	11		Mynning vågig blåvit dekor 1700-t
1000171	Fajans I1	Föremål	160	Keramik	Kärl	1	Fragment	4		Utv blåvit dekor 1700-t holland
1000172	Fajans L1	Föremål	161	Keramik	Kärl	1	Fragment	10		Botten utv. blåvit dekor 1700-t holland
1000173	Fajans L1	Föremål	162	Keramik	Kärl	1	Fragment	7		Mynning inv. blåvit dekor 1700-t holland
1000174	Fajans L1	Föremål	163	Keramik	lock	1	Fragment	10		Vit glasyr

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000175	Fajans L1	Föremål	164	Keramik	Skål	2	Fragment	30		Mynning vit glasyr
1000176	Fajans L1	Föremål	165	Keramik	Kärl	3	Fragment	28		Botten, buk olika kärl vit glasyr
1000177	Yngre rödgods L1	Föremål	166	Keramik	Kärl	1	Fragment	3		Utv. engobe grön glasyr och ristad våglinjedekor
1000178	Yngre rödgods L1	Föremål	167	Keramik	Skål	1	Fragment	26		Mynning inv. engobe grön glasyr
1000179	Yngre rödgods L1	Föremål	168	Keramik	Kärl	6	Fragment	58		Mynning buk grön glasyr trol. tyskt
1000180	Yngre rödgods L1	Föremål	169	Keramik	Fat	1	Fragment	52		Inv. piplerdekor årtal
1000181	Yngre rödgods L1	Föremål	170	Keramik	Kärl	7	Fragment	125		Mynning slutet kärl
1000182	Yngre rödgods L1	Föremål	171	Keramik	Kärl	1	Fragment	24		Mynning slutet kärl
1000183	Yngre rödgods L1	Föremål	172	Keramik	Kärl	1	Fragment	7		Mynning slutet kärl
1000184	Yngre rödgods	Föremål	173	Keramik	Skål	1	Fragment	19		In- och utv. piplerdekor, fäste vertikalkalk
1000185	Yngre rödgods	Föremål	174	Keramik	Kruka	1	Fragment	93		Mynning, handtagsfäste
1000186	Yngre rödgods L1	Föremål	175	Keramik	Övrigt	28		395		Olika kärl buk
1000187	Yngre rödgods	Föremål	176	Keramik	Skål	2	Fragment	32		Mynning inv. piplerdekor
1000188	Yngre rödgods L1	Föremål	177	Keramik	Fat	1	Fragment	29		Buk inv. piplerdekor
1000189	Yngre rödgods L1	Föremål	178	Keramik	Fat	1	Fragment	13		Mynning inv. piplerdekor klar, grön glasyr
1000190	Yngre rödgods	Föremål	179	Keramik	Fat	1	Fragment	5		Buk inv. piplerdekor
1000191	Yngre rödgods L1	Föremål	180	Keramik	Fat	1	Fragment	10		Inv. engobe under klar glasyr
1000192	Yngre rödgods L1	Föremål	181	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	73		Ben
1000193	Yngre rödgods L1	Föremål	182	Keramik	Kruka	2	Fragment	79		Buk
1000194	Yngre rödgods L1	Föremål	183	Keramik	Trebensgryta	2	Fragment	36		Rörskaft fäste olika kärl
1000195	Yngre rödgods L1	Föremål	184	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	29		Rörskaft
1000196	Yngre rödgods L1	Föremål	185	Keramik	Trebensgryta	2	Fragment	50		Olika kärl
1000197	Yngre rödgods L1	Föremål	186	Keramik	Fat	1	Fragment	47		Mynning inv. piplerdekor 1700-t
1000198	Yngre rödgods L1	Föremål	187	Keramik	Skål	1	Fragment	23		Vertikal hank
1000199	Yngre rödgods L1	Föremål	188	Keramik	Kruka	3	Fragment	88		Olika kärl
1000200	Yngre lergods L1	Föremål	189	Keramik	Trebensgryta	1	Fragment	23		Ben, gråvitt gods
1000201	Yngre lergods	Föremål	190	Keramik		1	Fragment	9		Formpressat föremål
1000202	Tegel	Föremål	191	Bränd lera		5	Fragment	173		Tegelflis
1000203	Tegel L1	Föremål	192	Keramik	Sten	2	Fragment	332		Tegelsten av gul/rött tegel

Intrasisld	Namn	Subclass	Fnr	Material	Sakord	Antal	Fragm.grad	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1000204	Tegel	Föremål	193	Keramik		1	Fragment	0	90x35 mm	Småstenstegel gulrött gods
1000205	Tegel	Föremål	194	Keramik		1	Defekt	0		Småstenstegel rött 90x35 mm
1000206	Tegel	Föremål	195	Keramik		1	Fragment	0		Taktegel

Bilaga 1b. Osteologisk tabell

Intrasisld	Del	Bränd	Sida	Antal	Kön	Kommentar	Art	Vikt (g)	Ålder	Löpnr	Element	Weath.	Gnag	Slakt
10000027		No		1			Nöt (Bos taurus)	86,5	Fui	1	Vertebrae cervical	0	No	Ja
10000028	Proximal del	No		1			Nöt (Bos taurus)	33	Fui	2	Humerus	0	No	Ja
10000029		No	Sin	1		Tillhör samma individ som 10000030	Tamgris (Sus domesticus)	18,5	Fui	3	Radius	0	No	
10000030		No	Sin	1		Tillhör samma individ som 10000029	Tamgris (Sus domesticus)	16		4	Ulna	0	No	
10000031		No		1			Nöt (Bos taurus)	32	Fuc	5	Phalanx 1	0	No	
10000032		No		1			Tamgris (Sus domesticus)	26,5	Fuc	6	Phalanx 1	0	No	
10000033		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	31,5	Fui	7	Humerus	0	No	
10000034	Höger del	No		1			Nöt (Bos taurus)	77	Fuc	8	Axis	0	No	
10000035		No		1			Nöt (Bos taurus)	57		9	Atlas	0	No	Ja
10000036	Distal del	No		1			Nöt (Bos taurus)	46,5	Fuc	10	Metacarpus	0	No	
10000037	Proximal del	No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	13	Fuc	11	Radius	0	No	
10000038		No		1			Nöt (Bos taurus)	16,5	Fuc	12	Phalanx 2	0	No	
10000039		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	33,5	Fui	13	Metatarsus	0	No	
10000040		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	8	Fui	14	Metatarsus	0	No	
10000041		No		1			Nöt (Bos taurus)	23	Fuc	15	Phalanx 3	0	No	
10000042		No		2		m1 gingivalt frambruten, ej i occlusion	Får (Ovis aries)	23,5	3-6 mån.	16	Mandibulae	0	No	
10000043		No	Sin	2		m1 i occlusion, mjölk-tänder	Får (Ovis aries)	18	6-18 mån.	17	Mandibulae	0	No	
10000044		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	7		18	Mandibulae	0	No	
10000045		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	5,5		19	Mandibulae	0	No	
10000046		No	Sin	1			Tamgris (Sus domesticus)	20	Fuc	20	Scapula	0	No	
10000047		No		1			Nöt (Bos taurus)	27		21	Axis	0	No	Ja
10000048		No		1			Nöt (Bos taurus)	15,5	Fuc	22	Phalanx 3	0	No	

Intrasisld	Del	Bränd	Sida	Antal	Kön	Kommentar	Art	Vikt (g)	Ålder	Löpnr	Element	Weath.	Gnag	Slakt
10000049		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	70,5	Fui	23	Calcaneus	2	No	
10000050		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	53	Juvenil	24	Frontale	3	No	Ja
10000051		No		1			Nöt (Bos taurus)	64	Fui	25	Vertebrae cervical	0	No	Ja
10000052		No		1			Får get (Ovis/Capra)	4,5	Fui	26	Vertebrae thoracal	0	No	
10000053		No		1			Får get (Ovis/Capra)	4,5	Fui	27	Vertebrae lumbal	0	No	
10000054		No	Dex	1		Missfärgning nära facies	Nöt (Bos taurus)	75		28	Ilium	0	No	
10000055		No	Sin	1		Tuber coxae aktiv tillväxtzon	Nöt (Bos taurus)	54,5	Juvenil	29	Ilium	0	No	
10000056		No		1			Nöt (Bos taurus)	31,5	Fui	30	Vertebrae	0	No	
10000057		No		1			Nöt (Bos taurus)	39,5	Fui	31	Vertebrae thoracal	0	No	
10000058		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	41,5		32	Os zygomaticum	0	No	
10000059		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	53		33	Tarsi centrale	0	No	
10000060		No		1			Nöt (Bos taurus)	29,5	Fui	34	Vertebrae	0	No	Ja
10000061		No		1			Nöt (Bos taurus)	23		35	Vertebrae thoracal		No	
10000062		No		1			Får get (Ovis/Capra)	6,5	Fuc	36	Vertebrae lumbal	0	No	
10000063		No		1			Får get (Ovis/Capra)	5	Fui	37	Vertebrae cervical	0	No	
10000064		No		1			Nöt (Bos taurus)	27	Fuc	38	Phalanx 1	0	No	
10000065		No		1			Nöt (Bos taurus)	47		39	Atlas	0	No	Ja
10000066		No		1			Får get (Ovis/Capra)	4,5	Fuc	40	Vertebrae lumbales	0	No	Ja
10000067		No		1			Nöt (Bos taurus)	22,5		41	Vertebrae thoracal	0	No	Ja
10000068	Proximal del	No	Dex	1		Sannolikt Ovis aries	Får get (Ovis/Capra)	10,5		42	Metacarpus	0	No	
10000069		No	Dex	1			Tamgris (Sus domesticus)	5,5	Fui	43	Metacarpus IV	0	No	
10000070		No	Dex	1		vädning distalt	Tamgris (Sus domesticus)	19,5	Fui	44	Radius	3	No	
10000071	Proximal del	No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	15,5	Fuc	45	Radius	0	No	
10000072		No	Dex	1			Tamgris (Sus domesticus)	24	Fui	46	Tibia	0	No	
10000073		No		1		caput femoris, sannolikt Bos taurus		34		47	Femur	0	No	Ja
10000074		No		1		Epifys av caput femoris		5	Fui	48	Femur	0	No	
10000075		No		1			Nöt (Bos taurus)	25,5		49	Vertebrae lumbal	0	No	
10000076		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	16,5		50	Ilium	0	No	
10000077		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	26		51	Frontale	3	No	

Intrasid	Del	Bränd	Sida	Antal	Kön	Kommentar	Art	Vikt (g)	Ålder	Löpnr	Element	Weath.	Gnag	Slakt
10000078		No		11		sannolikt ovis/capra		29,5		52	Costae	0	No	
10000079		No		28		sannolikt Bos taurus		542		53	Costae	0	No	Ja
10000080	Proximal del	No	Dex	6		1 av benen med missfärgning, 1 vädrat till fas 2	Nöt (Bos taurus)	230	Fui	54	Costae		No	
10000081	Proximal del	No	Dex	1			Tamgris (Sus domesticus)	4	Fui	55	Fibula	0	No	
10000082	Distal del	No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	5,5		56	Scapula	0	No	
10000083		No		1			Nöt (Bos taurus)	13,5		57	Frontale (hornkvick)	0	No	
10000084		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	7,5		58	Ischium	0	No	
10000085		No		3				36,5		59	Kalvarium	0	No	
10000086	Distal del	No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	55	Fuc	60	Humerus	0	No	Ja
10000087		No		1		Troligen ovis/capra		6,5		61	Sphenoidale	0	No	
10000088	Höger del	No		1			Nöt (Bos taurus)	13,5		62	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000089	Höger del	No		1			Nöt (Bos taurus)	7,5		63	Vertebrae lumbal	0	No	
10000090	Höger del	No		1			Nöt (Bos taurus)	21,5	Fui	64	Vertebrae thoracal	0	No	Ja
10000091	Höger del	No		1			Nöt (Bos taurus)	11,5		65	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000092	Distal del	No	Sin	1		Hål gjort på diafysen	Får get (Ovis/Capra)	16,5		66	Humerus	0	No	Ja
10000093		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	29	Fui	67	Femur	0	No	Ja
10000094	Distal del	No	Sin	1			Tamgris (Sus domesticus)	18,5	Fui	68	Femur	3	No	
10000095	Distal del	No	Dex	1			Tamgris (Sus domesticus)	12,5	Fui	69	Femur	0	No	
10000096	Höger del	No		1			Nöt (Bos taurus)	17	Fui	70	Vertebrae cervical	0	No	Ja
10000097		No	Dex	1		Missfärgat område	Nöt (Bos taurus)	147		71	Femur	0	No	Ja
10000098		No		1			Nöt (Bos taurus)	50		72	Atlas	3	No	
10000099		No	Dex	1	Galt		Tamgris (Sus domesticus)	8		73	Canin överkäke		No	
10000100		No		1		Sannolikt Bos taurus		24		74	Pelvis, acetabelum	0	No	
10000101	Distal del	No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	37,5	Fuc	75	Tibia	0	No	Ja
10000102		No		32				622		76	Obestämda ben	0	No	Ja
10000103		No		1			Nöt (Bos taurus)	43		77	Phalanx 1	0	No	
10000104	Vänster del	No		1			Nöt (Bos taurus)	51,5		78	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000105	Vänster del	No		1			Nöt (Bos taurus)	42	Fuc	79	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000106		No		1			Nöt (Bos taurus)	20,5	Fuc	80	Phalanx 2	0	No	

Intrasisld	Del	Bränd	Sida	Antal	Kön	Kommentar	Art	Vikt (g)	Ålder	Löpnr	Element	Weath.	Gnag	Slakt
10000107		No		1			Nöt (Bos taurus)	30	Fuc	81	Vertebrae cervikal	0	No	Ja
10000108		No		1			Nöt (Bos taurus)	34,5	Fui	82	Vertebrae cervikal	0	No	Ja
10000109	Distal del	No	Dex	1			Får (Ovis aries)	10,5	Fuc	83	Scapula	0	No	
10000110		No	Dex	1			Får (Ovis aries)	20,5	Fuc	84	Scapula	0	No	
10000111	Distal del	No	Dex	1		Djupt skår- märke ovan- för cavitas	Get (Capra hircus)	13	Fuc	85	Scapula	0	No	Ja
10000112	Distal del	No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	12	Fuc	86	Scapula	0	No	
10000113		No		4			Nöt (Bos taurus)	80		87	Costae	0	No	Ja
10000114		No		5				8		88	Costae	0	No	
10000115		No	Dex	1			Tamgris (Sus domesticus)	13	Fui	89	Ulna	0	No	Ja
10000116	Distal del	No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	18	Fui	90	Radius	0	No	
10000117	Distal del	No	Dex	1		Tydlig epi- fyslinje	Får get (Ovis/Capra)	26,5	Fuc	91	Tibia	0	No	
10000118		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	53,5	2-3 år	92	Mandibulae	0	No	
10000119		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	136	Fuc	93	Ilium	0	No	Ja
10000120		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	48		94	Os pubis	0	No	Ja
10000121		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	41		95	Os zygomaticum	0	No	
10000122		No		1		Klyvd längs diáfys	Nöt (Bos taurus)	41		96	Metacarpus	0	No	Ja
10000123		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	15,5		97	Parietale + occipitale	0	No	
10000124		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	20,5		98	Astragalus	0	No	Ja
10000125		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	5,5		99	Ilium	0	No	Ja
10000126		No		8		Obestämda benfrag- ment		84,5		100		0	No	
10000127		No		1			Nöt (Bos taurus)	183	Fuc	101	Atlas	0	No	
10000128		No		1			Nöt (Bos taurus)	111	Fui	102	Axis	0	No	
10000129		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	86	2,5-4 år	103	Mandibulae	0	No	Ja
10000130		No		5			Nöt (Bos taurus)	114	Fui	104	Costae	0	No	Ja
10000131		No		1			Nöt (Bos taurus)	51,5		105	Cornu	0	No	
10000132		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	9	Fui	106	Radius	0	No	Ja
10000133		No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	15	Fui	107	Radius	0	No	Ja
10000134		No	Dex	1			Get (Capra hircus)	19,5	Fui	108	Metacarpus	0	No	
10000135		No	Dex	1			Tamgris (Sus domesticus)	13,5		109	Mandibulae	3	No	

Intrasid	Del	Bränd	Sida	Antal	Kön	Kommentar	Art	Vikt (g)	Ålder	Löpnr	Element	Weath.	Gnag	Slakt
10000136	Distal del	No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	13	Fuc	110	Humerus	0	No	
10000137	Proximal del	No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	25	Fuc	111	Radius	0	No	Ja
10000138		No	Sin	1			Get (Capra hircus)	18	Fuc	112	Scapula	0	No	
10000139	Distal del	No	Dex	1			Får (Ovis aries)	10,5	Fuc	113	Scapula	0	No	
10000140		No	Dex	1		Troligen Sus domesticus		28		114	Scapula	0	No	
10000141		No	Dex	1		Troligen Ovis aries	Får get (Ovis/Capra)	12	Fui	115	Metacarpus	0	No	Ja
10000142		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	36,5		116	Tibia	0	No	Ja
10000143		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	123		117	Mandibulae	0	No	
10000144		No		1				2,5		118	Costae	0	No	
10000145		No		1			Nöt (Bos taurus)	18		119	Vertebrae cervical	0	No	Ja
10000146		No		1			Nöt (Bos taurus)	41,5	Fui	120	Vertebrae thoracal	0	No	
10000147		No		1			Nöt (Bos taurus)	56,5	Fuc	121	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000148	Distal del	No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	134	Fuc	122	Femur	0	No	Ja
10000149		No		1			Nöt (Bos taurus)	52,5	Fui	123	Vertebrae thoracal	0	No	Ja
10000150		No		1			Nöt (Bos taurus)	50,5	Fuc	124	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000151		No		1			Nöt (Bos taurus)	24,5		125	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000152		No		1		Tydlig epifyslinje	Nöt (Bos taurus)	20,5	Fuc	126	Vertebrae	0	No	Ja
10000153		No		1			Nöt (Bos taurus)	15,5	Fuc	127	Phalanx 3	0	No	
10000154		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	44,5	1,5-3 år	128	Mandibulae	0	No	
10000155		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	13		129	Ilium	0	No	Ja
10000156		No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	18	Fuc	130	Ilium	0	No	
10000157	Distal del	No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	27		131	Humerus		No	Ja
10000158	Vänster del	No		1			Får get (Ovis/Capra)	6	Fui	132	Vertebrae thoracal		No	Ja
10000159	Höger del	No		1			Får get (Ovis/Capra)	5,5	Fuc	133	Vertebrae lumbal	0	No	Ja
10000160		No		1		Sannolikt Ovis/Capra		3		134	Costae	0	No	
10000161		No	Sin	1		Pm2 ligger i kryptan	Får get (Ovis/Capra)	3,5		135	Maxillare	0	No	Ja
10000162		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	11,5		136	Carpi radiale	0	No	
10000163		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	226		137	Maxillare	0	No	
10000164	Distal del	No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	174	Fuc	138	Humerus	0	No	Ja
10000165	Distal del	No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	162	Fui	139	Radius	0	No	

Intrasisld	Del	Bränd	Sida	Antal	Kön	Kommentar	Art	Vikt (g)	Ålder	Löpnr	Element	Weath.	Gnag	Slakt
10000166		No		3			Nöt (Bos taurus)	65,5		140	Costae	0	No	
10000167	Proximal del	No	Dex	1			Får get (Ovis/Capra)	34	Fuc	141	Radius	0	No	
10000168		No	Dex	1			Nöt (Bos taurus)	126		142	Maxillare	0	No	
10000169	Proximal del	No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	51	Fui	143	Ulna	0	No	Ja
10000170	Distal del	No		1			Nöt (Bos taurus)	52	Fuc	144	Metacarpus	0	No	
10000171	Proximal del	No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	5,5		145	Metatarsus	0	No	
10000172		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	116	Fuc	146	Ischium + Pubis		No	Ja
10000173	Distal del	No		1			Får get (Ovis/Capra)	4,5	Fui	147	Metacarpus	0	No	
10000174	Proximal del	No	Sin	1			Får get (Ovis/Capra)	15	Fui	148	Femur	0	No	
10000175		No		2				21		149	Kalvarium	0	No	
10000176		No		3		Obestämda benfragment		23		150		0	No	
10000177		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	246	2,5–4 år	151	Mandibulae	0	No	
10000178		No	Sin	1			Nöt (Bos taurus)	88	4–8 år	152	Maxillare	0	No	
10000179	Höger del	No		1			Nöt (Bos taurus)	41,5	Fui	153	Vertebrae lumbal	0	No	
10000180		No		1				15		154	Costae	0	No	
10000181		No		1		Pisces, möjligen Esox		6,5		155	Preoperculare		No	
10000182		No		1		Pisces, möjligen Esox		7		156	Angulare		No	
10000183		No		2		Pisces		4		157			No	
10000184	Distal del	No	Sin	1			Ej artbestämd fågel (Aves)	3		158	Ulna	0	No	
10000185		No	Sin	1			Tamhöns (Gallus gallus)	3,5		159	Femur	0	No	
10000186		No	Dex	1			Tamhöns (Gallus gallus)	2		160	Humerus	0	No	
10000187		No	Dex	1			Tamhöns (Gallus gallus)	1		161	Tarsometatarsus	0	No	
10000188		No		12		Pisces		0		162	Fenstrålar		No	

Bilaga 2. Dendrokronologisk analys

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

21 mars 2012

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2012:29
Hans Linderson

DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV ARKEOLOGISKA FYND VID GAMLA KYRKOGRÅRDSMUREN, DOMKYRKAN I GÖTEBORG

Uppdragsgivare: RAÄ UV Väst, Carina Bramstäng Plura, Kvarbygatan 12, 431 34 Mölndal

Område: Göteborg **Prov nr:** 15088 **Antal sågprover:** 1

Dendrokronologiskt objekt: gamla domkyrkogårdsmuren

Resultat:

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr :	Träd slag	Antal år; annat än 2 radier	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalvåret)	Trädets Egenålder uppskattn
15088	1	Tall	188	Sp 78, W	Ej datering	-	230-250

Det går inte säkert att datera provet. Det huvudsakliga skälet till detta är att undersökningen består av endast ett prov.

Diskussion:

Som ovan beskrivs har provet inte fått en säker datering. En datering med lägre statistisk säkerhet finns dock. Den ger en fällningstiden, vinterhalvåret 1466/67 (det är viktigt att detta resultat inte betraktas som en säker datering). Enligt uppdragsgivaren skall den äldsta muren vara uppförd 1645. Virket skulle i så fall vara återanvänt.

Hans Linderson

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891 Fax +46-46-2224830 e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

Bilaga 3. Osteologisk analys

”Titthålet”
Dnr: 422-3569-2011
Västragötaland, Göteborg
Fastighet: Inom Vallgraven 701:27
RAÄ: 216

Cathrine Andersson

Osteologisk analys:

Metod:

Artbestämning, kvantifiering och tafonomiska problem:

Art- och elementbestämning av benmaterialet från Raä: 216 har gjorts efter art- och elementspecifika karaktärer. Tack vare goda bevaringsförhållanden har en stor del av materialet, ca 83%, kunnat bestämmas till antingen art eller element. Den största posten för icke artbestämda ben är revben (*costae*) på grund av att dessa har få arts specifika karaktärer och att de ofta är väldigt fragmenterade. Dock kan kornas revben relativt lätt urskiljas då dessa är stora, platta och breda. Enda möjliga arter att förväxla med skulle vara häst eller möjligen älg. Majoriteten av de obestämda revbenen i materialet hör med största sannolikhet till kategorin får/get (*Ovis/Capra*) men eftersom det är svårt att, utifrån deras fragmentariska tillstånd, säkerställa detta har de fått stanna under beteckningen *obestämd costae*. Detta innebär dock en viss skevhet i statistiken, till kornas fördel, vilket bör uppmärksammas.

Presentation av artsammansättning har gjorts efter NISP (Number of Identified Specimens), det vill säga antalet artbestämda fragment. Det finns en rad olika metoder för sammanställning av osteologiska data men NISP är en av de mest välanvända vilket gör det lätt att göra jämförelser mellan olika material (Vretemark 1997:32ff). Naturligtvis existerar det även med NISP källkritiska aspekter så som att vissa ben och arter har fler lättidentifierbara fragment vilket kan innebära en viss skevhet i representativiteten, t.ex. ovannämnda revbensfragment.

Det skall noteras att detta är ett begränsat material och sållning har inte skett. Platsen grävdes grovt och alla ben togs inte tillvara. Detta har säkerligen påverkat sammansättningen av benmaterialet och därmed görs tolkningar bäst med viss försiktighet.

Får/get:

Ett välkänt problem inom osteologin är differentieringen mellan får och get. Många guider har publicerats för att göra bot på detta problem men karaktärerna som presenterats för att särskilja dessa två arter är i många fall godtyckliga. De tydligaste karaktärerna hos både vuxna och unga individer finns på kraniet, men tyvärr hittas sällan hela kranium eller fragment stora nog att säkert artbestämma. Hos vuxna individer finns en tydlig skillnad mellan får och getters *metacarpaler* (mellanhandsben) då fårens är längre och slankare i formen (Vretemark 1997:77). Alla *metacarpaler* i detta material kommer dock från juveniler, som fortfarande växer, vilket innebär att dessa karaktärer inte nödvändigtvis är så framträdande, därför bör artbestämning utifrån detta ses på med viss försiktighet. Hos juvenila djur av får och get finns den tydligaste skillnaden på dpm4, det vill säga den sista mjölk tanden (Vretemark 1997:78). Här har getter tydliga extra emaljfragment, som fåret saknar, vilket har inneburit att två underkåkar i detta material med säkerhet har kunnat bestämmas till får.

Slaktspår, vädring, gnag och övrig påverkan på benen:

Slaktspår på benen är märken efter själva slakten av djuret, flåning och styckning. Förekomsten av

dessa har noterats i bifogade tabeller och vid registrering i Intras. Grad av vädring (dvs. Hur länge benen har varit exponerade för väder och vind) har bestämts enligt Behrensmeyers (1978) vädringsschema. Då väldigt få ben uppvisade spår av vädring har, i tabellerna, vädring endast påpekats i de fall den förekommer. Gnag eller spår av trampning förekommer inte i materialet och har därmed inte registrerats. Detta tyder på att benen inte legat blottade ovan mark särskilt länge efter att de kasserats. Inget ben uppvisas heller spår av bränning, eller patologier.

Åldersbedömning:

Åldersbedömning av djuren har gjorts efter epifyssammanväxning, tandframbrutt och tandslitage (enligt Grant 1982, Habermehl 1961 och Benecke 1988, sammanställt av Vretemark 1997). Tandframbrutt är den absolut säkrast metoden för åldersbedömning, då tillväxten hos tänder är konsekvent och oberoende av individuella särdrag, tillgång på näring och miljö. Tyvärr är denna metod endast användbar fram tills dess att sista permanenta tanden har blivit gingivalt frambruten. För äldre individer har Grants (1982) och Beneckes (1988) tandslitagescheman använts. Denna åldersbedömning grundar sig i att tänder slits i en viss takt, dvs, ju äldre en individ blir desto större tandslitage. Som med många av dessa metoder fungerar denna bättre bland de yngre individerna då grad av tandslitage kan vara högst individuellt och är beroende av typen av kost. Ju grövre kost desto större grad av tandslitage (Vretemark 1997:35ff). De åldersbedömningar i detta material, som gjorts utifrån tandslitage, bör därför ses som grova uppskattningar av ålder hos individerna. Det skall också noteras att denna metod endast utgår ifrån underkäkar vilket innebär att inga överkäkar har åldersbedömts.

Epifyssammanväxning är en metod för en grov uppskattning av ålder. Benen hos juveniler består av delar med aktiva tillväxtzoner och det är först när dessa epifyser på benen har växt fast som djuret inte längre kan växa. Tiden för denna epifyssammanväxning kan dock variera stort mellan individer från samma art beroende på näringstillgång, miljö och individuella karaktärsdrag. Även tidig kastrering påverkar epifyssammanväxningen då, om kastreringen görs i unga år, tillväxten hämmas och djuren utvecklas långsammare (Vretemark 1997:40ff). På grund av dessa faktorer har, i detta material, åldersbedömning efter epifyssammanväxning endast noterats till *Fuc* (Fusion complete) eller *Fui* (Fusion incomplete). Avsaknad av epifys har noterats med – *eph*.

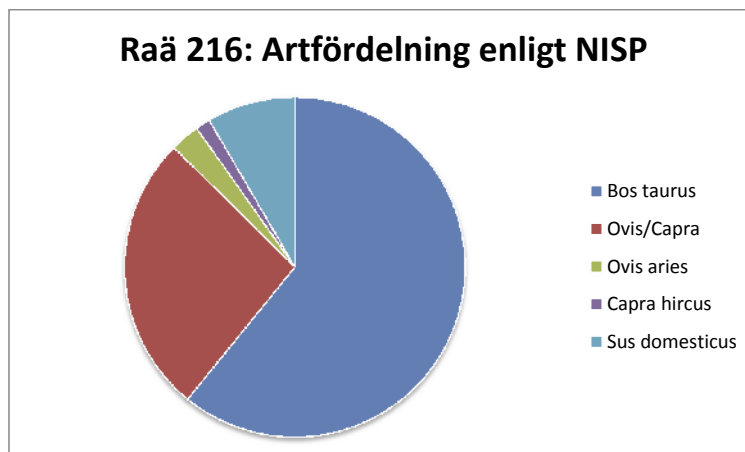
Könsbedömning:

Könsbedömning kan göras efter olika karaktärer hos skelettet beroende på art. Bäckén, horn, tänder och storlek kan alla indikera han- eller hondjur bland olika arter. Dessa karaktärer är dock som tydligast hos fullvuxna individer och materialet från Raä: 216 domineras av juvenila djur, samtidigt så har de bestämda bäckenfragmenten har varit relativt fragmenterade och svårbedömda. I detta material har därmed endast en hörntand (*canin*) från tamgris (*Sus domesticus*) säkert kunnat könsbedömas till galt.

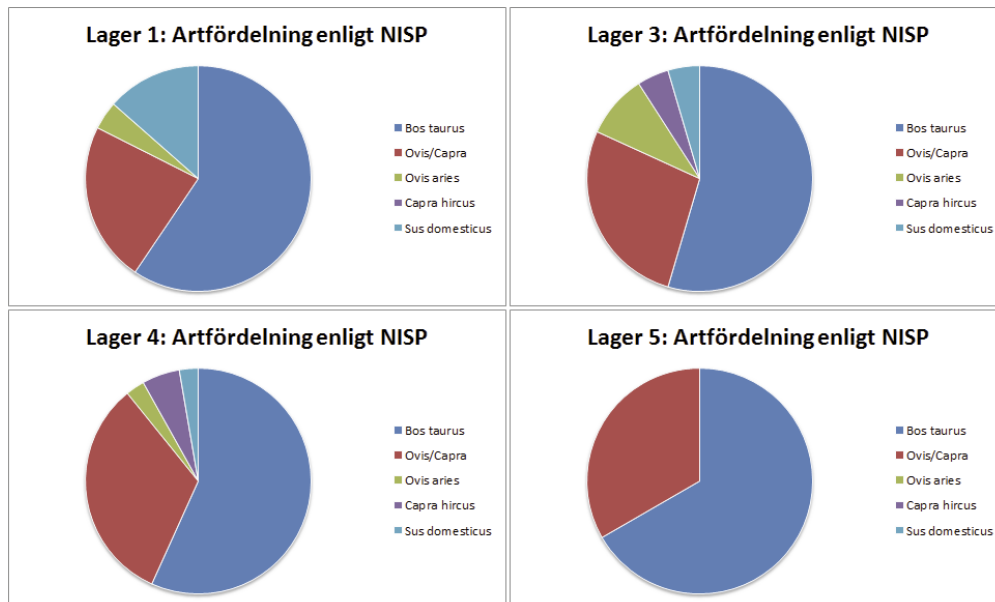
Resultat:

Art- och elementsammansättning:

Materialet domineras starkt av ko (*Bos taurus*) i alla lager, följt av får (*Ovis aries*) och get (*Capra hircus*). Tamgris (*Sus domesticus*) förekommer också men ej lika frekvent (se Fig.1, Fig.2). Ben från mindre djur lyser med sin frånvaro, dock har ett fåtal fragment av fisk och fågel, återfunnits. Fågelbenen består av tre fragment från hönsfågel samt ett obestämt fragment av ett armbågsben (*ulna*). Fiskbenen är intressanta då inga kotor förekommer, utan enbart ben från kranium och fenor, dvs. delar av kroppen som rensats bort. Avsaknaden av kotor kan dock ha tafonomiska förklaringar då materialet ej sållats. Förekomsten av välbevarade fisk och fågelben är en indikator på att materialet som helhet är välbevarat. Eftersom fragmenten av fisk och fågel är få och främst förekommer i Lager 1 så har inte dessa redovisats i diagramform utan återfinns i bifogade tabeller.

Figur 1: Total artsammansättning för alla lager

Figur 2: Artsammansättning lager för lager

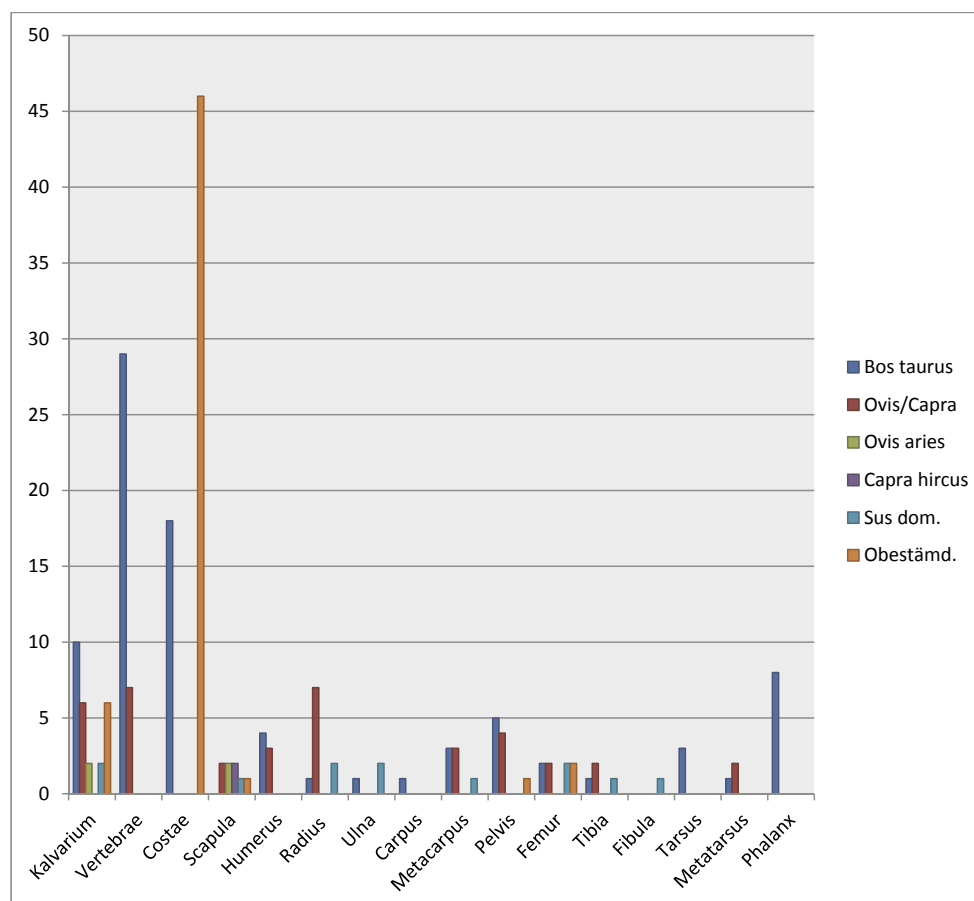
Av samlad data i Fig.2 kan utläsas att artfördelningen mellan lagren är jämn. Ko dominerar i alla lager följt av får/get och tamgris, vilket är trenden för materialet som helhet. Lager 6 saknar diagram då detta lager endast bestod av tre fragment från ko och ett obestämt revbensfragment och finns istället representerat i den totala art- och elementfördelningen (Tab.1, Fig.3).

Tabell 1: Elementfördelning mellan arter

Element/Art	Bos taurus	Ovis/Capra	Ovis aries	Capra hircus	Sus dom.	Obestämd	Summa
Kalvarium	10	6	2		2	6	26
Vertebrae	29	7					36
Costae	18					46	64
Scapula		2	2	2	1	1	8
Humerus	4	3					7
Radius	1	7			2		10
Ulna	1				2		3
Carpus	1						1
Metacarpus	3	3			1		7
Pelvis	5	4				1	10
Femur	2	2			2	2	8
Tibia	1	2			1		4
Fibula					1		1
Tarsus	3						3
Metatarsus	1	2					3
Phalanx	8						8
NISP	87	38	4	2	12	56	199

Elementfördelningen (Tab.1, Fig.3) visar att ben från hela kroppen förekommer även om fragment från skallen (*kalvarium*), revben (*costae*) och kotraden (*vertebrae*) dominerar. Detta har sannolikt sin orsak i att varje individ har många av dessa ben samt att kranium och revben lätt fragmenteras. I detta material är även kotorna fragmenterade då majoriteten av dem visar spår efter slakt och styckning till behändig storlek. Hos får/get förekommer, förutom tidigare nämnda benslag, många fragment från strålbenet (*radius*), ett av de mer köttrika benen i kroppen.

Statistiken visa att människor på denna plats gjort sig av med alla typer av köttstycken vilket tyder på att djuren slaktats i närområdet. Några specialiserade sysslor kan dock inte utläsas av materialet då det är för begränsat. Dock kan utläsas att en större del mellanhands- och mellanfotsben finns representerade bland får och get än ko. Detta kan vara en följd av att dessa ben från ko ofta togs tillvara på för benhantverk (Vretemark 1997:31).

Figur 3: Elementfördelning mellan arter

Vädning, gnag och annan påverkan på benen:

Förutom slaktspåren är benen mycket välbevarade, endast ett fåtal uppvisar spår av vädning och inga gnagspår har kunnat påvisas. (Generellt kan det sägas att Lager 1 uppvisar flest vädrade ben, dock är detta troligen endast ett resultat av att flest ben förekommer i detta lager.) Detta tyder på att

benen, snart efter att de kasserats, täckts över och varit utom räckhåll för väder och vind, hundar, råttor och andra djur som kan tänkas vilja gnaga på benen.

Patologier och andra tecken på skada eller sjukdom saknas i materialet. Detta är sannolikt till följd av att djuren slaktats unga och eventuella spår av detta ej hunnit framträda. Det kan också vara ett resultat av att materialet är begränsat samt att många av extremitetsbenen saknas eller är fragmenterade. En annan tolkning är att djuren varit friska och välmående fram till slaktdagen men av nedtecknade data från kungsgårdsräkenskaper från 15- 1600-talen kan utläsas att dödligheten bland ungdjur i städerna ofta var hög till följd av dåliga levnadsförhållanden (Vretemark 1997:82).

På ett fragment av ett överarmsben (*humerus*, Intrasis: 10000092) från får/get finns ett hål som ser ut att vara medvetet gjort och inte som ett spår av styckning. Vretemark (1997:170) beskriver att genomborring av ben ibland förekommer och har tolkats som att dessa hål har gjorts för att lättare hänga upp köttet för torkning. Denna tolkning tycks dock inte passa in på detta ben då hålet känns ”för fint” och inte har penetrerat hela diafysen. Kanske är det början till någon form av hantverk?

Djurens ålderssammansättning:

Vid åldersbedömningen kan fördelningen av epifysammanväxning mellan *Fui* och *Fuc* tyckas vara relativt jämn, med en viss övervikt mot *Fui*. Däremot skall noteras att majoriteten av de fragment som registrerats till *Fuc* kommer från element som fuserar mycket tidigt hos dessa djur, så som tåben och skulderblad (*phalanx* och *scapula*) vilket därmed inte motsäger en ung ålder, då dessa vanligtvis fuserar under djurens första eller andra levnadsår.

Ålderbedömning efter tandframbrott har gjorts på fyra underkäkar (*mandibula*), två från får och två från får/get. De två fåren har bedömts till 3-6 månader respektive 6-18 månader. Käkarna från får/get är bedömda till 1,5 – 3 år respektive 2- 3 år. Det skall dock noteras att får och get skiljer sig något åt i tandutvecklingen och därmed har dessa käkar fått något vidare intervall. Anledningen till att de inte bestämts till får eller get är, som beskrivits under metod, att den tydligaste skillnaden mellan arterna är mjölktdanspremolaren dpm4 vilken i dessa två käkar redan växlats.

Två underkäkar från ko har åldersbedömts efter tandslitage och båda uppvisar en ålder på mellan 2,5 – 4 år. Det skall dock noteras, som diskuterats under metod, att tandslitage kan vara högst individuellt och bör ses som en grov uppskattning av ålder. I övrigt kan sägas att åldersbedömningarna efter tandframbrott och slitage tycks överensstämma med statistiken för epifysammanväxningen. Eftersom så få djur har kunnat åldersbedömas till mer specifika intervall är det något vanskligt att dra allt för stora slutsatser. Trenden tycks dock vara att djuren i detta material slaktats unga, i första hand för köttets skull och inte för deras sekundära produkter.

Avslutande kommentar:

Köttet har alltid varit ett viktigt inslag i människors kost men åts sällan färskt (förutom möjligtvis under slaktsäsongerna) utan bereddes för förvaring på olika sätt genom torkning, jäsning, rökning eller saltning (Vretemark 1997:167). Data från materialet från Raä: 216 tyder på att benfragmenten kommer från de köttdjur som konsumerats på platsen och detta i form av både mat- och slaktrester från hela kroppen. Inga tydliga tecken på andra aktiviteter förekommer, med möjligt undantag för att *metapoder* (mellanfots- och handben) kan ha tagits tillvara för hantverk. Dock skall noteras att materialet är litet samt från ett begränsat område och sållning har ej skett. Detta har sannolikt påverkat materialets sammansättning och därför är klara och tydliga tolkningar och slutsatser svåra att nå.

Källa:

Vretemark, Maria (1997). *Från ben till boskap: kosthåll och djurhållning med utgångspunkt i medeltida benmaterial från Skara. D. 1.* Diss. Stockholm : Univ.

Behrensmeyer, Anna K. (1978) Taphonomic and Ecologic Information from Bone Weathering. *Paleobiology*, Vol. 4, No. 2 (Spring, 1978), pp. 150-162

Bilaga:

Intrasis	Lager	Art	Element	Del	Sida	Ålder	Kön	Vikt I gram	Övrigt
10000027	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Vert. Cerv.</i>	<i>Corpus</i>		Fui		86,5	slaktspår
10000028	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Humerus</i>	<i>Frag. Eph.</i>		Fui		33	
10000029	L1	<i>Sus. Dom.</i>	<i>Radius</i>	<i>- eph</i>	Sin	Fui		18,5	Samma ind. Som 104
10000030	L1	<i>Sus. Dom.</i>	<i>Ulna</i>	<i>- eph</i>	Sin	Fui		16	samma ind. Som 103
10000031	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Ph1</i>	Komp.		Fuc		32	
10000032	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Ph1</i>	Komp.		Fuc		26,5	
10000033	L1	<i>Ovis/capra</i>	<i>Humerus</i>	<i>- prox eph</i>	Sin	Fui		31,5	
10000034	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Axis</i>	<i>frag. Corpus</i>				77	
10000035	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Atlas</i>	<i>Frag.</i>				57	slaktspår
10000036	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Metacarpus</i>	<i>Dist.</i>		Fuc		46,5	
10000037	L1	<i>Ovis/capra</i>	<i>Radius</i>	<i>Prox.</i>	Sin	Fuc		13	
10000038	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Ph2</i>	Komp.		Fuc		16,5	
10000039	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Metatarsus</i>	<i>- eph</i>	Sin	Fui		33,5	
10000040	L1	<i>Ovis/capra</i>	<i>Metatarsus</i>	<i>- eph</i>	Sin	Fui		8	
10000041	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Ph3</i>	Komp.		Fuc		23	
10000042	L1	<i>Ovis aries</i>	<i>Mandibula</i>	2 komp., samma ind.	Sin + dex	3-6 mån		23,5	mjölk tänder, m1 gingivalt ej occ.
10000043	L1	<i>Ovis aries</i>	<i>Mandibula</i>	<i>Corpus + dp2 - m1, två frag.</i>	Sin	6-18 mån		18	mjölk tänder, m1 I occlusion
10000044	L1	<i>Ovis/capra</i>	<i>Mandibula</i>	<i>pro.articula ris</i>	Dex			7	
10000045	L1	<i>Ovis/capra</i>	<i>Mandibula</i>	<i>pro.articula ris</i>	Dex			5,5	
10000046	L1	<i>Sus. Dom.</i>	<i>Scapula</i>	Komp.	Sin	Fuc		20	
10000047	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Axis</i>	<i>Dens axis</i>				27	slaktspår
10000048	L1	<i>Bos taurus</i>	<i>Ph3</i>	Komp.		Fuc		15,5	
10000049	L1	<i>Bos</i>	<i>Calcaneus</i>	<i>- eph</i>	Sin	Fui		70,5	vädrade ytor, fas 2

		<i>taurus</i>							
10000050	L1	<i>Bos taurus</i>	Kalvarium	frontale	Dex		53		Vädrade ytor, fas 3, juvenil, skärmärken
10000051	L1	<i>Bos taurus</i>	Vert. Cerv.	Corpus		Fui	64		Slakt- och skärspår
10000052	L1	<i>Ovis/capra</i>	Vert. Thor	- eph		Fui	4,5		
10000053	L1	<i>Ovis/capra</i>	Vert. Lum	- eph		Fui	4,5		
10000054	L1	<i>Bos taurus</i>	Pelvis	Ilium	Dex		75		missfärgning nära facies
10000055	L1	<i>Bos taurus</i>	Pelvis	Ilium, tuber coxae	Sin	Fui	54,5		tuber coxae aktiv tillväxtzon
10000056	L1	<i>Bos taurus</i>	Vertebrae	Corpus – eph		Fui	31,5		
10000057	L1	<i>Bos taurus</i>	Vert. Thor	- eph		Fui	39,5		
10000058	L1	<i>Bos taurus</i>	Kalvarium	zygomaticum	Dex		41,5		
10000059	L1	<i>Bos taurus</i>	Tarsi centrale	komp	Dex		53		
10000060	L1	<i>Bos taurus</i>	Vertebrae	Corpus – eph		Fui	29,5		slaktspår
10000061	L1	<i>Bos taurus</i>	Vert. Thor	Processus spinosus			23		
10000062	L1	<i>Ovis/capra</i>	Vert. Lum	spina saknas		Fuc	6,5		
10000063	L1	<i>Ovis/capra</i>	Vert. Cerv.	- eph		Fui	5		
10000064	L1	<i>Bos taurus</i>	Ph1	Komp.		Fuc	27		
10000065	L1	<i>Bos taurus</i>	Atlas	Frag.			47		slaktspår
10000066	L1	<i>Ovis/capra</i>	Vert. Lum	Corpus		Fuc	4,5		slaktspår
10000067	L1	<i>Bos taurus</i>	Vert. Thor	Processus spinosus			22,5		slaktspår
10000068	L1	<i>Ovis/capra</i>	Metacarpus	prox.	Dex		10,5		sannolikt ovis
10000069	L1	<i>Sus. Dom.</i>	Metacarpus IV	- eph	Dex	Fui	5,5		
10000070	L1	<i>Sus. Dom.</i>	Radius	- eph	Dex	Fui	19,5		vädning fas 3 distalt
10000071	L1	<i>Ovis/capra</i>	Radius	prox.	Sin		15,5		
10000072	L1	<i>Sus. Dom.</i>	Tibia	diaphys caput femoris	Dex	Fui	24		
10000073	L1	<i>Obes.</i>	Femur	caput femoris prox eph		Fuc	34		Sannolikt Bos, slaktspår
10000074	L1	<i>Obes. Bos</i>	Femur	processus spinosus		Fui	5		
10000075	L1	<i>Bos taurus</i>	Vert. Lum	spinosus			25,5		
10000076	L1	<i>Ovis/capra</i>	Pelvis	Ilium	Sin		16,5		
10000077	L1	<i>Bos taurus</i>	Kalvarium	Frontale 11 fragment	Dex		26		vädning fas 3
10000078	L1	<i>Obes.</i>	Costae				29,5		sannolikt ovis/capra

10000079	L1	Obes.	Costae	28 frag- ment				542		sannolikt Bos
10000080	L1	Bos taurus	Costae	6 frag. med caput	Dex	Fui		230		1 av benen med beläggning, 1 vädrat fas 2
10000081	L1	Sus. Dom.	Fibula	Prox.	Dex	Fui		4		
10000082	L1	Ovis/cap ra	Scapula	frag.	Sin			5,5		
10000083	L1	Bos taurus	Kalvarium	frag. Horn- kveck				13,5		
10000084	L1	Ovis/cap ra	Pelvis	Ischium	Sin			7,5		
10000085	L1	Obes. Bos	Kalvarium	3 fragment frag. Medial				36,5		
10000086	L1	Bos taurus	Humerus	trochlea	Dex	Fuc		55		slaktspår
10000087	L1	Obes. Bos	Kalvarium	Sphenoidale Proc.transv				6,5		troligen ovis/capra
10000088	L1	Bos taurus	Vert. Lum	ersus dex Proc.transv				13,5		slaktspår
10000089	L1	Bos taurus	Vert. Lum	ersus dex				7,5		
10000090	L1	Bos taurus	Vert. Thor	corpus dex Proc.transv		Fui		21,5		slaktspår
10000091	L1	Bos taurus	Vert. Lum	ersus dex				11,5		slaktspår
10000092	L1	Ovis/cap ra	Humerus	frag. Distal diaphys	Sin			16,5		Slakt – samt med- veten penetrering av diaphys
10000093	L1	Ovis/cap ra	Femur	- eph	Dex	Fui		29		slaktspår
10000094	L1	Sus. Dom.	Femur	dist. Di- aphys	Sin	Fui		18,5		vädning fas 3
10000095	L1	Sus. Dom.	Femur	dist. Eph	Dex	Fui		12,5		
10000096	L1	Bos taurus	Vert. Cerv.	frag. Corpus dex		Fui		17		slaktspår
10000097	L1	Bos taurus	Femur	frag. Di- aphys	Dex			147		slaktspår samt miss- färgat område
10000098	L1	Bos taurus	Atlas	frag.				50		vädning fas 3
10000099	L1	Sus. Dom.	Dentes	Canin ök Acetabelum	Dex	Galt		8		
10000100	L1	Obes. Bos	Pelvis	frag.				24		sannolikt Bos
10000101	L1	Bos taurus	Tibia	Dist.	Dex	Fuc		37,5		slaktspår
10000102	L1	Obes.	Obes.	32 frag- ment				622		
10000185	L1	Gallus dom.	Femur		Sin			3,5		
10000186	L1	Gallus dom.	Humerus		Dex			2		
10000187	L1	Gallus dom.	Tarsome- tatarsus		Dex			1		
10000188	L1	Pisces	Fenstrålar	12 st				0		
Intrasis	Lager	Skikt	Art	Element	Del	Sida	Ålder	Kön	Vikt	Övrigt
10000103	L3	0,45	Bos	Ph1	Komp.		Fuc		43	

		– 0,6	<i>taurus</i>								
		0,45	<i>Bos</i>		<i>proc.transv</i>						
10000104	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Vert. Lumb.</i>	<i>ersus</i>				51,5		Slaktspår
		0,45	<i>Bos</i>		<i>Corpus + sin</i>						
10000105	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Vert. Lumb.</i>	<i>proc. Trans</i>		Fuc		42		Slaktspår
		0,45	<i>Bos</i>								
10000106	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Ph2</i>	<i>Komp.</i>		Fuc		20,5		
		0,45	<i>Bos</i>								
10000107	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Vert. Cerv</i>	<i>Corpus</i>		Fuc		38		Slaktspår
		0,45	<i>Bos</i>		<i>foramen</i>						
10000108	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Vert. Cerv</i>	<i>transv.</i>		Fui		34,5		Slaktspår
		0,45			<i>cavitas</i>						
10000109	L3	– 0,6	<i>Ovis aries</i>	<i>Scapula</i>	<i>glen.</i>	Dex	Fuc		10,5		
		0,45			<i>Komp. Men</i>						
10000110	L3	– 0,6	<i>Ovis aries</i>	<i>Scapula</i>	<i>skadad</i>	Dex	Fuc		20,5		
		0,45	<i>Capra</i>		<i>cavitas</i>						
10000111	L3	– 0,6	<i>hircus</i>	<i>Scapula</i>	<i>glen.</i>	Dex	Fuc		13		Djupt skärmärke
		0,45	<i>Ovis/capr</i>								
10000112	L3	– 0,6	<i>a</i>	<i>Scapula</i>	<i>Corpus</i>	Dex	Fuc		12		
		0,45	<i>Bos</i>								
10000113	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Costae</i>	<i>4 frag.</i>				80		Slaktspår
		0,45									
10000114	L3	– 0,6	<i>obes.</i>	<i>Costae</i>	<i>5 frag.</i>				8		
		0,45									
10000115	L3	– 0,6	<i>Sus. Dom.</i>	<i>Ulna</i>	<i>- eph</i>	Dex	Fui		13		skrapmärken
		0,45	<i>Ovis/capr</i>								
10000116	L3	– 0,6	<i>a</i>	<i>Radius</i>	<i>Dist. - eph</i>	Dex	Fui		18		
		0,45	<i>Ovis/capr</i>								
10000117	L3	– 0,6	<i>a</i>	<i>Tibia</i>	<i>Dist. Diaph.</i>	Dex	Fuc		26,5		epifyslinjen tydlig
		0,45	<i>Ovis/capr</i>		<i>Komp. +</i>			2 – 3			
10000118	L3	– 0,6	<i>a</i>	<i>Mandibula</i>	<i>pm3 – m3</i>	Dex	år		53,5		
		0,45			<i>frag. Aceta-</i>						
10000119	L3	– 0,6	<i>Bos</i>		<i>belum,</i>						
		0,45	<i>taurus</i>	<i>Pelvis</i>	<i>lilium</i>	Sin	Fuc		136		Slaktspår
		0,45	<i>Bos</i>								
10000120	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Pelvis</i>	<i>Os pubis</i>	Dex			48		Slaktspår
		0,45	<i>Bos</i>		<i>Os zygo-</i>						
10000121	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Kalvarium</i>	<i>maticum</i>	Sin			41		
		0,45	<i>Bos</i>		<i>frag. Di-</i>						
10000122	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Metacarpus</i>	<i>aphys</i>				43		klyvd längs <i>diaphys</i> , märgspältning?
		0,45	<i>Ovis/capr</i>		<i>frag. Parie-</i>						
10000123	L3	– 0,6	<i>a</i>	<i>Kalvarium</i>	<i>tale + occi-</i>	Sin			15,5		
		0,45	<i>Bos</i>		<i>pitale</i>						
10000124	L3	– 0,6	<i>taurus</i>	<i>Astragalus</i>	<i>frag.</i>						
		0,45	<i>Ovis/capr</i>		<i>Trochlea</i>	Sin			20,5		Slaktspår
10000125	L3	– 0,6	<i>a</i>	<i>Pelvis</i>	<i>lilium</i>	Sin			5,5		Slaktspår
		0,45									
10000126	L3	– 0,6	<i>Obes.</i>	<i>Obes.</i>	<i>8 fragment</i>				84,5		
		0,45		<i>Preopercu-</i>							
10000181	L3	– 0,6	<i>Pisces</i>	<i>lare</i>					6,5		
Intrasis	Lager	Skikt	Art	Element	Del	Sida	Ålder	Kön	Vikt	Övrigt	
		0.5 –	<i>Bos</i>								
10000127	L4	0.6 -	<i>taurus</i>	<i>Atlas</i>	<i>Komp.</i>		Fuc		183		
		0.5 –	<i>Bos</i>								
10000128	L4	0.6 -	<i>taurus</i>	<i>Axis</i>	<i>Corpus – eph</i>		Fui		111		
		0.5 –	<i>Bos</i>		<i>Corpus + pm4 –</i>		2,5 – 4				
10000129	L4	0.6 -	<i>taurus</i>	<i>Mandibula</i>	<i>m3</i>	Dex	år		86		Skrap/slaktspår

10000130	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Costae</i>	5 fragment		Fui	114	Skrap/slaktspår
10000131	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Kalvarium</i>	Hornkvick	Dex		51,5	
10000132	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Radius</i>	<i>diaph</i>	Sin	Fui	9	grunda skärmärken
10000133	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Radius</i>	<i>diaph</i>	Sin	Fui	15	grunda skärmärken
10000134	L4	0.5 – <i>Capra</i> 0.6 - <i>hircus</i>	<i>Metacarpus</i>	- <i>eph</i>	Dex	Fui	19,5	
10000135	L4	0.5 – <i>Sus.</i> 0.6 - <i>Dom.</i>	<i>Mandibula</i>	<i>Corpus + p2</i>	Dex		13,5	
10000136	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Humerus</i>	Dist.	Dex	Fuc	13	
10000137	L4	0,6 <i>Ovis/c</i> <i>apra</i>	<i>Radius</i>	Prox.	Sin	Fuc	25	grunda skärmärken
10000138	L4	0,6 <i>Capra</i> <i>hircus</i>	<i>Scapula</i>	Komp. men skadad	Sin	Fuc	18	
10000139	L4	0,6 <i>Ovis</i> <i>aries</i>	<i>Scapula</i>	<i>cav.glen, skadad spina</i>	Dex	Fuc	10,5	
10000140	L4	0,6 <i>Sus?</i> <i>Sus?</i>	<i>Scapula</i>	frag.	Dex		28	
10000141	L4	0,6 <i>Ovis/c</i> <i>apra</i>	<i>Metacarpus</i>	- <i>eph</i>	Dex	Fui	12	grunda skärmärken, troligen ovis
10000142	L4	0,6 <i>Ovis/c</i> <i>apra</i>	<i>Tibia</i>	<i>diaph</i>	Dex		36,5	grunda skärmärken
10000143	L4	0,6 <i>Bos</i> <i>taurus</i>	<i>Mandibula</i>	<i>Corpus + pm4 – m2</i>	Sin		123	
10000144	L4	0,6 <i>obes</i> <i>Bos</i>	<i>Costae</i>	frag.			2,5	
10000145	L4	0,6 <i>Bos</i> <i>taurus</i>	<i>Vert. Cerv</i>	frag.			18	slaktspår
10000146	L4	0,6 <i>Bos</i> <i>taurus</i>	<i>Vert. Thor.</i>	- <i>eph</i>		Fui	41,5	
10000147	L4	0,6 <i>Bos</i> <i>taurus</i>	<i>vert. Lum.</i>	Komp. men skadad		Fuc	56,5	slaktspår
10000148	L4	0,6 <i>Bos</i> <i>taurus</i>	<i>Femur</i>	<i>lat. Cond. Fossa plantaris</i>	Sin	Fuc	134	slaktspår
10000149	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Vert. Thor.</i>	- <i>eph</i>		Fui	52,5	slaktspår
10000150	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Vert. Lum.</i>	<i>Corpus</i>		Fuc	50,5	slaktspår
10000151	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Vert. Lum.</i>	<i>Proc.transversus</i>			24,5	slaktspår
10000152	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Vertebrae</i>	frag. <i>Corpus</i>		Fuc	20,5	slaktspår
10000153	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Ph3</i>	Komp.		Fuc	15,5	
10000154	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Mandibula</i>	Komp. + <i>dc, c, pm3 - m2</i>	Dex	1,5 – 3 år	44,5	Pm3 – pm4 ej occl, c ej frambruten
10000155	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Pelvis</i>	<i>Ilium</i>	Dex		13	grunda skärmärken
10000156	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Pelvis</i>	<i>Ilium + acetabulum</i>	Dex	Fuc	18	
10000157	L4	0.5 – <i>Bos</i> 0.6 - <i>taurus</i>	<i>Humerus</i>	<i>lat. Trochlea</i>	Sin		27	slaktspår
10000158	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Vert. Thor.</i>	- <i>eph</i>		Fui	6	slaktspår
10000159	L4	0.5 – <i>Ovis/c</i> 0.6 - <i>apra</i>	<i>Vert. Lum.</i>	dexter halva		Fuc	5,5	slaktspår

10000160	L4	0.5 – 0.6 -	Obes	Costae	frag.				3	troligen ovis/capra
10000161	L4	0.5 – 0.6 -	Ovis/c apra	Kalvarium	frag. Maxilla	Sin			3,5	pm2 I kryptan
10000162	L4	0.5 – 0.6 -	Bos taurus	Carpi radi- ale	Komp.	Dex			11,5	
10000182	L4	0.5 – 0.6 -	Pisces	Angulare					7	
10000183	L4	0.5 – 0.6 -	Pisces	2 st					4	
10000184	L4	0.5 – 0.6 -	Aves	Ulna	Dist.	Sin			3	

Intrasis	Lager	Art	Element	Del	Sida	Ålder	Kön	Vikt I gram	Övrigt
10000163	L5	Bos taurus	Kalvarium	Maxilla + pm4 – m3	Sin			226	
10000164	L5	Bos taurus	Humerus	Dist	Dex	Fuc		174	Slaktspår
10000165	L5	Bos taurus	Radius	Diaph	Sin	Fui		162	
10000166	L5	Bos taurus	Costae	3 fragment		Fui		65,5	
10000167	L5	Ovis/C apra	Radius	Prox + diaph	Dex	Fuc		34	
10000168	L5	Bos taurus	Kalvarium	Maxilla + pm4 – m2	Dex			126	
10000169	L5	Bos taurus	Ulna	Prox – eph	Sin	Fui		51	Ev. skärmärken
10000170	L5	Bos taurus	Metacar- pus	Dist		Fuc		52	
10000171	L5	Ovis/C apra	Meta- tarsus	prox	Sin			5,5	
10000172	L5	Bos taurus	Pelvis	Acetabelum	Sin	Fuc	ev. ko?	116	För få könsindika- torer för säker bedömning. Slaktmärken.
10000173	L5	Ovis/C apra	Metacar- pus	Dist. - eph.		Fui		4,5	
10000174	L5	Ovis/C apra	Femur	Prox – eph	Sin	Fui		15	
10000175	L5	Obes. Obes.	Kalvarium	2 obes. Frag. Occipitale?				21	
10000176	L5	Obes. Obes.	Obes.	3 obes. Fragment				23	

Intrasis	Lager	Art	Element	Del	Sida	Ålder	Kön	Vikt I gram	Övrigt
10000177	L6	Bos taurus	Mandibula	Corpus + m2 – m3	Sin	2,5 – 4 år		246	
10000178	L6	Bos taurus	Kalvarium	Maxilla + m1 – m3	Sin			88	
10000179	L6	Bos taurus	Vert. Lumb.	Frag. Corpus + pro.trans		Fui		41,5	
10000180	L6	Obes.	Costae	Corpus				15	

Figur- och tabellförteckning

Figurer

Figur 1. Läget för undersökningen markerat på utsnitt ur Översiktskartan, blad 253 Göteborg (skala 1:250 000), och Sverigekartan.	4
Figur 2. Undersökningsområdet markerat på utsnitt ur Fastighetskartan, blad 63D9BN Älvsborg (Sweref 99). Skala 1:10 000.....	6
Figur 3. Undersökningsområdet markerat i Korsgatan öster om Domkyrkan. Skala 1:2000.	7
Figur 4. Foto från tillverkningen av kulissen på Dekorsnickeri i Lerum, där väggarna utformades så att de i görligaste mån skulle efterlikna lagerföljden så som den såg ut i profil i schakt- väggen. På bilden placeras en av de små skyltarna med årtal som daterar lagerföljden till vissa händelser som kunnat tolkas i schaktet. Foto: Michael Plura.	8
Figur 5. Göteborg grundlades efter planritning från 1624, vilken visar indelningen med gator, tomter och kanaler. Handritade kartverk vol. 12. Krigsarkivet.....	9
Figur 6. Utsnitt ur Kiettill Klassons karta från 1644 som tydligt markerar den då nylagda kyrkogårdsmuren i sten runt Domkyrkan. På denna karta markeras Korsgatan som Werds-gatan. Göteborgs Stadsmuseum.	9
Figur 7. I korsningen Kyrkogatan och Västra Hamngatan sågs ett stenfundament vid kyrkogårdens nordvästra hörne vid en arkeologisk schaktkontroll inför negrävning av Fjärrkylaledningar för några år sedan. Detta fundament bedömdes vara funda- mentet till kyrkogårdsmuren och eventuellt benhuset från 1769 runt kyrkan. Foto: Carina Bramstång Plura.	11
Figur 8. Vid förundersökningen påträffades ett fyndförande kulturlager. I en profil kunde kulturlagret följas och det begränsades av ett tydligt brandlager som sedan täckts över med sand. Kulturlagret var upp emot 1 meter tjockt på en yta upp emot 6 kvadratmeter. Foto: Carina Bramstång Plura.....	13
Figur 9. Kyrkogårdsmuren är borttagen och brädorna, som utgjort det fundament vilken muren vilat på, rensas fram av Johannes Nieminen. Nils Wattman (ÅF) mäter in lämningarna. I bakgrunden kan man skönja Domkyrkan och järnstaketet från omkring 1860. Grävningsmetodik som tillämpades var främst handgrävning med skärsliv. Murstenen lyftes bort med hjälp av maskin och rustbädden frilades och dokumenterades. Lämningarna fotograferades digitalt och mättes in med DGPS och behandlades därefter i ett Intrasiprojekt. Foto: Carina Bramstång Plura.....	14
Figur 10. Undersökningsområdet är markerat i blått. Inledningsvis rensades ytan och synliga förekomster mättes in. Planen visar det knappa sex kvadratmeter stora kulturlagret i brunt. Kyrkogårdsmuren är markerad i grått och därunder kan rustbädden skönjas i brunt. Skala 1:100.	16
Figur 11. Fotot, taget mot söder, visar den framrensade ytan. Kulturlagret, med den mycket sotiga ytan, syns i förgrunden och kyrkogårdsmuren syns som en stenrad där bakom. Rustbädden var delvis synlig i övre delen av bilden närmast sponten. Foto: Carina Bramstång Plura.	16
Figur 12. Profilirritning uppritad från norra schaktväggen. Nivån vid undersökningen räknades från markytan som 0 och ner till dryga 2 meters nivå i orörd lera. Markytan motsvarar dock 4,3 meter över havet och det fyndförande kulturlagrets bottennivå dokumenterades på 2,3 meter över havet. Skala 1:40.....	17
Figur 13. Inledningsvis grävdes det första kulturlagret. I samband med det framkom kanten på muren tydligare. Ytan på muren rensades på lös jord och det övre skiktet på murstenen frilades. Foto, mot norr: Carina Bramstång Plura.....	22

Figur 14. De synliga stenarna i den framrensade muren mättes in i ett övre skikt. Några av stenarna var stora och visade sig efter ytterligare rensning vila direkt på rustbädden. Skala 1:60.	22
Figur 15. När större delen av kulturlagret handgrävts så syntes den framrensade muren tydligt. Foto, mot söder: Carina Bramstång Plura.	23
Figur 16. De synliga murstenarna mättes in i en andra fas, då lösa stenar och jord rensats bort. Ett par stenar påträffades utanför muren, en hypotes är att de någon gång har rasat ned från muren, alternativt utgjort en bredare bas på muren. Murstenen bedöms ha tillkommit vid ungefär samma tid som kulturlager 5 avsatts. Skala 1:60.	23
Figur 17. Murstenen plockades bort med hjälp av maskin. Därefter rensades rustbädden, som muren vilat på, från lös jord och gyttja. Rustbädden bestod av två plank intill varandra. Den västligaste mot kyrkan var något skadad, vilket troligen skett vid spontningen. Foto, mot sydväst: Carina Bramstång Plura.	24
Figur 18. Ritningen visar de inmätta planken i brunt vilka utgjorde grund varpå kyrkogårdsmuren vilade, en slags rustbädd. Den grå markeringen visar murens utbredning. Intill och direkt under är kulturlager 6 markerat i beige, som bedömts utgöra ett etableringslager.	24
Figur 19. Johannes Nieminen sågade av ett prov från en av plankorna för en dendrokronologisk analys. Det visade sig dock att provet inte med säkerhet kunde dateras. En statistisk osäker datering till fällningstid vinterhalvåret 1466/67 angavs. Foto: Carina Bramstång Plura.	25
Figur 20. Ritningen visar murstenens två faser visualiserade i två nyanser av grått. Murstenens övre skikt är ljusgrå och de mörkgrå stenarna var tydligt grundlagda i lager 5. Plankorna i brunt, varpå kyrkogårdsmuren vilade, var placerade på lager 6 yta. Intill och direkt under är kulturlager 6 markerat i beige, som bedömts utgöra ett etableringslager.	25
Figur 21. Etableringsfasen av det äldsta Göteborg (från 1620-talet) syns två meter ner i marken i titthålet. På detta djup finns fynd av huggspån och ris i ett lager vilandes på och delvis uppblandat med gyttjig silt. Foto: Carina Bramstång Plura.	26
Figur 22. Vi grävde till dryga 3 meters djup. I den gyttjiga silten fanns en del organiskt material som rottrådar och vassrötter; inga andra förekomster kunde konstateras. Vid cirka 3 meters djup övergick lagret i lera. Foto: Carina Bramstång Plura.	26
Figur 23. Tomternas indelning i roten varierade inledningsvis på 1600-talet för att från 1671 vara ordnat efter ett tiorotarssystem innanför vallgraven. De intilliggande tomterna öster om Korsgatan i kvarteret Snusmalaren ingick i rote 3 med tomt 28, 29 och 30, samt i rote 2 med tomt 129. Kvarternamnen tillkom först under 1900-talet och passar därför inte hundra procentigt på kvartersindelningen som den såg ut under 1600- och 1700-talen (Dahl).	29
Figur 24. Kartan från 1/6 1765, visar ritningen över de planerade varubodarna som skulle uppföras för handel i Korsgatan mot kyrkan. (F IIIa Stadsarkivet i Göteborg 1-19 ritning till svenska kyrkan mot Korsgatan 1/6 1765).	30
Figur 25. Karta från 1790. Någon slags byggnad är markerad utmed Korsgatan mot kyrkogården till.	32
Figur 26. På ett utsnitt av karta från 1820 noteras att tomterna utmed Korsgatan brann 1802.	32
Figur 27. I lager fem tillvaratogs fynd som kakel, fajans och yngre rödgods. Till exempel gulorange gods med trolig datering till tidigt 1600-tal, samt tre fragment från ett nordeuropeiskt kärl, ett fragment från ett litet kärl i form av en trefotsgryta, fragment från en nordeuropeisk trebensgryta i vitt gods med krumt ben daterad till 1600-talet, liksom ett fragment av ett fajanskärl av gråvitt gods med brandskadad glasyr. Även ett	

fragment av ett fat i gulorange gods med bred fotring återfanns i lager fem, med trolig datering till tidigt 1600-tal. Foto: Lena Troedson. Keramikskärvan, F66, är cirka 72 mm bred.....	33
Figur 28. Den holländske målaren Jan Josef Horemans den äldre (1682–1759), har framställt en interiör som visar en handelsbod samt verkstadsbod som saluför allt från skor, kött och spets. Mycket talar för att det är rester efter den handelsverksamhet som skett utmed Korsgatan vi funnit spår efter. Försäljningen utmed gatan har troligen varit en viktig del av de boendes försörjning . Wikimedia, Public Domain.....	33
Figur 29. På den flamländske målaren David Teniers den yngres oljemålning från 1642 ser vi en interiör från en slaktare. Målningen visar hur det kan ha sett ut i det samtida hushållet hos slaktaren Per Eriksson i Göteborg. David Teniers the Younger (Flemish, 1610–1690) Butcher Shop, 1642, Museum of Fine Arts, Boston.....	38
Figur 30. Fotot visar damskon av 1600-talstyp med bred tåform i oxmule som tillvaratogs i lager 4 (F83). Skon har krympt något sedan den först registrerades, på grund av torkning; vid fototillfället var den cirka 184 mm lång. Foto: Lena Troedson.....	39
Figur 31. Oljemålningen, gjord omkring 1660 av den holländske målaren Quiringh Gerritsz van Brekelenkam (1622–1668), visar hur en skomakares handelsbod kan ha sett ut (Shoemaker’s Shop, Pasadena, Norton Simon Museum).	39
Figur 32. I lager fyra tillvaratogs yngre rödgods, fajans och kritpipor. Bland annat fragment från ett Kraakfat med kinesiserad dekor i blå vitt både in- och utvändigt, samt fragment av mynning (F14), fragment från ett brätte till större fajansfat med invändigt blå/gul/grön dekor i cirklar och våglinjer och utvändigt blyglasyr i gult gods (F13), samt buk och ben till stekpanna med gulgrön glasyr invändigt (F21), liksom mynning och brätte till fajansfat ett gult gods daterat till tidigt 1600-tal med blå/gul målad dekor invändigt och utvändigt blyglasyr (F12), samt ett brandskadat bukfragment från ett fajansfat i gulvitt gods med invändigt blåvitt dekor. Mycket tyder på att det är rester efter skomakarfamiljernas husgeråd vi funnit. Foto: Lena Troedson. Skala cirka 1:2.....	40
Figur 33. Förutom kritpipsdelar och skärvor av yngre rödgods från bland annat trefotsgrutor, tillvaratogs kärl och fat i fajans i lager tre. Till exempel bukfragment från ett holländskt fajanskärl med blåvitt dekor utvändigt, eventuellt albarello från 1700-talet (F53), samt fragment från ett fajansfat med blågul dekor utvändigt och blyglasyr daterad till 1600-talet (F54). Foto: Lena Troedson. Skala cirka 1:2.....	40
Figur 34. Planen omkring kyrkan användes ända till år 1802 som begravningsplats. Efter de omfattande stadsbränderna blev den utjämnad och stenlades 1822. På en tavla av Johan Leonard Björkfeldt, från 1837, syns att hela domkyrkoplanen är belagd med kullersten. I förgrunden skönjer vi kanalen i Västra Hamngatan. Göteborgs Stadsmuseum. Foto: Uno Lindström.....	45
Figur 35. År 1851 planterades platsen kring kyrkan, som förseddes med gräsmattor samt träd- och blomsterplanteringar och omkring år 1860 omgärdades den med ett järnstaket. Fotografi 1880, Göteborgs Stadsmuseum.....	45

Tabeller

Tabell 1. Tabellen visar de lager som dokumenterades med dess storlek och innehåll.....	17
Tabell 2. Boende, tomt 28.....	34
Tabell 3. Boende, tomt 29, norra delen.....	34
Tabell 4. Boende, södra delen (tomt 30?).....	35
Tabell 5. Boende, tomt 30.....	35
Tabell 6. Boende, hörntomten 129.....	35
Tabell 7. Boende, tomt 28.....	36
Tabell 8. Boende, tomt 28, efter branden 1802.....	36
Tabell 9. Boende, tomt 29, norra delen.....	36
Tabell 10. Boende, södra delen (tomt 30?).....	36
Tabell 11. Boende, tomt 129.....	36

Ett titthål i Göteborgs Historia

Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska uppdragsverksamheten (numera Arkeologerna, Statens historiska museer) har utfört en arkeologisk förundersökning och en direkt därpå följande särskild undersökning i Korsgatan i Göteborg. Orsaken var "Titthålet" i Korsgatan, direkt öster om Domkyrkan, inom vilken information om stadens ledningsnät visualiseras. En del av den gamla kyrkogårdsmuren, byggd 1644, återfanns vid undersökningen. Flera lager intill muren undersöktes innehållande fajanser, porslin, krus, kritpipor, tegel, skor, latrin, gödsel, huggspån, matrester i form av grytbitstora ben av ko, får, gris och hönsfågel, liksom ostron- och musselskal. Förutom ovan nämnda fynd förekom rikligt med huggspån i vissa delar av lagren vilket vi tolkar som olika byggnadsfaser. Vi har kunnat knyta viss handelsverksamhet i handelsbodar till gatumiljön. Särskilda föremål har kunnat knytas till specifika handlare som slaktare och skomakarfamiljer boende utmed Korsgatan.

